

ASOCIAȚIA AVOCAȚILOR ORAȘULUI NEW YORK

DEZGHETAREA UNUI CONFLICT ÎNGHETAT: ASPECTE LEGALE ALE CRIZEI SEPARATISTE DIN MOLDOVA

COMITETUL SPECIAL PENTRU AFACERI EUROPENE *Misiunea în Moldova**

Introducere	3
Sumar Executiv	6
I. Contextul istoric	12
A. <i>Istoria pre-sovietică și din perioada sovietică</i>	12
B. <i>Din 1989 până în 1992: Suveranitatea Moldovei și secesiunea Transnistriei</i>	13
C. <i>Evenimentele în perioada 1993 – 2003</i>	14
D. <i>Sumar al situației curente</i>	17
II. Activitatea Misiunii	20
III. Statutul Republicii Moldovenești Nistrene conform dreptului internațional	21
A. <i>Suveranitatea și autonomia</i>	21
B. <i>Conceptul autonomiei în dreptul internațional și în dreptul moldovenesc</i>	22
1. <i>Argumentele RMN</i>	22
2. <i>Analiza revendicării dreptului conform dreptului internațional de a fi regiune autonomă în cadrul Republicii Moldova</i>	23
3. <i>Autonomia și Constituția Moldovei</i>	24
4. <i>Urmărește RMN în realitate scopul obținerii suveranității?</i>	25
C. <i>Autodeterminarea și secesiunea</i>	27
1. <i>Dreptul autodeterminării</i>	27
2. <i>Secesiunea</i>	29
3. <i>Exigențele legale pentru revendicările de autodeterminare externă</i>	31
4. <i>Analiza revendicării RMN a autodeterminării externe</i>	32
5. <i>Concluzii</i>	40
D. <i>Definirea statutului legal al RMN</i>	41
1. <i>Recunoașterea</i>	41
2. <i>RMN ca regim de facto</i>	48
E. <i>Concluzii cu privire la statutul RMN</i>	51
IV. Republica Moldovenească Nistreană și conversiunea proprietății	52
A. <i>Revendicările Moldovei și RMN</i>	52
B. <i>Proprietatea, tranziția statelor și dreptul internațional</i>	53

* Misiunea a fost condusă de către Mark A. Meyer, membru al Herzfeld & Rubin, P. C., și Președinte al Comitetului pentru Afaceri Europene. Membrii misiunii au fost Barrington D. Parker, Jr., Judecător în Curtea Statelor Unite de Circuit în Circuitul Doi; Robert Abrams, partener în Stroock & Stroock & Lavan LLP și fost Procuror General al Statului New York; Elizabeth Defeis, Profesor de Drept și fost Decan al Școlii de Drept a Universității Seton Hall; și Christopher J. Borgen, Profesor Asistent de Drept la Școala de Drept a Universității St. John. Profesorul Borgen este autorul principal al prezentului raport.

Ținem să mulțumim tuturor persoanelor enumerate în prezentul raport pentru timpul acordat nouă. Ținem de asemenea să mulțumim numeroșilor colegi, care ne-au oferit comentarii și sugestii utile pe parcursul organizării misiunii și scrierii raportului.

C.	<i>Sunt actele RMN echivalente cu exproprierea?</i>	56
V.	Părțile terțe și mișcările secesioniste	57
A.	<i>Obligațiile statelor terțe conform dreptului internațional</i>	57
B.	<i>Părțile terțe și situația Moldovei</i>	58
1.	Rusia.....	58
2.	Ucraina	71
	Concluzii: pericole și promisiuni	75

Introducere

Moldova este cea mai săracă țară din Europa și este prinsă într-un conflict separatist aparent interminabil, în care sunt prezenți așa factori ca tensiuni etnice, trupe rusești, depozite de armament din era sovietică, contrabanda, spălarea de bani și corupția. Amplasată între România și Ucraina, populată în majoritate de etnici români, aceasta este o țară în fond ignorată de Occident.¹ Prezentul raport examinează problemele legale cheie ale acestui conflict „înghețat” și evaluează argumentele legale și cvazi-legale propuse de Guvernul Moldovei și separatiști.

Se dispută cine are dreptul să controleze o fișie de pământ amplasată între malul râului Nistru și frontiera cu Ucraina. Numită Transnistria, iar de către populația rusă – Pridnestrovia,² această regiune are mai puțin de 30 km lățime și o suprafață totală de 4.118 kilometri pătrați, adică aproximativ egală în dimensiuni cu Rhode Island.³ Transnistria are o populație de aproximativ 580.000, în timp ce restul Moldovei are 3,36 milioane de locuitori.⁴ Cu toate acestea, în Transnistria se află principala infrastructură industrială a Moldovei, stații electrice și, nu mai puțin important, un depozit semnificativ de armament din era sovietică. Începând cu 1994 acesta se află efectiv sub controlul regimului separatist, care se auto-denumesc Republica Moldovenească Nistreană („RMN”).⁵

La sfârșitul lunii mai 2005 Asociația Avocaților orașului New York („Baroul NY”), prin intermediul Comitetului său Special pentru Afaceri Europene („Comitetul”) a delegat o echipă de evaluare legală („Misiunea”) în Republica Moldova, inclusiv Transnistria. Misiunea a fost compusă din Mark A. Meyer, membru al Herzfeld & Rubin, P. C., și Președinte al Comitetului pentru Afaceri Europene. Membrii misiunii au fost Barrington D. Parker, Jr., Judecător în Curtea Statelor Unite de Circuit în Circuitul Doi; Robert Abrams, partener în Stroock & Stroock & Lavan LLP și fost Procuror General al Statului New York; Elizabeth Defeis, Profesor de Drept și fost Decan al Școlii de Drept a Universității Seton Hall; și Christopher J. Borgen, Profesor Asistent de Drept la Școala de Drept a Universității St. John. Misiunea a fost condusă de Mark A. Meyer, membru al Herzfeld & Rubin, P. C., și Președinte al Comitetului.

După cum va fi descris în continuare, Misiunea s-a întâlnit cu lideri politici cheie în Moldova și în regiunea separatistă, inclusiv Președintele Moldovei și liderul separatiștilor transnistreni, și a efectuat prima analiză independentă a problemelor legale prezente în criza transnistreană. Independentă de toate părțile cointeresate, Baroul NY este în stare să analizeze aceste probleme dintr-o perspectivă obiectivă. Merită să menționăm că lucrul Baroului NY nu s-a limitat istoric la New York. De fapt, misiunea în Transnistria nu este

¹ Sovieticii, însă, clasificau această populație ca etnici „moldoveni”, și insistau că ei nu sunt etnici români. În URSS limba română de asemenea era numită limbă „moldovenească” și acest fapt a fost accentuat prin interzicerea alfabetului latin și impunerea utilizării caracterelor chirilice. Cu toate că motivele acestei nomenclaturi erau politice și nicidecum etno-lingvistice, aceasta a fost păstrată de către curentul guvern moldovenesc după obținerea independenței.

² CHARLES KING, THE MOLDOVANS: ROMANIA, RUSSIA, AND THE POLITICS OF CULTURE 178 (2000).

³ ID., 178.

⁴ Departamentul de Stat al SUA, Raport de Țară privind Practicile în domeniul Drepturilor Omului în Republica Moldova (în continuare „Raportul de Țară pentru Moldova 2004”), disponibil la <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2004/41697.htm>; recensământul transnistrean din noiembrie 2004 indică o populație a Transnistriei de 555.500, fapt care indică depopularea continuă a regiunii. Rezultatele preliminare ale recensământului din Transnistria, Olvia-press (Tiraspol) 7 sept. 2005. În comparație, conform recensământului din 1989 populația regiunii constituia 679.000. Id.

⁵ În prezentul raport se va utiliza termenul „Transnistria”, însă atunci când vom cita lucrările altor autori vom păstra nomenclatura respectivului autor în limitele citatei. De exemplu, RMN este numită în diferite contexte Republica Nistreană, Pridnestrovskaia Moldavskaia Respublica (PMR), Transnistria sau alte denumiri similare, bazate pe nomenclatura adoptată de către autorul citat. De asemenea, ortografierea în prezentul raport a altor denumiri transcrise din alfabetul chirilic poate varia de la ortografierea utilizată de alți autori.

prima misiune peste hotare a unui comitet al Asociației. Pe parcursul ultimelor douăzeci și cinci de ani Asociația a efectuat un șir de misiuni în așa regiuni diverse ca: Cuba, Singapore, Malaysia, Turcia, Hong Cong, Argentina, Uganda, Irlanda de Nord și, cel mai recent, India. În plus, Asociația a colaborat cu asociații de avocați din Republica Cehă și Kîrgîzstan pentru a susține independența avocaturii și a sistemului judiciar. Probabil datorită acestei implicări istorice în dreptul internațional, diferitele părți cointeresate, inclusiv Guvernele Moldovei, Rusiei, României, Ucrainei și Statelor Unite, precum și conducerea Transnistriei, au asistat Misiunea prin autorizarea convorbirilor cu reprezentanții guvernamentali, responsabilii de politici și experți.

În cursul pregătirii prezentului Raport Misiunea s-a întâlnit cu următorii indivizi, precum și cu mulți alții, care nu au fost enumerați mai jos:

În Moldova

Președintele Vladimir Voronin
Prim Ministrul Vasile Tarlev
Ministrul Afacerilor Externe Andrei Stratan
Ministrul Reintegrării Vasilii Șova
Președintele Curții Supreme Valeria Șterbeț
Președintele Curții Constituționale Victor Pușcaș
Ministrul Justiției Victoria Iftodi
General Ion Ursu, Șef al Serviciului Informații și Securitate
Liderii tuturor fracțiilor parlamentare
Procuror General Adjunct Valeriu Gurbulea
Vice-președinte al Parlamentului Maria Postoico
Ambasador al SUA Heather Hodges
Ambasador al Rusiei Nikolai Reabov
Ambasador al Ucrainei Petro Cealii
Ambasador al României Filip Teodorescu
Ambasador OSCE William Hill
Director de Țară al ABA/CEELI Samantha Healy
Fermieri și lideri locali municipali și raionali din raionul Dubăsari

În Transnistria

Președintele Igori Nikolaevici Smirnov
Președintele Sovietului Suprem Grigorii Stepanovici Marakuța⁶
Ministrul de Externe Valerii Anatolievici Lițkai
Ministrul Justiției Viktor Balala
Președintele Curții Constituționale Vladimir Grigoriev

În România

Ministrul de Externe Mihai Ungureanu
Experți din cadrul Ministerului Afacerilor Externe, Ministerului Justiției și
Ministerului Comerțului și Economiei
Șef Adjunct de Misiune la Ambasada SUA Tom Delare

În New York

⁶ Marakuța, care a îndeplinit această funcție din momentul conflictului separatist original, a fost înlocuit în Decembrie 2005 odată cu alegerea lui Evghenii Șevciuk în calitate de nou Președinte al Sovietului Suprem.

Ambasador Andrei Denisov, Rezentant Permanent al Rusiei la Națiunile Unite
Ambasador Seva Grigore, Rezentant Permanent al Republicii Moldova la Națiunile Unite
Ambasador Mihnea Moțoc, Rezentant Permanent al României la Națiunile Unite
Rezentanți superiori ai Misiunii Ucrainei la Națiunile Unite

În Washington D.C.

Ambasador Stephen Mann, Negociator Special pentru Conflicte Euroasiatice
Elizabeth Rood, Director Adjunct, Aparatul Negociatorului Special pentru Conflicte Euroasiatice
Directorul pentru Europa al Consiliului Național de Securitate, Damon Wilson
Un șir de experți în domeniul Moldovei și conflictelor regionale de la Departamentul de Stat
Ambasador Sorin Ducaru, Ambasador al României în Statele Unite și colaboratorii săi
Ambasador Mihai Manoli, Ambasadorul Moldovei în Statele Unite și colaboratorii săi

Raportul care a rezultat este constituit din cinci părți. În Partea I noi trecem în revistă istoria conflictului din Transnistria. Partea II prezintă în linii generale lucrul pe marginea situației din Transnistria efectuat de Misiunea Comitetului pentru Afaceri Europene al Baroului Orașului New York. Partea III se referă la problema de substanță a determinării statutului așa numitei „Republici Moldovenești Nistrene” (RMN) conform dreptului internațional. Aceasta va include discuții cu privire la autodeterminare, secesiune și statutul regimurilor *de facto*. Partea IV analizează ce poate și ce nu poate face RMN în contextul conversiunii proprietăților. Partea V evaluează obligațiile legale ale părților terțe, care devin implicate în conflicte secesioniste. În final, Concluzia prezintă un sumar al principalelor argumente ale prezentului raport.

Sumar Executiv

Prezentul raport analizează trei probleme legale principale: (a) dacă RMN are dreptul conform dreptului internațional la autonomie sau, posibil, la suveranitate; (b) care sunt momentele legale cu privire la transferul proprietăților aflate în Transnistria de către conducerea RMN; și (c) ce rol au statele „terțe” în conflictul curent și, în special, implicațiile conform dreptului internațional ale presiunii economice și prezenței militare rusești în RMN.

Statutul RMN conform dreptului internațional

Întrebarea crucială pentru acest raport ține de statutul RMN conform dreptului internațional și, în particular, evaluarea declarațiilor liderilor transnistreni precum că RMN ar avea un drept legal fie la autonomie în cadrul Moldovei, fie la secesiune. Noi nu am fost convinși de nici una dintre aceste pretenții și am conchis că RMN poate fi clasificată cel mai exact ca un „regim *de facto*”.

Absența dreptului la autonomie.

În primul rând, în dreptul internațional nu există „dreptul” la autonomie fiscală sau guvernamentală în cadrul unui stat. În timp ce conducerea RMN poate aduce argumente politice, în mai mare sau mai mică măsură convingătoare, noi nu am găsit o bază legală pentru revendicarea dreptului la autonomie. Cele mai puternice două argumente cvazi-legale în favoarea autonomiei sunt: (a) datorită denunțării de către URSS a Pactului Molotov-Ribbentrop, care a stabilit hotarele moderne ale Moldovei, Transnistria urmează să revină la statutul său autonom; și (b) autodeterminarea în calitate de bază pentru autonomie.

Argumentul denunțării este o himeră. Simpla denunțare a unui tratat nu întoarce sistemul politic la *status quo ante*; aceasta înseamnă doar că tratatul nu va mai fi aplicat de la acel moment înainte. Acest lucru este îndeosebi de valabil în cazul tratatelor care includ prevederi de delimitare a hotarelor.

Al doilea argument adus de transnistreni, care conectează autonomia cu dreptul la autodeterminare, ridică numeroase probleme complexe din domeniul dreptului internațional public. Un lucru este clar: în locul dreptului la autonomie – ba chiar a unui set concret de caracteristici care ar defini acest termen – dreptul internațional pe parcursul ultimului secol sa axat pe elucidarea normei de autodeterminare. Autodeterminarea și relația acesteia cu autonomia și secesiunea sunt discutate mai detaliat în continuare.

În sumar, am constatat că dreptul internațional nu are multe de spus vizavi de vreun presupus „drept” la autonomie și că acordarea „autonomiei” este în fond o problemă pentru dreptul intern. În cazul Transnistriei, Guvernul Moldovei a propus diferite planuri care efectiv acordă diferite nivele de autonomie în stabilirea politicilor și reglementărilor; toate au fost respinse de RMN. Noi concluzionăm că, în baza cuvintelor și faptelor sale, liderii RMN par a fi interesați mai puțin în autonomie decât în suveranitate deplină.

Autodeterminarea, Suveranitatea și Secesiunea.

Norma de autodeterminare nu este un drept general la secesiune. Este dreptul unui popor de a lua decizia privind cultura, limba și guvernarea sa. Ea a evoluat în conceptele de „autodeterminare internă”, protecția drepturilor minorităților în cadrul unui stat, și „autodeterminare externă”, secesiunea de la stat. În timp ce autodeterminarea este un principiu recunoscut pe plan internațional, secesiunea este considerată o problemă internă, pe care fiecare stat trebuie să o evalueze în parte.

Mai multe decizii și rapoarte influente cu privire la autodeterminare, așa ca raportul cu privire la statutul insulelor Aaland din 1921 și opiniile Comisiei Badinter cu privire la

fosta Yugoslavia în anii 1990, precum și alte exemple de practică statală au fost consistente în opinia că o revendicare cu succes a dreptului la autodeterminare trebuie să demonstreze cel puțin că: (a) secesioniștii sunt un „popor”; (b) statul de la care se separă violează grav drepturile omului ale acestora; și (c) nu există alte remedii efective fie în contextul dreptului intern, fie a dreptului internațional. Nici una dintre aceste condiții nu este satisfăcută în cazul Transnistriei, cu posibila excepție a p. (a).

Termenul „popor” a fost utilizat în general în practica statală recentă pentru a descrie un grup etnic sau „națiune” în sensul clasic, etnografic al cuvântului. Există, însă, și cei, printre care și conducerea RMN, care sugerează că termenul ar trebui să însemne altceva, posibil un grup cu scopuri și norme comune. Cu toate că norma de autodeterminare poate să evolueze în viitor astfel încât va deveni mai acceptabil de a identifica un popor doar ca un grup cu viziuni comune, noi nu considerăm că practica statală curentă suportă o astfel de schimbare. Indiferent de cele spuse mai sus, deciderea unei definiții comune a termenului „popor” nu schimbă nimic în acest caz, deoarece nici una dintre celelalte exigențe pentru autodeterminarea externă nu sunt satisfăcute.

În cele ce țin de a doua condiție, existența unor încălcări grave ale drepturilor omului, argumentele transnistrenilor pot fi grupate în trei categorii principale: (a) încălcarea drepturilor lingvistice, culturale și politice; (b) brutalitatea războiului din 1992; și (c) negarea drepturilor economice. Ținând cont de schimbările semnificative ce au avut loc în Moldova începând cu 1992, nici una dintre aceste revendicări nu este convingătoare astăzi.

Însăși istoria Moldovei de la sfârșitul războiului din 1992 demonstrează că țara și-a îmbunătățit respectarea drepturilor minorităților. În contrast, RMN are un cazier vast de încălcări ale drepturilor omului, inclusiv lipsa procedurilor legale, persecutarea minorităților religioase și disidenților politici. Războiul din 1992 a făcut peste 1000 de victime, dar noi am constatat că, în lumina practicilor statale, evenimentele din războiul din 1992 în sine nu oferă o bază convingătoare pentru revendicarea secesiunii ca drept legal. În caz contrar globul ar fi împânzit cu conflicte secesioniste. În mod similar, pretențiile în domeniul drepturilor economice, care de fapt se reduc la alocarea veniturilor fiscale, nu pot servi ca bază legală pentru dezmembrarea unui stat. Acest argument se reduce la politici, și nu la principiile pe care se bazează un stat.

Și în cele din urmă, constatăm că între comentatori, opinii și decizii se observă un consens general că încălcările drepturilor omului citate în susținerea revendicărilor secesiunii trebuie să fie încălcări curente. Cu toate că Moldova încă mai are de înfruntat multe posibile dificultăți în calea sa spre un stat cu adevărat modern și democratic, este totuși clar că ea se mișcă pe această cale în direcția corectă, chiar dacă o face cu unele abateri. Astfel, a doua condiție – încălcări grave continue ale drepturilor omului – nu este satisfăcută.

Al treilea punct ridică întrebarea dacă există alte opțiuni disponibile în afară de secesiune. Acest conflict a fost înghețat mai puțin din motiv că nu există alte opțiuni în contextul dreptului intern sau internațional în afară de secesiune, ci din motiv că separatiștii au ales să facă acest conflict să *pară* de ne-rezolvat refuzând în repetate rânduri orice opțiuni în afară de suveranitate efectivă pentru RMN. Spre exemplu, în timp ce Moldova încearcă să dezamorseze tensiunile etnice, RMN încearcă să le exacerbeze, ulterior insistând că separarea este necesară pentru a evita conflicte etnice și chiar genocid. Astfel de „abuzări ale sistemului” nu sunt convingătoare.

Astfel concludem că nu există nici o bază solidă pentru revendicările de secesiune în contextul autodeterminării externe. Nu sunt satisfăcute exigențele elementare pentru o revendicare legală.

RMN ca regim de facto.

Dacă Transnistria nu este un stat, atunci ce este? Noi am analizat două momente: (a) rolul recunoașterii în procesul de formare a unui stat; și (b) dacă RMN este un regim *de facto*.

Nu există obligații de a recunoaște RMN, chiar dacă aceasta deține controlul efectiv asupra teritoriului. Ba din contra, acapararea cu forța a teritoriului, obiectiile continue ale statului predecesor – Moldova, și dependența evidentă a RMN de suportul militar, economic și politic al Rusiei pentru supraviețuirea sa sunt argumente *contra* recunoașterii și *pentru ne-recunoaștere* în acest caz. În cazuri similare Consiliul de Securitate și / sau Adunarea Generală apelează la statele membre ale ONU să nu recunoască astfel de entități secesioniste.

În situația în care RMN deține control efectiv asupra Transnistriei, însă nu este recunoscută, RMN poate fi cel mai bine înțeleasă utilizând doctrina regimurilor *de facto*. Astfel de regimuri *de facto* sunt tratate ca subiecte parțiale ale dreptului internațional. Statutul lor unic generează anumite drepturi și responsabilități, în primul rând ce țin de acțiuni necesare pentru suportul și bunăstarea populației. Ele pot încheia acorduri, cărora li se conferă un statut mai jos decât cel al tratatelor. Pe lângă dreptul de a acționa pentru a-și susține populația, un regim *de facto* poate fi tras la răspundere pentru încălcarea dreptului internațional.

În timp ce regimul *de facto* are astfel anumite drepturi și responsabilități, actele regimurilor *de facto* au efecte legale incerte. Actele unui astfel de regim pot deveni nevalabile odată cu dispariția regimului, de exemplu, dacă teritoriul va fi re-absorbit în statul părinte. Cu toate acestea, statului reintegrat după un regim *de facto* eșuat i se poate cere îndeplinirea actelor regimului *de facto*, care erau parte din administrarea normală a teritoriului în baza presupunerii că astfel de acte erau neutre și că statul probabil ar fi adoptat acte similare. Dacă, însă, regimul *de facto* devine un stat, atunci actele sale devin obligatorii pentru noul stat.

RMN și conversiunea proprietăților în Transnistria

În centrul disputei între Guvernul Moldovei și conducerea RMN este problema controlului asupra activelor economice din Transnistria. Are RMN dreptul de a converti proprietatea din teritoriul pe care îl controlează efectiv? Dacă cele două părți ale Moldovei vor fi reintegrate, urmează să fie respectate aceste decizii?

Noi am utilizat două cadre teoretice pentru a răspunde la aceste întrebări. Primul, conceptul regimului *de facto*, a fost discutat mai sus. Cel de-al doilea este o analogie cu dreptul internațional de administrare a teritoriilor ocupate, declarația cea mai completă a căruia poate fi găsită în Convenția a Patra de la Geneva. Noi utilizăm aceste reguli doar prin analogie, deoarece s-ar putea argumenta că asupra RMN nu se răsfrânge Convenția a Patra de la Geneva. Cu toate acestea, noi considerăm regulile cu privire la administrarea teritoriilor ocupate și cele cu privire la regimurile *de facto* a fi utile, în special deoarece ele sunt foarte consistente, bazându-se pe aceleași principii ale dreptului la proprietate, care provin încă din dreptul roman al *usufruct*, utilizarea proprietății de către cineva căruia nu-i aparține acel activ.

Aplicând dreptul internațional al regimurilor *de facto*, RMN nu are dreptul să vândă activele statului moldovenesc sau orice proprietate privată. Orice astfel de vânzări pot fi atacate și repudiate, dacă Transnistria va fi reintegrată cu Moldova.

Prin aplicarea conceptului RMN ca regim *de facto*, dar și făcând o analogie cu dreptul internațional al administrării teritoriilor ocupate, constatăm că puterea de ocupație sau analogul său: (a) poate confisca proprietatea de stat, în afară de imobile, dacă aceasta poate fi utilizată în scopuri militare sau în administrarea teritoriului; (b) poate administra imobilele

de stat ne-militare doar fără a distruge sau altfel converti valoarea economică a proprietății; și (c) nu poate confisca proprietatea privată dacă acesta nu reprezintă materiale de război.

Pe baza celor spuse mai sus, programul de privatizate al RMN este extrem de dificil de justificat. Orice entitate privată, care ia parte în acest program în calitate de cumpărător, o face la propriul risc.

State terțe și mișcări secesioniste

A treia și ultima problema legală pe care o analizăm este rolul statelor „terțe”. Statele au o obligație de bază de a nu interveni sau a se amesteca în orice alt mod în rezolvarea unui conflict intern pe teritoriul unui alt stat. În circumstanțele unde este implicată autodeterminarea, sau, mai exact, autodeterminarea externă, sau unde Consiliul de Securitate constată că un conflict a devenit o amenințare pentru pacea internațională, statele terțe pot avea o mai mare libertate de acțiune în privința conflictului. Această normă fundamentală de ne-intervenție este conexă cu conceptele de suveranitate, autodeterminare și co-existență pașnică.

Rolul statelor terțe este deosebit de important în acest caz, deoarece Rusia și Ucraina și-au asumat rolul de state „garante”, state care au un interes special în asigurarea finalizării conflictului și se angajează formal să dedice resurse rezolvării conflictului. Rolul de garant pune statul într-o poziție în care acesta devine implicat într-o criză curentă într-o altă țară, însă acel stat este obligat să respecte dreptul internațional în toate acțiunile sale. Raportul analizează acțiunile Rusiei și Ucrainei în lumina acestor reguli de conduită.

Rusia

Rusia, nu în ultimul rând din motiv că menține trupe în Transnistria, este nu doar garant, ci și un jucător cheie în acest conflict. Noi analizăm patru probleme principale: (a) activitățile Armatei Rusiei și ale altor organe ale Federației Ruse în Transnistria; (b) presiunea economică asupra Moldovei din partea Federației Ruse; (c) legăturile între conducerea RMN și conducerea Rusiei; și (d) poziția diplomatică generală a Federației Ruse.

Rolul armatei rusești poate fi împărțit în două faze: asistența în timpul războiului din 1992 și activități curente, inclusiv menținerea depozitelor de armamente în Transnistria. Armata a 14-a a Rusiei a jucat un rol decisiv în războiul din 1992, intervenind în lupte de partea separatiștilor. În pofida promisiunilor în cadrul mai multor tratate de a demobiliza și a numeroaselor cereri din partea Moldovei ca Rusia să-și retragă trupele din Transnistria, trupele rămân. În consecință ele proptesc fiabilitatea RMN și fac reintegrarea mai dificilă. Ele de asemenea asigură în continuare RMN cu echipamente, cunoștințe și alt suport.

În mod similar, depozitele de arme din era sovietică sub controlul Armatei a 14-a au fost utilizate pentru a susține RMN atât direct, cât și ca sursă de venituri prin intermediul vânzărilor în comun de către ruși și RMN a materialelor militare pe piața internațională. Astfel, Moldova insistă asupra retragerii imediate a armamentelor. Rusia pînă acum continuă să refuze să retragă atât armamentele, cât și trupele, pînă la soluționarea politică finală și de asemenea a declarat că transnistrenii nu le permit să retragă armamentele.

Pe lângă utilizarea armatei pentru a zădărnici eforturile moldovenilor sau asista RMN, a doua problemă importantă este că Rusia a mai utilizat presiuni economice și asistență economică în calitate de amenințări și, respectiv, stimuluri. Presiunea economică nu este în general interzisă de dreptul internațional. Cu toate acestea, astfel de presiuni asupra unui stat sau asistența pentru separatiști pot constitui încălcări din partea statului terț a dreptului internațional în domeniul responsabilității statelor, dacă aceste presiuni vor leza privilegiile suverane ale Moldovei, sau vor încălca angajamentele existente ale statului terț față de Moldova.

În analiza situației actuale există patru domenii de interes special: (a) utilizarea prețurilor la resurse energetice în calitate de instrument de presiune; (b) utilizarea sporită a barierelor tarifare contra bunurilor moldovenești; (c) asistența economică pentru RMN; și (d) interesele economice comune ale elitelor transnistrene și rusești. Privite în ansamblu acestea reprezintă o intervenție substanțială în favoarea RMN.

În ceea ce ține de problema a treia, legăturile între conducerile RMN și a Rusiei, în acest sens există ample probe circumstanțiale. Smirnov, Ministrul Justiției Balala și Șeful Securității Interne Vladimir Antiufeev au venit în Moldova la începutul crizei separatiste sau ulterior. Elita la putere în RMN este constituită în fond din ruși și, în mai mică măsură, ucraineni, toți avînd cetățenie rusă. Lor le-a fost acordată cetățenie rusă. Anumiți membri s-au transferat în RMN din poziții înalte în cadrul conducerii rusești, în special din parlamentul rus (Duma) și armata rusă.

În cele din urmă, diferitele activități descrise mai sus – presiunea economică, asistența militară RMN, politica energetică – trebuie să fie înțelese în lumina retoricii constante a Rusiei în favoarea RMN și contra Moldovei. În timp ce noi nu pretendem că vreo activitate din cele descrise ar constitui un caz de responsabilitate statală (cu toate că situația cu trupele poate constitui un astfel de caz), considerăm că aceste acțiuni văzute împreună, în combinație cu declarațiile constante ale Rusiei în susținerea RMN și critica în adresa eforturilor Moldovei de reintegrare, constituie o imagine persuasivă de intervenții inadmisibile ale Rusiei în afacerile interne ale Moldovei.

Ucraina

Datorită hotărului să comun cu Moldova – și în particular cu Transnistria – precum și populației semnificative de etnie ucraineană în Transnistria și în restul Moldovei, Ucraina este un actor cheie în conflictul transnistrean. Ucraina a criticat separatismul transnistrean și a susținut retragerea completă a trupelor rusești, însă a fost de asemenea (corect sau incorect) percepută că permite contrabanda pe teritoriul său și este posibil deschisă față de relații cu RMN. Cu toate că, într-un fel, Ucraina acționează ca o contra-balanță a influenței rusești în Transnistria, atenția manifestată de aceasta deseori a fost privită de moldoveni cu un amestec de speranțe și suspiciuni.

Ucraina a depus, în aparentă bună credință, un efort de a schița o rută spre soluționarea crizei; totuși, încă urmează a fi văzut un plan final ca atare, înainte să poată fi evaluate implicațiile legale ale acestuia. Înăsprirea controlului la frontieră, care se observă în prezent, este un pas necesar, însă insuficient, pentru rezolvarea crizei transnistrene. Acum că Ucraina a devenit un participant mai activ în criza transnistreană, acțiunile sale vor trebui să fie monitorizate, în mod similar cu cele ale Rusiei și Moldovei, de către părțile cointeresate.

Concluzii

Astfel, raportul concludă:

Cu privire la statutul RMN. Atentatele de secesiune sunt considerate în fond probleme interne, care urmează să fie rezolvate de statul în cauză. Nu există drept la secesiune la general vorbind. Cel mult, secesiunile pot fi acceptate în cazurile în care un popor este asuprit și nu există alte opțiuni pentru protecția drepturilor omului ale acestuia. În lumina acestor reguli RMN nu a conturat un caz suficient de persuasiv, precum că aceasta ar avea dreptul la autodeterminare externă sau secesiune.

În consecință, controlul efectiv de către RMN a părții transnistrene a Moldovei constituie un regim *de facto* și poate fi privit ca analog cu controlul de către o putere de ocupație. Astfel, RMN este limitată legal în acțiunile sale pe teritoriul pe care îl administrează.

Cu privire la conversia proprietății de către RMN. Dreptul ocupației recunoaște că puterea de ocupație poate, *de facto*, controla resursele economice dintr-un teritoriu, însă, *de jure*, proprietarii legitimi sunt proprietarii precedenți. Dispunerea finală a proprietății nu se decide prin controlul efectiv curent al ocupantului și, ca atare, ocupantul este obligat legal să nu distrugă valoarea economică a proprietății. Orice activități economice întreprinse în comun cu separatiștii sau insurgenții de către o altă parte se fac pe contul părții respective. Nu există garanția că astfel de activități vor fi sancționate după rezolvarea finală a conflictului separatist și că acestea vor putea fi „desfăcute”.

În lumina regulilor care reglementează regimurile *de facto* și a dreptului ocupației, programul de privatizare al RMN nu poate oferi investitorilor încrederea că aceste tranzacții vor fi recunoscute dacă RMN va fi reintegrată cu Moldova.

Cu privire la responsabilitățile statelor terțe. Intervențiile de către părțile terțe nu sunt favorizate și sunt evaluate vizavi de normele de ne-intervenție stabilite în numeroase tratate globale și regionale și documente legale. Suveranitatea cere ca doleanțele unui stat vizavi de afacerile din teritoriul său să fie respectate atâta timp cât nu sunt implicate alte interese fundamentale ale sistemului internațional. Astfel, de exemplu, staționarea trupelor pe teritoriul altei țări nu este permisă dacă țara gazdă solicită ca trupele să fie retrase. Activitățile Rusiei în contextul situației din Transnistria, în particular intervențiile Armatei a 14-a în favoarea separatiștilor, asistența militară continuă pentru RMN, suportul economic pentru RMN și negocierea efectivă din numele RMN cu utilizarea prețurilor la resurse energetice și a altor pîrghii contra Moldovei conduce la acuzații credibile de responsabilitate statală de partea Rusiei pentru continuarea crizei separatiste și rezultatele acesteia.

În mod similar, în lumina experienței cu Rusia, participarea sporită a Ucrainei în conflict trebuie să fie monitorizată.

Contextul istoric

A. Istoria pre-sovietică și din perioada sovietică

Ceea ce noi astăzi numim Moldova este un exemplu clasic de intersecție a culturilor. Basarabia istoric a cuprins malul de vest al râului Nistru, iar Transnistria era pe malul de est. Înainte de perioada sovietică Transnistria „era, chiar în mai mare măsură decât în cadrul Basarabiei, o regiune clasică de frontieră, unde identitățile etnice erau fluide și situaționale și unde influențele ruse, ucrainene, române, evreiești și germane se combinau pentru a forma o cultură mixtă.”⁷ Transnistria nu a făcut parte din teritoriile tradiționale românești. Din secolul al nouălea și până în al paisprezecelea Transnistria a făcut parte din Rusia Kieveană și Galiția-Volinia.⁸ Basarabia făcea parte pe timpuri dintr-un stat moldovenesc independent, care s-a format pe o perioadă scurtă sub Ștefan cel Mare în sec. 15, însă care ulterior a fost cucerit de imperiul Otoman în sec. 16. După Războiul Ruso-Turc din 1806-12, Basarabia a fost cedată Rusiei, pe când Moldova românească (la vest de Prut) a rămas sub controlul turcilor. Transnistria de asemenea făcea parte din Rusia, însă era inclusă în regiunile Podolia și Herson.

Ca rezultat al haosului Revoluției din Rusia multe din fostele provincii ale Rusiei au revendicat și, în unele cazuri, au declarat independența. Basarabia, cu populația sa predominantă de etnie română, a votat în cadrul unui plebiscit în favoarea unirii cu România.

Către mijlocul anilor 1920 Iosif Stalin a re-capturat cu succes majoritatea provinciilor pe care Rusia le-a pierdut în timpul revoluției. Basarabia, însă, a rămas parte din România. În 1924 Stalin a creat Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM) ca provincie autonomă în cadrul Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene. Acesta a fost un pas determinat de dorința Moscovei de a revendica Basarabia și o încercare de a crea o pretenție motivată la acest teritoriu „moldovenesc”.⁹ Transnistria a devenit parte din RASSM. În 1940 URSS și Germania au semnat Pactul secret Ribbentrop-Molotov, care, printre altele, prevedea anexarea de către URSS a Basarabiei, care, către acel moment, făcea parte din România de mai bine de douăzeci și doi de ani. Stalin a fuzionat Basarabia cu RASSM, formând Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (sau RSSM), care a devenit cea de-a cincisprezecea republică a URSS.

Transnistria a devenit centrul economic și politic al RSSM.¹⁰ În Transnistria se produceau 33% din bunurile industriale și 56% din bunurile de larg consum, produse în Moldova, precum și 90% din energia necesară în tot restul RSSM.¹¹ Ca parte din URSS, în RSSM limba rusă era utilizată ca limbă predominantă și s-a adoptat alfabetul chirilic pentru limba română scrisă, care a fost numită limba „moldovenească”.¹² Stalin de asemenea a dispus înlăturarea aproximativ a unei treimi din populația etnică română a Basarabiei, care a fost transportată în Siberia, unde majoritatea au pierit. Deoarece Transnistria a fost parte din URSS o perioadă mai îndelungată, aceasta a fost deja supusă colectivizării în anii 1920 și 1930. Astfel, chiar de la crearea RSSM a existat un grad mai mare de „sovietizare” în

⁷ KING, THE MOLDOVANS, *supranota* 2, la 181.

⁸ ID, la 179.

⁹ Pal Kolsto și Andrei Edemsky cu Natalia Kalașnikova, *Conflictul nistrean: Între Iredentism și Separatism*, 45 EUR.-ASIA STUD. 978 (1993) (în continuare Kolsto, *et al.*).

¹⁰ Graeme P. Herd, *Moldova and the Dniester Region: Contested Past, Frozen Present, Speculative Futures?* 1, Conflict Studies Research Centre, Central and Eastern Europe Series 05/07 (Februarie 2005) 2, disponibil la <http://da.mod.uk/CSRC/documents/CEE/05%2807%29-GPH.pdf>.

¹¹ Kolsto, *et al.*, *supra* nota 9, la 980.

¹² Cazul Ilașcu (Ilașcu vs. Moldova) 311 C. Eur. pt. Dr. Om., la par. 28 (2004).

Transnistria în comparație cu alte părți ale republicii.¹³ Liderii din partea basarabeană a RSSM erau defavorizați; astfel, abia în 1989 pentru prima oară a fost numit în funcție un Prim Secretar al Partidului Comunist din RSSM, care provenea din Basarabia.¹⁴

B. Din 1989 pînă în 1992: Suveranitatea Moldovei și secesiunea Transnistriei

În timp ce perspectiva istorică este importantă în orice discuții privind politica în Moldova, originile crizei curente pot fi găsite în evenimente mai recente. Cu toate că unii văd rădăcinile conflictului în răni vechi de secole, cauzele proxime își au originea în politicile relativ recente din perioada de tranziție de la URSS la era post-sovietică. De exemplu, concomitent cu evenimentele care au dus la căderea Zidului din Berlin, din august și pînă în septembrie 1989, Parlamentul RSSM a adoptat o serie de legi lingvistice, care au conferit limbii moldovenești statutul de limbă oficială și care au inițiat tranziția de la alfabetul chirilic la cel latin.¹⁵ La 27 aprilie 1990 Sovietul Suprem al Moldovei a adoptat un nou steag tricolor și imn național identice cu cele ale României.¹⁶ Apoi, în vara anului 1990 RSSM și-a declarat suveranitatea, schimbîndu-și statutul în cadrul URSS.

Un grup de rusofoni în frunte cu Igor Smirnov, un șef de fabrică venit în Moldova în 1987 pentru a ocupa postul de director al uzinei Elektromaș din Tiraspol, și-a exprimat îngrijorarea că proaspăt suverana RSSM va încerca în curînd să se reunească cu România și să atragă Transnistria după sine. La 11 august 1989 cîteva colective de muncitori din Transnistria s-au unit sub steagurile Uniunii Colectivelor de Muncitori (OSTK) și au început promovarea unei politici de secesiune de la Moldova.¹⁷ Igor Smirnov a fost primul președinte al OSTK.

La 2 septembrie 1990 Transnistria și-a declarat separarea de la Moldova și statutul său ca republică în cadrul URSS. În curînd după acest anunț separatiștii au început să ia cu asalt sectoarele de poliție și instituțiile guvernamentale în Transnistria,¹⁸ fapte care au culminat într-o luptă îndelungată între poliția și forțele armate moldovenești și separatiștii în apropierea orașului Dubăsari la 2 noiembrie 1990.¹⁹

Aceste evenimente aveau loc în contextul tensiunilor continue între RSSM și URSS pe marginea genului relațiilor dintre acestea în viitor. După ciocnirile din noiembrie 1990 dintre forțele moldovenești și transnistrene, Președintele Moldovei Mircea Snegur a fost de acord să semneze un „acord unional”, după cum insistă Mihail Gorbaciov, cu condiția că Gorbaciov îl va ajuta să pună capăt mișcării secesioniste. Gorbaciov, însă, nu a acceptat oferta, iar Moldova în schimb a revendicat independența de la URSS.²⁰ În rezultatul acestor tensiuni referendumul unional din 17 martie 1991 cu privire la viitorul URSS a fost boicotat de conducerea Moldovei, cu toate că scrutinul a avut loc în Transnistria, unde s-a pretins că 93% din voturi au fost în favoarea unui stat sovietic unitar.²¹

La 23 mai 1991 Republica Sovietică Socialistă Moldovenească și-a schimbat denumirea în Republica Moldova.

¹³ KING, THE MOLDOVANS, *supra* nota 2, la 183.

¹⁴ ID.

¹⁵ Kolsto, *et al. supra* nota 9, la 981.

¹⁶ Cazul Ilașcu, *supra* nota 12 la par. 29

¹⁷ Complex Power Sharing, Transdnistria Case Review, *disponibil la* http://www.ecmi.de/cps/documents_gun_case.html.

¹⁸ KING, THE MOLDOVANS, *supra* nota 2, la 189.

¹⁹ Kolsto, *et al. supra* nota 9, la 984.

²⁰ Stuart. J. Kaufman, *Spiraling to Ethnic War*, 21 INT'L SECURITY 108, 130-31 (Toamna 1996).

²¹ Kolsto, *et al. supra* nota 9, la 984.

La 27 august 1991 Parlamentul Moldovei, în urma atentatului de putsch contra lui Gorbaciov, a declarat că Moldova este o republică independentă. Capitala a fost declarată orașul Chișinău. În contrast, Igor Smirnov, liderul separatiștilor transnistreni, i-a lăudat pe putsch-iști ca pe salvatori ai statului sovietic.²² Smirnov, insistând că independența este necesară pentru a proteja minoritatea rusă din Transnistria de la posibila unificare a Moldovei cu România, a galvanizat separatiștii transnistreni spre crearea RMN.

La 6 septembrie 1991 Sovietul Suprem²³ al RMN „a emis un ordin, prin care toate instituțiile, întreprinderile, organizațiile, unitățile de miliție, procuraturile, organele judiciare, unitățile KGB și alte servicii din Transnistria, cu excepția unităților militare aparținând forțelor armate sovietice, trec sub jurisdicția „Republicii Nistrene”.²⁴ Guvernul Moldovei, la rîndul său, a anunțat prin Decretul nr. 234 din 14 noiembrie 1991 că toată proprietatea unităților militare sovietice de pe teritoriul Republicii Moldova devine proprietatea Moldovei.²⁵

În această perioadă autoritățile Moldovei l-au arestat pe Igor Smirnov. Ca reacție la arestul lui Smirnov și altor lideri transnistreni, RMN „a amenințat să întrerupă furnizarea de gaz și electricitate către restul Moldovei”.²⁶ Smirnov a fost eliberat.

La începutul anului 1992, în timp ce presiunea între separatiști și guvernul Moldovei continua, Smirnov a inițiat o „campanie de hărțuire” pentru a forța ofițerii de poliție pro-chișinăuieni să plece din Transnistria.²⁷ Forțele transnistrene au fost augmentate în primăvara anului 1992 odată cu sosirea cazacilor și altor luptători voluntari din alte părți ale Uniunii Sovietice.²⁸ „Cazacii și alți voluntari erau remunerați de stat, primind 3.000 de ruble pe lună”.²⁹

La 3 decembrie 1991 Armata a 14-a a ocupat orașele Grigoriopol, Dubăsari, Slobozia, Tiraspol și Rîbnița, toate în Transnistria.³⁰ Astfel, dacă Guvernul Moldovei ar fi dorit să introducă trupe în orașele sale pentru a preveni separarea, acestea s-ar fi confruntat cu trupele rusești.

Tensiunile s-au escalat pînă la izbucnirea luptelor pe scară largă în vara anului 1992. În mare parte luptele se dădeau în Bender și împrejurimile sale. Armata a 14-a a intervenit de partea transnistrenilor și, în parte datorită poziției Armatei a 14-a, Armata Moldovei nu a reușit să preia controlul asupra orașelor Bender și Dubăsari. Luptele au făcut aproximativ 1.000 de victime, iar 130.000 au devenit intern strămutați sau au solicitat refugiu în alte țări.³¹ La 21 iulie 1992 luptele au luat sfîrșit și Moldova a semnat un acord de încetare a focului, care, merită a fi evidențiat, a fost contrasemnat de Rusia și nu de Transnistria.³² Acel acord prevedea, printre altele, stabilirea unei forțe de pacificare cu includerea forțelor moldovenești, rusești și transnistrene, retragerea treptată a Armatei a 14-a și stabilirea unei zone economice libere în Bender.³³

C. Evenimentele în perioada 1993 – 2003

²² KING, THE MOLDOVANS, *supra* nota 2, la 191.

²³ Sovietul Suprem este Parlamentul

²⁴ Cazul Ilașcu, *supra* nota 12 la par. 35.

²⁵ Id., par. 37.

²⁶ KING, THE MOLDOVANS, *supra* nota 2, la 191.

²⁷ Kaufman, *supra* nota 20, 129

²⁸ Uniunea Cazacilor este o asociație recunoscută de Guvernul Rusiei. Cazul Ilașcu, *supra* nota 12 la par. 66.

²⁹ Kolsto, *et al. supra* nota 9, la 987.

³⁰ Cazul Ilașcu, *supra* nota 12 la par. 53

³¹ KING, THE MOLDOVANS, *supra* nota 2, la 178.

³² Herd, *supra* nota 10, 3.

³³ Kolsto, *et al. supra* nota 9, la 994.

În rezultatul intervenției Rusiei Transnistria a devenit efectiv separată de restul Moldovei. Conflictul armat s-a răcit și s-a transformat într-un conflict înghețat.³⁴

O problemă continuă este statutul Armatei a 14-a, care a rămas dislocată în Transnistria. Cu toate că în octombrie 1994 a fost semnat un acord între Rusia și Moldova, prin care se garanta că Armata a 14-a va părăsi Transnistria în termen de trei ani, acordul așa și nu a fost ratificat de Duma. Totuși, în perioada 1992 – 1999 rușii au redus numărul trupelor sale în Transnistria de la 9.250 la 2.600 și au distrus o cantitate semnificativă de muniții. Alte armamente au fost transportate din Transnistria pe contul Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) în pofida obiecțiilor lui Smirnov, care a dispus mai înainte că nici o proprietate a Armatei Rusiei nu poate să părăsească Transnistria. La momentul scrierii prezentului raport circa 20.887 tone de muniții plus zece garnituri de tren de echipament militar rusesc rămân în Transnistria.

Frontul Popular pro-român a fost înfrînt convingător la alegerile din Moldova din februarie 1994 și peste 90 procente din populație au respins unificarea cu România.³⁵ La 24 noiembrie 1994 a fost ratificată noua constituție a Moldovei. Noua Constituție a oferit autonomie Transnistriei și Gagauziei, unei regiuni populate predominant de un popor turcic ortodox.³⁶

Acești pași înainte au fost reciprocați prin pași înapoi făcuți de Transnistria. Raportul de Țară din 1994 privind Moldova al Departamentului de Stat al SUA constată că:

Moldova rămîne divizată, separatiștii majoritar slavici controlînd regiunea Transnistria. Această mișcare separatistă condusă de un grup pro-sovietic a participat la negocieri cu Guvernul privind posibilitatea unui statut politic special al regiunii. *Progresul, însă, a fost blocat de revendicările separatiștilor privind „statalitatea” și crearea unei confederații din două state egale.*³⁷

La 8 mai 1997, în rezultatul medierii de către Federația Rusă, Ucraina și OSCE, Președintele de atunci al Moldovei, Petru Lucinschi, și Igor Smirnov în calitate de lider *de facto* al RMN, au semnat un memorandum cu privire la normalizarea relațiilor între Republica Moldova și RMN.³⁸ Prin acel acord RMN se angaja să stabilească un „stat comun” cu Moldova, însă acest termen nu a fost definit. Aceasta a dus la interpretări

³⁴ Dov Lynch de la Institutul Uniunii Europene susține că termenul „conflict înghețat” este într-o oarecare măsură eronat, deoarece situația în Moldova (ca și în alte conflicte de regulă descrise ca conflicte înghețate) a fost destul de dinamică. DOV LYNCH, IMPLICAREA STATELOR SEPARATISTE ALE EURASIEI: CONFLICTE NE-REZOLVATE ȘI STATE DE FACTO 42 (2004). Noi utilizăm aici termenul recunoscînd faptul că, cu toate că situația a evoluat semnificativ, rezultatul general nu este mai aproape de o soluție substanțială la momentul acestei publicații decît în 1992.

³⁵ Complex Power Sharing, Gagauzia Case Review, *disponibil la* http://www.ecmi.de/cps/documents_gum_case.html.

³⁶ Constituția Republicii Moldova în art. 111 intitulat „Unitatea teritorială autonomă Găgăuzia” prevede, printre altele:

Găgăuzia este o unitate teritorială autonomă cu un statut special care, fiind o formă de autodeterminare a găgăuzilor, este parte integrantă și inalienabilă a Republicii Moldova și soluționează de sine stătător, în limitele competenței sale, potrivit prevederilor Constituției Republicii Moldova, în interesul întregii populații, problemele cu caracter politic, economic și cultural.

³⁷ Raportul din 1994 al Departamentului de Stat al SUA privind Practicile în domeniul Drepturilor Omului în Republica Moldova (în continuare „Raportul de Țară pentru Moldova 1994) *disponibil la* http://dosfan.lib.uic.edu/ERC/democracy/1994_hrp_report/94hrp_report_eur/Moldova.html, în partea „Introduction” (accentuarea adăugată).

³⁸ Memorandum privind Bazele Normalizării între Republica Moldova și Transnistria, 8 mai 1997, *disponibil la* http://www.osce.org/documents/mm/1997/05/456_en.pdf; vezi de asemenea Herd, *supra* nota 10, la 3, cu referință la acordurile prin care „se extinde autonomia și se cere continuarea negocierilor”.

divergente de către părți. Din câte cunoaștem, acest acord nu a fost prezentat Parlamentului Moldovei spre ratificare, iar statutul acestuia conform dreptului moldovenesc nu este clar.

Cu trecerea anilor de la războiul din 1992 observatorii deveneau tot mai îngrijorați că Smirnov și asociații săi nu au nici o intenție să permită integrarea formală cu Moldova, deoarece aceasta ar pune capăt unor activități de contrabandă extrem de profitabile. De exemplu, după ce Republica Nisteană și Moldova au creat pe o perioadă scurtă o operațiune vamală comună, cifrele pe anul 1998 descoperite de [consilierul prezidențial din Moldova Oazu] Nantoi demonstau că Transnistria, cu o populație ce reprezenta doar a șasea parte din cea a Moldovei, importa de 6.000 de ori mai multe țigări decât restul țării. Dl. Nantoi afirma că, după părerea sa, majoritatea țigărilor erau mărci occidentale contrafăcute, produse ilicit în Ucraina și exportate prin Republica Nisteană chiar și pînă în Germania. Experții de asemenea afirmă că regiunea este un punct major de tranzit pentru contrabanda cu alcool și circa 700.000 tone de produse petroliere din Rusia și Ucraina.³⁹ În plus, șeful serviciului vamal al RMN este Vladimir Smirnov, fiul lui Igor Smirnov, „care a ridicat statutul departamentului pînă la minister în guvern... pentru a-l scuti de supraveghere ne-dorită”.⁴⁰

La sfîrșitul anilor 1990 au mai avut loc serie de încercări de a soluționa conflictul. În iulie 1999 Chișinăul și Tiraspolul au elaborat Declarația Comună de la Kiev, prin care conveneau că relațiile dintre părți vor continua pe baza frontierelor comune și politicilor economice, legale, militare și sociale comune.⁴¹

În noiembrie 1999 la summit-ul din Istanbul Președintele Rusiei Iețin a promis că toate armamentele și echipamentul rus vor fi retrase sau distruse către sfîrșitul anului 2001, iar toate trupele rusești vor fi retrase pînă la sfîrșitul anului 2002. În iunie 2000 președintele rus Vladimir Putin a format o comisie specială sub conducerea Ministrului rus de Externe Evghenii Primakov, scopul căreia era de a transforma Moldova într-o confederație, ceea ce ar fi oferit RMN un grad înalt de influență asupra politicilor guvernului Moldovei și ar fi garantat continuarea influenței rusești, sporind, de fapt această prezență în Moldova. Și acest plan a eșuat.

Cu toate acestea, conform mai multor interlocutori, în noiembrie 2001 Moldova și Rusia au semnat un tratat, care nu a fost făcut public vreodată. Deseori numit „Tratatul de Bază”, acesta este descris ca unul care ghidează relațiile bilaterale, prevede că toate datoriile față de Gazprom, inclusiv cele acumulate de Transnistria, vor fi puse în contul guvernului Moldovei, și a specificat că Moldova a fost de acord să-și asume responsabilitatea pentru datorii în valoare de 1 miliard dolari ale Transnistriei. Se zice că acest tratat ar fi fost semnat de reprezentanții ambelor părți, însă așa și nu a fost ratificat. Rusia, dacă e să judecăm după declarațiile sale, consideră acest tratat în vigoare, în măsura în care acesta nu a fost repudiat de părți.

Un stat federativ a fost propus pentru prima dată în iulie 2002 în așa-numitul „Document de la Kiev”, prezentat de mediatori celor două părți. Din informațiile noastre, acest document a fost elaborat în mare măsură de negociatorii moldoveni. În februarie 2003, în timp ce negocierile pe marginea Documentului de la Kiev erau în impas, Președintele Moldovei Vladimir Voronin a stabilit o Comisie Constituțională Comună pentru a elabora o constituție federală pentru Moldova. A fost organizată o mediere cu includerea Moldovei, RMN, Rusiei, Ucrainei și OSCE pentru a asista Comisia. Însă și aceasta a fost blocată. Eventual rușii au obținut un oarecare grad de cooperare de la RMN și Moldova pe marginea unui plan supranumit „Planul Kozak”. Planul Kozak prevedea un „stat comun” compus din Moldova și Transnistria. Conform planului Rusia urma să păstreze 2.000 de soldați în

³⁹ Michael Wines, Trans-Dniester ‘nation’ resents Shady Reputation, New York Times, 5 martie, 2002. Nantoi a devenit director de programe al Institutului de Politici Publice din Chișinău. Conform The New York Times, el și-a dat demisia din postura de consilier prezidențial “după ce guvernul a cenzurat eforturile sale de a expune corupția în cadrul acordului vamal cu Republica Nisteană”. Id

⁴⁰ *Id.*

⁴¹ Transdnistria Case Review, *supra* nota 17.

Moldova până în 2020. Memorandumul urma să fie semnat la 25 noiembrie 2003 în prezența Președintelui Putin la Chișinău, capitala Moldovei, însă în dimineața respectivă Președintele Voronin l-a telefonat pe Președintele Putin pentru a anula ceremonia. S-a raportat că aceasta a avut loc din cauza avertizărilor din partea OSCE, UE și SUA că Planul Kozak ar fi formalizat status quo-ul și ar fi pus în pericol posibilitatea ca Moldova să devină vreodată un stat european fiabil. Încercările ulterioare de negocieri între cinci părți au eșuat. Moscova nu a respectat data limită 2003 pentru retragerea trupelor și armamentului.

Valerii Lițkai, așa numitul „ministru de externe” al RMN, a afirmat că Tiraspolul și Chișinăul au convenit în 2002 să construiască un „stat federal” și că detaliile erau incluse în Memorandumul Kozak. „„Noi nu renunțăm la Memorandumul Kozak și suntem gata să îl semnăm chiar mâine”, a declarat Lițkai”⁴²

La 1 august 2004 serviciul vamal al Moldovei a încetat să deservească companiile din RMN, care nu achitau impozitele în Moldova, iar Camera de Comerț și Industrie a sistat emiterea certificatelor de origine pentru companiile bazate în RMN.⁴³ Ministerul rus de Externe și Smirnov au numit acest pas blocadă economică.⁴⁴

D. Sumar al situației curente

Istoria recentă a crizei transnistrene a cunoscut atât semne promițătoare, cât și eșecuri diplomatice.

Președintele Voronin a propus semnarea unui Pact de Securitate și Stabilitate pentru Moldova de către Rusia, Ucraina, România, UE și SUA, însă se pare că Rusia consideră Planul Kozak ca model pentru o eventuală soluție. În contrast, UE și SUA sugerează stabilirea unei operațiuni internaționale de pacificare sub supravegherea OSCE, față de care au obiecții rușii. La rândul său, statele membre NATO, inclusiv Statele Unite, refuză să ratifice un pact cheie de reducere a armamentelor, Tratatul Adaptat privind Forțele Convenționale în Europa (care a fost semnat la summit-ul din 1999 la Istanbul), înainte ca Rusia să-și retragă trupele și armamentele din Moldova și Georgia.

Președintele Ucrainei Iușcenko a prezentat un plan de soluționare a conflictului transnistrean. Planul său conține anumite prevederi care oferă regiunii nistrene autonomie, cu dreptul de a se separa de Moldova, dacă Moldova va încerca în viitor să se unească cu România. Planul nu cere retragerea trupelor și armamentelor rusești din Transnistria. UE și SUA ar avea rol de observatori la negocieri. Planul prevede controlul strict al frontierei și implicarea UE în supravegherea acesteia.

Conform situației din august 2004 aproximativ 20.887 tone de muniții rusești și circa zece garnituri de tren de echipament militar se mai aflau încă în Transnistria.⁴⁵ Conform OSCE la acel moment RMN bloca retragerea armamentelor din trei motive: (a) refuzul Moldovei de a semna Memorandumul Kozak; (b) așa numita „blocadă economică” de către Moldova; și (c) presupusul refuz al Moldovei de a coopera în anularea datoriei Tiraspolului față de Gazprom.⁴⁶

Rămîne deschisă întrebarea dacă Rusia a încercat realmente să retragă munițiile și alte echipamente militare, sau dacă această situație este pur și simplu utilizată ca argument

⁴² Jan Maksymiuk, Analysis: Transdnier Wants Talks on ‘Federal System’ With Moldova, Radio Free Europe/Radio Liberty (Vineri, 17 sept. 2004) *disponibil la* <http://www.rferl.org/featuresarticle/2004/09/53bc0d6b-d61b-49bb-8f7a-e563715de8b9.html>

⁴³ Herd, *supra* nota 10, la 8

⁴⁴ Id, la 9.

⁴⁵ Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, Misiunea în Moldova, Rap. de Activitate. Nr.

8/2004 (august 2004) la 3 (în continuare “Raport de Activitate al Misiunii OSCE în Moldova ”)

⁴⁶ Id.

în negocieri. În orice caz, la acel moment regimul Smirnov părea să încerce intenționat să exacerbeze conflictul.

Mai întâi a fost criza închiderii forțate a școlilor de limbă română (care nu foloseau alfabetul chirilic) din RMN. Departamentul de Stat al SUA a rezumat problema în Raportul său din 2004 privind Practicile în domeniul Drepturilor Omului din Moldova:

În iulie autoritățile transnistrene au închis patru școli cu predare în grafie latină, care erau înregistrate la Ministerul Educației al Moldovei, și au încercat să mai închidă două. Miliția a închis cu forța școlile cu predare în grafie latină din Rîbnița și Tiraspol, îndepărtînd toată mobila și materialele școlare, și sigilînd încăperile. Ei au mai închis două școli în Dubăsari și Corjova, elevii din aceste școli fiind transferați în școli cu predare în grafie latină din satele sub controlul autorităților moldovene. Miliția a fost împiedicată să închidă o școală și un internat cu predare în grafie latină din Bender de către părinți, profesori și copii, care au vegheat obiectele date pe parcursul lunilor august și septembrie. Autoritățile pretindeau că școlile încalcă legislația transnistreană, care obligă școlile să fie înregistrate local și să utilizeze alfabetul chirilic în predare. În septembrie OSCE a asistat în negocierea unei formule pentru a permite școlilor cu predare în grafie latină din Bender, Dubăsari și Corjova să fie înregistrate, cu coate că autoritățile au continuat să impună obstacole logistice și legale pentru a împiedica școlilor să funcționeze normal. Ulterior și școlilor din Rîbnița și Tiraspol li s-a permis să se înregistreze pe termen de un an conform formulei negociate de OSCE. Școala din Tiraspol urma să fie deschisă în ianuarie 2005 după reparații extensive în urma daunelor cauzate vara de miliția transnistreană. Școala din Rîbnița a fost deschisă însă funcționa în altă clădire după ce autoritățile Transnistrene au refuzat să permită școlii să se întoarcă în clădire sa originală.⁴⁷

În timp ce derula acest conflict, a izbucnit altul cu privire la posibilitatea fermierilor care locuiau în sate ne-controlate de RMN să-și acceseze cîmpurile amplasate pe teritoriu controlat de RMN, sau să aducă roada de pe cîmpurile sale înapoi în satele sale.⁴⁸ În august 2004 funcționari ai „vămii” transnistrene au sechestrat de la fermieri moldoveni cîteva tractoare încărcate cu porumb proaspăt strîns.⁴⁹ Apoi, la mijlocul lunii august, funcționarii RMN din Dubăsari au închis toate drumurile secundare care conectau satele moldovenești cu cîmpurile fermierilor, forțînd fermierii să utilizeze doar anumite drumuri controlate de funcționarii „vămii” RMN.⁵⁰ În dependență de cine descrie situația, RMN cerea fermierilor să plătească renta pentru cîmpurile acestora, sau impozit pe acestea. La momentul scrierii prezentului raport nu exista vreo soluție comprehensivă la această problemă, iar sezoanele de recoltă din 2004 și 2005 au fost în mare parte pierdute. Deoarece agricultura este principala activitate economică în regiune, locuitorii satelor vizate au suferit dificultăți severe.

În urma acestor evenimente relațiile între guvernul Moldovei și RMN s-au înrăutățit. În septembrie și octombrie 2004 Președintele Voronin a declarat că Guvernul nu va mai negocia cu RMN.⁵¹ Voronin a explicat că „regiunea nistreană poate beneficia de împuterniciri esențiale cu condiția că va rămîne parte integrală din Moldova... noi am renunțat la ideea federalizării și nu poate fi nici o întoarcere la ea”.⁵²

Nu este clar ce a avut Voronin în vedere prin „federalizare”; terminologia utilizată de conducerea Moldovei și RMN este deseori imprecisă în comparație cu standardele

⁴⁷ Raport de Țară pentru Moldova 2004, *supra* nota 4 la sec. 5.

⁴⁸ Id, la sec. 2.d.

⁴⁹ Raport de Activitate al Misiunii OSCE în Moldova, *supra* nota 45 la 4.

⁵⁰ Id.

⁵¹ Herd, *supra* nota 10, la 10.

⁵² Id., la 11.

occidentale. În plus, diferitele planuri de federalizare, confederalizare, autonomie și așa mai departe erau bizantine și arcașe. De exemplu, referința la „împuterniciri esențiale” pentru regiune, însă nu federalizare, este cel puțin neclară. Este posibil că această declarație, în mare măsură, semnaleză refuzul de a accepta o confederație a două entități suverane, similară cu cea prevăzută în memorandumul din mai 1997. Dacă această interpretare este corectă, atunci guvernul Moldovei nu este pregătit să acorde Transnistriei nimic mai mult de o versiune de autonomie în cadrul statului părinte.

UE, la rîndul său, a devenit tot mai implicată în situația din Moldova. În februarie 2005 aceasta a făcut un pas important semnînd un Plan de Acțiuni privind Moldova, care va acționa în calitate de ghid pentru relațiile curente dintre Moldova și UE, și o posibilă viitoare accesare a Moldovei la Uniune.⁵³ Afiut UE, cît și SUA s-au implicat în procesul de mediere Moldova-Transnistria în calitate de observatori oficiali. Noile negocieri „5+1” includ Chișinăul, Tiraspolul, Rusia, Ucraina și OSCE în calitate de cinci actori principali, și SUA și UE în calitate de observatori oficiali. Prima rundă de negocieri extinse a avut loc în octombrie 2005, cu runde ulterioare (situația la momentul scrierii prezentului raport) în decembrie 2005 și ianuarie, februarie și martie 2006. Runda din februarie a ajuns în impas.⁵⁴ Și runda din martie s-a încheiat în blocaj, cu accent pe problema încă ne-rezolvată a accesului fermierilor din Doroțcaia către cîmpurile sale din teritoriile controlate de RMN.⁵⁵

Parlamentul Moldovei a votat unanim pentru o cerere de retragere totală a trupelor și munițiilor rusești din Transnistria pînă în decembrie 2005. Rusia continuă să insiste că o astfel de retragere trebuie să facă parte dintr-o soluționare politică comprehensivă a situației din Transnistria, o politică supranumită de obicei „sincronizare”. În decembrie 2005, trupele rusești fiind încă staționate în Transnistria, SUA au declarat că nu vor ratifica un nou tratat privind Forțele Convenționale în Europa (FCE) pînă cînd Rusia nu-și va retrage toate trupele și echipamentul din Moldova și Georgia.⁵⁶ Parlamentul Moldovei ulterior a cerut retragerea trupelor rusești pînă la sfîrșitul 2006. Rusia și-a exprimat nemulțumirea și a anunțat că și ea posibil va denunța tratatul FCE.⁵⁷

La 30 decembrie 2005 Ucraina și Moldova au semnat o declarație comună, care includea prevederi pentru a permite bunurilor produse de companiile din Transnistria să fie exportate legal în Ucraina.⁵⁸ Pentru a respecta protocoalele OMC privind documentele care indică punctul de origine al mărfurilor în comerțul internațional, Moldova și Ucraina au convenit că companiile Transnistrene se pot înregistra la guvernul Moldovei pentru a primi documente de export acceptate de OMC, care vor fi recunoscute de Ucraina. RMN a denunțat planul aproape imediat, numindu-l încă o încercare de blocadă economică și, astfel, în contravenție cu memorandumul din 8 mai 1997. Ucraina ulterior a suspendat acordul.⁵⁹ Totuși, după unele ajustări, o versiune revăzută a acordului a intrat în vigoare la 3 martie

⁵³ Id., la 12

⁵⁴ *Refuzul de a merge la compromis tărăgănează negocierile privind Transnistria, declară SUA*, Infotag (Chișinău, 3 feb. 2006); *Moldova cere de la mediatorii să-și exprime clar atitudinile privind actorii din Transnistria*, Infotag (Chișinău, 3 feb. 2006) (constatînd că „delegațiile Moldovei, Uniunii Europene, Statelor Unite, țărilor GUAM, Canadei și Norvegiei și-au exprimat regretul că negocierile 5+2 de săptămîna trecută nu au condus la progrese de substanță”); *UE dezaprobă progresul lent al reglementării în Transnistria*, Infotag (Chișinău, 23 feb. 2006).

⁵⁵ *Delegația Moldovei părăsește negocierile și propune să se convină din nou peste o săptămîină...*; Infotag (Chișinău, 1 martie 2006).

⁵⁶ *U.S. Refuses Arms Treaty While Russian Troops in Moldova*, Georgia, RFE/RL (Dec. 6, 2005), disponibil la <http://www.globalsecurity.org/military/library/news/2005/12/mil-051206-rferL04.htm>.

⁵⁷ *Comandantul grupului armatei Rusiei neagă zvonurile privind furturile de muniții din Transnistria*, Infotag (25 ian. 2006).

⁵⁸ *Moldova reiterează că noul regim de frontieră este pentru a legaliza comerțul extern transnistrean*, Infotag (Chișinău, 3 feb. 2006).

⁵⁹ *Liderul transnistrean mulțumește Ucrainei pentru renunțare*, Infotag (Chișinău, 26 ian. 2006); *vezi și, SUA surprinse de suspendarea de către Ucraina a acordului*, Infotag (Chișinău, 26 ian. 2006).

2006.⁶⁰ RMN din nou a numit acest pas blocadă economică, iar Duma a denunțat planul.⁶¹ Începînd cu martie 2006 RMN a declarat că este pregătită să solicite asistență financiară directă de la Rusia și-și poate suspenda participarea la negocierile 5+2 pe parcursul perioadei în care va considera că este supusă presiunilor economice.⁶² La moment RMN joacă un joc de așteptare; după cum a spus în 2003 Președintele de atunci al așa numitului Soviet Suprem, Grigorii Marakuța: „Cu fiecare an ne apropiem de recunoașterea noastră pe plan internațional.”⁶³ În noiembrie 2005 Marakuța părea să creadă că, în lumina deciziei parlamentului din Kosovo să revendice recunoașterea sa în calitate de stat independent, RMN va abandona în curînd negocierile: „Parlamentul posibil va decide să sisteze negocierile cu Moldova și să înceapă construcția unui stat cu adevărat independent” a declarat el reporterilor.⁶⁴

I. Activitatea Misiunii

În acest context de deteriorare generală a situației în perioada 2004-2005 Baroul din New York s-a implicat în evaluarea situației din Moldova.

În baza întrevederilor și observațiilor Misiunii noi am determinat că la mijlocul crizei din Transnistria sunt o serie de revendicări și preocupări legale, care pot fi grupate în trei categorii generale: (a) revendicarea de către RMN precum că aceasta ar avea dreptul conform dreptului internațional la autonomie sau, posibil, la suveranitate; (b) problemele legale ce țin de transferul proprietății amplasate în Transnistria de către conducerea RMN; și (c) rolul statelor „terțe” în conflictul curent, în particular implicațiile conform dreptului internațional a presiunii economice rusești și a prezenței militare în RMN.

Prezentul raport va analiza pe rînd fiecare din aceste trei probleme și va încerca să elucideze aspectele relevante ale acestora în contextul dreptului internațional.

Sunt necesare, însă, două calificări. În primul rînd, cu cît mai multe aflăm, cu atît mai multe înțelegeam că nu știm, deseori din motiv că tratatele, acordurile și alte aspecte ale relațiilor dintre guvernul Moldovei, RMN, Ucraina și Rusia erau întreținute în secret. Acordurile dintre părți nu erau publicate în vre-un registru oficial și, în măsura în care am putut să vedem textele acestor acorduri, ele deseori erau proiecte ne-semnate și noi nu puteam fi siguri că erau textele finale. În consecință, concluziile noastre sunt bazate pe documentele pe care am reușit să le vedem, sau în conținutul cărora suntem rezonabil de încrezuți. Conform unor estimări, au fost semnat aproximativ 97 de acorduri și memorandumuri separate între Moldova, Ucraina, Rusia și RMN pe parcursul ultimului deceniu cu privire la un aspect sau altul al acestui conflict. Părțile tratează aceste acorduri ca niște cărți în jocul de poker, ignorînd cele care nu sunt utile și insistînd asupra celor care le promovează strategia. În plus, multe, sau poate chiar majoritatea acestor acorduri nu au fost niciodată prezentate Parlamentului Moldovei. În timp ce moldovenii deseori insistă că aceste acorduri nu sunt obligatorii legal, celelalte părți insistă că ele sunt obligatorii.

A doua calificare este că noi nu prea am găsit probe pentru a susține multe din prezumțiile răspîndite în contextul acestei crize. De exemplu, am auzit nenumărate acuzații că uzinele de arme din Transnistria se utilizează pentru a produce arme sofisticate așa ca lansatoare de rachete, care, la rîndul său, sunt traficate spre diferite destinații în Africa și

⁶⁰ *Moldova propune lansarea noilor reguli pentru Transnistria începînd cu 1 martie*, Infotag (28 feb. 2006); *Ucraina introduce un nou regim de frontieră*, Infotag (Kiev, 6 martie 2006).

⁶¹ *Transnistria părăsește procesul de negocieri*, Infotag (Tiraspol, 7 martie 2006); *Duma de Stat a Rusiei condamnă acțiunile Moldovei și Ucrainei la frontieră*, Infotag (Chișinău, 10 martie 2006)

⁶² *Transnistria solicită ajutor financiar de la Rusia*, Infotag (Tiraspol, 10 martie 2006); *Transnistria părăsește procesul de negocieri*, supra nota 61.

⁶³ Herd, supra nota 10, la 4.

⁶⁴ *Regiunea rebelă a Moldovei poate declara independența, declară speakerul*, Interfax-Ukraina (24 noi. 2005).

Oriental Mijlociu. Ni s-a spus deseori că treisprezece uzine lucrează șapte zile în săptămână, douăzeci și patru de ore pe zi, producând armamente în RMN. Niciodată nu au fost oferite probe pentru a susține aceste declarații. Fiecare interlocutor declara doar că o altă persoană are probe și că, dacă am întreba persoana respectivă, ea ne-ar furniza probele. Aceasta nu înseamnă, spre exemplu, că în Transnistria nu sunt uzine de arme. Din contra, transnistrenii admit că ei produc arme. Însă ei doar spun că produc un volum relativ mic de mitraliere și pistoale, precum și unele piese componente pentru forțele armate și aeriene ruse și ucrainene. Cu toate acestea, pentru analiza noastră este irelevant dacă RMN produce armament sau nu. Mesajul este că noi am constatat că criza în parte este atât de dificil de soluționat deoarece atât de puțini oameni au o imagine reală a situației. Zvonurile circulă în abundență, însă pentru redresarea situației sunt necesare informații exacte.⁶⁵

Ținând cont de aceasta, noi discutăm mai întâi întrebarea crucială a crizei Transnistrene: dacă Transnistria are dreptul la autonomie sau suveranitate conform dreptului internațional.

II. Statutul Republicii Moldovenești Nistrene conform dreptului internațional

A. Suveranitatea și autonomia

Suveranitatea este cerința de bază pentru statalitate. Suveranitatea teritorială poate fi descrisă, pe scurt, ca autoritatea deplină și exclusivă asupra teritoriului în cauză.⁶⁶ Într-un context mai larg, elementele cheie ale suveranității includ independența, autonomia, „personalitatea” internațională, autoritatea și integritatea și inviolabilitatea teritorială.⁶⁷ În sumar, nu există un factor de decizie superior unei entități suverane, decât dacă entitatea suverană respectivă voluntar cedează capacitatea de luare a deciziilor altei entități.

Concepția modernă a suveranității își are originile în Tratatul Westphaliei, semnat în 1648. Westphalia a codificat doctrina în sistemul statal european că nici o entitate – împărat, papa, sau alt factor de decizie – nu este mai sus de nivelul statului. Statul a devenit principalul actor în sistemul internațional. Nici unui stat nu i se permitea să se amestece în problemele interne ale altui stat. Suveranitatea însemna că fiecare stat este monarhul de ultimă instanță în teritoriul său și nu avea drept de acțiune pe alte teritorii.

Cu toate că acest concept a fost modificat într-o oarecare măsură, în particular pentru apărarea drepturilor omului, ideea de bază că există o „zonă privată” în cadrul sistemului intern al statului încă mai există.

În timp ce suveranitatea, cu toate complexitățile ei, poate fi definită ușor prin descriere, autonomia nu este un concept simplu de definit. În timp ce însăși termenul „autonomie” este utilizat pentru a descrie un aspect al suveranității, acesta nu are nici o semnificație concretă în dreptul internațional. Acesta este general înțeles ca acordarea unui

⁶⁵ Echipa inițial a intenționat să examineze statutul legal al acordurilor comerciale încheiate între RMN și companiile străine. Însă nu sunt suficiente probe precum că ar exista contracte mari semnate între RMN și companii occidentale. În timp ce companii străine operează într-o capacitate sau alta în RMN, noi nu am văzut nimic mai mult decât puncte de vânzări, așa ca o concesiune Mercedes-Benz sau reclame a electrocasnicelor Samsung. Am aflat despre implicarea substanțială a companiilor rusești și ucrainene în achiziționarea activelor în cadrul programului RMN de „privatizare”. Legalitatea conversiunii acestor proprietăți, asupra cărora Moldova avea titlu de proprietate, a devenit o problemă tot mai importantă. În mod similar, aceasta a implicat rolul statelor „terțe”, așa ca Rusia și Ucraina în linii mai generale.

⁶⁶ Santiago Torres Bernadez, *Territorial Sovereignty*, în 4 *ENCYCLOPEDIA OF PUBLIC INTERNATIONAL LAW* 823 (R. Bernhardt, ed. 2000).

⁶⁷ LOUIS HENKIN, *INTERNATIONAL LAW: POLITICS AND VALUES* 10 (1995).

anumit spațiu de manevră în luarea deciziilor. În cadrul unui stat o regiune autonomă este capabilă să ia propriile decizii în domeniile cheie de politici fără amestecul, sau cu un amestec minim din partea guvernului național. Definiția exactă a acelor domenii de politici și gradul permis de supraveghere la nivel național reprezintă două probleme deschise, care fac autonomia o temă atât de dificilă pentru definire.

B. Conceptul autonomiei în dreptul internațional și în dreptul moldovenesc

1. Argumentele RMN

Conducerea RMN a utilizat mulți termeni pentru a descrie ceea ce ei consideră dreptul său conform dreptului internațional: „autodeterminare”, „suveranitate” și, cel mai recent, „autonomie” sunt cuvinte deseori auzite în acest context. Pe noi, însă, ne preocupă mai mult drepturile legale revendicate și mai puțin vocabularul utilizat la diferite etape.

La etapele timpurii ale conflictului, „elitele [Transnistriei] revendicau o justificare istorică [a autonomiei]: dacă restul Moldovei a revenit la statutul său dinainte de 1940 în afara Uniunii Sovietice, argumentau ei, atunci și regiunea Nistreană trebuie să se bucure de dreptul de a reveni la statutul său dinainte de 1940 în calitate de ‘republică autonomă’ în cadrul Uniunii Sovietice.”⁶⁸ În cursul întrevederii noastre cu conducerea RMN în mai 2005, aceștia au suplinit argumentul istoric cu un argument economic: după cum ne-a explicat Grigorii Marakuța, conducătorul Sovietului Suprem, înainte de separare Transnistria constituia doar 12% din Moldova și 17% din populația Moldovei, însă contribuia aproximativ 40% din PIB al Moldovei. Ceea ce îl indigna în toate acestea era că „bogățiile noastre se duceau la Chișinău”.⁶⁹ Așadar, transnistrenii doresc să poată controla rezultatele muncii lor. Ei nu doresc ca guvernul central în Chișinău să o facă.

Igor Smirnov a declarat același lucru. El a sumarizat concepția transnistreană a autonomiei ca Moldova deținând controlul asupra politicii externe, iar transnistrenii având „control deplin” în sfera economică.⁷⁰

Descrisă ca atare, revendicarea de către Transnistria a autonomiei ar putea fi o problemă relativ simplă cu privire la procesul decizional fiscal. Însă discuțiile în continuare demonstrează că situația este alta. Marakuța a explicat în continuare că transnistrenii au motive pentru a revendica un stat independent, însă sunt pregătiți să analizeze propuneri cu privire la un stat comun, atâta timp cât în eventuala federație Transnistria va avea un grad înalt de independență. El a mai explicat că pot exista politici comune în domeniile energeticii și apărării, precum și politici comune în anumite alte domenii. Dînsul a menționat de asemenea că parlamentele Moldovei și entitățile transnistrene în această concepție vor fi egale, fiecare fiind capabil să blocheze sau să impună un veto efectiv asupra celuilalt. El a recunoscut că Moldova nu dorește să construiască un stat comun cu asemenea caracteristici.⁷¹

Cu cât mai mult transnistrenii explicau modul în care ei înțelegeau „autonomia”, cu atât mai multe împuterniciri erau atribuite RMN. Autonomia fiscală a fost înlocuită cu puterea de veto asupra oricărui act al parlamentului Moldovei. Marakuța a concluzionat

⁶⁸ Kaufman, *supra* nota 20, la 127.

⁶⁹ Note de la întrevedere din 19 mai 2005 cu Grigorii Marakuța (în continuare “notele de la întrevedere cu Marakuța”)

⁷⁰ Note de la întrevedere din 19 mai 2005 cu Igor Smirnov (în continuare “notele de la întrevedere cu Smirnov”)

⁷¹ Notele de la întrevedere cu Marakuța

spunînd că dacă Moldova nu este pregătită să convină asupra unei formule – probabil referindu-se concret la această formulă – atunci transnistrenii sunt gata să continue construirea unui stat separat.

Ca răspuns la întrebarea de ce autonomia este soluția în opinia RMN, „ministrul de externe” Valerii Lițkai a răspuns că transnistrenii doresc garanțiile unui stat federal care nu sunt disponibile într-un stat unitar. Mai mult ca atât, această autonomie este necesară din motive sociale și etnice, deoarece Moldova este compusă dintr-un grup etnic, pe cînd Transnistria are trei grupuri etnice.⁷² După spusele lui Lițkai, acest factor face imposibil un stat comun. El dă exemplul Federației Ruse ca federație compusă din diferite republici etnice, în care se aplică legi diferite.⁷³

2. Analiza revendicării dreptului conform dreptului internațional de a fi regiune autonomă în cadrul Republicii Moldova

Conform dreptului internațional nu există „dreptul” la autonomie fiscală sau administrativă în cadrul unui stat. În locul dreptului la autonomie – ba chiar a unui set concret de caracteristici care ar defini acest termen – dreptul internațional pe parcursul ultimului secol s-a axat pe elucidarea normei de autodeterminare. Aceasta va fi analizată detaliat în Partea III C mai jos.

Întrebarea aici este dacă conducerea RMN are vreo bază legală pentru revendicările sale de autonomie economică sau politică. În timp ce conducerea RMN este liberă să aducă argumente politice, mai mult sau mai puțin persuasive, noi, în pofida tuturor încercărilor, nu am găsit vreun argument legal care ar putea susține această revendicare. Noi elucidăm ceea ce considerăm noi a fi cele mai puternice două argumente cvazi-legale (a) că datorită denunțării de către URSS a Pactului Ribbentrop-Molotov, care a stabilit hotarele moderne ale Moldovei, Transnistria trebuie să revină la stat autonom; și (b) autodeterminarea în calitate de bază pentru autonomie. Vom analiza primul argument aici și vom deferi discuția noastră cu privire la autodeterminare pînă în Partea III C, deoarece aceasta ține direct de discuția noastră cu privire la secesiune.

Elitele transnistrene susțin că reînvierea presupusă a RASSM este un „corolar național” la denunțarea pactului Molotov-Ribbentrop.⁷⁴ Aceasta se bazează pe declarația Congresului Doi Sovietic al Deputaților Poporului, care a avut loc în Moscova în Decembrie 1989, privind ilegalitatea pactului Molotov-Ribbentrop.⁷⁵ La ilegalitatea pactului s-a făcut aluzie în repetate rînduri în timpul discuției noastre cu conducerea RMN.

Problema, atunci, este care ar fi rezultatul legal al anulării pactului Molotov-Ribbentrop. În timp ce efectul legal al tratatului (în acest caz transferul Basarabiei către URSS) poate fi reversat, aceasta nu reversează politicile interne ale semnatarilor la *status quo ante*. Cu alte cuvinte, simpla anulare a tratatului afectează doar ceea ce tratatul a încercat să facă; acest fapt nu poate să readucă la viață RASSM. Cu toate că acest fapt nu constituie o problemă de drept, Pal Kolsto și alți savanți au adus argumente persuasive că în context politic această presupusă reînviere a RASSM este auto-contradictorie: „punctul slab al acestei linii de argumentare este faptul că RASSM a fost creată anume pentru a facilita anexarea de către URSS a Basarabiei și, astfel, a fost un element în aceeași schemă expansionistă ca și pactul Molotov-Ribbentrop”.⁷⁶ Dacă pactul Molotov-Ribbentrop a fost

⁷² Această descriere nu este suportată de date. Vezi Partea III.C.4(a) în continuare, cu privire la problemele etnografice.

⁷³ Note de la întrevvedere din 19 mai 2005 cu Valerii Lițkai (în continuare “notele de la întrevvedere cu Lițkai”)

⁷⁴ Kolsto, *et al.*, *supra* nota 9, la 983.

⁷⁵ *Id.*, la 980.

⁷⁶ *Id.*, la 983.

declarat ilegal din motiv că acesta a constituit un act de expansiune agresivă, atunci de ce ar trebui constituirea RASSM, care nu a fost nimic mai mult decât un pretext pentru expansiune, să fie considerată legitimă? Așadar, argumentul istoric în favoarea autonomiei nu este persuasiv.

3. Autonomia și Constituția Moldovei

Deoarece dreptul internațional nu are multe de spus la capitolul presupusului „drept” la autonomie, aceasta devine în fond o problemă a dreptului intern. Cu toate că situația nu este identică, se poate ghida după istoria relațiilor guvernului Moldovei cu gagauzii, o minoritate turcică creștină, care locuiește în Moldova, în special într-o zonă din sud numită „Gagauzia”. Gagauzii de fapt au declarat independența cu o lună înainte de Transnistria, în august 1990.⁷⁷ În rezultat, însă, Gagauzia a acceptat un nivel de autonomie în cadrul statului moldovenesc. Autonomia gagauză a fost consfințită în constituția Moldovei din iulie 1994 în același compartiment – Articolul 111 – care prevede și autonomia Transnistriei.⁷⁸ Parlamentul Moldovei ulterior a adoptat o lege și mai largă, care conferă Gagauziei statut special autonom, la 23 decembrie 1994.

Cu toate că autoritățile transnistrene au fost indignate de forma de împărțire a puterilor oferită (și acceptată) gagauzilor, un proiect în domeniul acordurilor de împărțire complexă a puterilor sub președinția lui Marc Weller de la Universitatea Cambridge a constatat: se poate spune că aranjamentele de împărțire a puterilor în Gagauzia constituie primul caz în Europa Centrală și de Est și în Uniunea Sovietică de stabilire a autonomiei teritoriale pentru o minoritate etnică. Legea organică acordă regiunii gagauze un statut special, conferindu-i drepturi suplimentare de autonomie.⁷⁹ Autonomia acordată, cel puțin pe hârtie, pare destul de extensivă. Toate deciziile economice, inclusiv reglementările de proprietate, autoritatea bugetară și politicile socio-economice se vor decide în cadrul Gagauziei, cu toate că, prin articolul 18(2), bugetul gagauz trebuie să fie în conformitate cu legile Republicii Moldova.⁸⁰

Un fapt ironic în retrospectivă (în special în comparație cu revendicările RMN) este că planul de autonomie gagauză a fost inițial criticat de Consiliul Europei pentru că acorda prea multe puteri regiunii autonome. Însă către a. 1996 se raporta că Consiliul Europei era „foarte satisfăcut de modul în care Moldova a soluționat conflictul gagauz”.⁸¹

Totuși, politica Moldovei în adresa Gagauziei de asemenea evidențiază și preocupările transnistrenilor, în special în ceea ce ține de întrebarea dacă guvernul Moldovei poate fi crezut că se va ține de cuvânt. Unii dintre interlocutorii noștri au menționat că, în timp ce planul de autonomie era extensiv pe hârtie, în realitate gagauzii nu au beneficiat de împuterniciri semnificative. În 1995 guvernul Moldovei l-a înlocuit pe Stepan Topal, guvernatorul (sau Bașcanul) Gagauziei. Succesorul lui, Gheorghii Tabușnic, a ocupat postul din 1995 pînă în 1999 și a pus accent pe reintegrarea Gagauziei cu restul Moldovei. Tabușnic este considerat responsabil pentru asigurarea unei victorii electorale solide pentru Președintele Voronin în rîndurile Gagauzilor. Dmitrii Croitor a fost ales Bașcan în 1999 pe o platformă reformistă. El a fost scos din funcție sub amenințarea de arest de guvernul

⁷⁷ Herd, *supra* nota 10, la 2

⁷⁸ Legea cu privire la statutul juridic special al Gagauziei, art. 18(2) (1994) prevede:

Relațiile reciproce ale bugetului Gagauziei și bugetului de stat se vor stabili în conformitate cu legislația Republicii Moldova privind sistemul bugetar și bugetul de stat pentru anul corespunzător sub formă de plăți fixe din contul tuturor formelor de impozite și plăți.

⁷⁹ Gagauzia Case Review, *supra* nota 35

⁸⁰ Id.

⁸¹ Id.

Moldovei în 2002. Croitor a fost re-ales în 2002. Consiliul Europei actualmente monitorizează situația.

În pofida neajunsurilor politicilor Moldovei în Gagauzia, Grupul de Studiere a Împărțirii Complexe a Puterilor a declarat că „’istoria de succes’ a Gagauziei poate servi în calitate de ilustrare a unui aranjament practic de împărțire a puterilor și se pot găsi paralele cu experiența Transnistriei”.⁸² Este important să elucidăm factorii care au contribuit la succesul relativ al acestei istorii. În primul rând, nu a existat un conflict armat serios între autoritățile guvernamentale moldovene și gagauzi. În plus, soluționarea conflictului gagauz s-a datorat în parte acțiunilor responsabile ale statelor cointeresate; în particular, vizita Președintelui Turciei în Moldova în 1994 a fost văzută „ca avînd o importanță crucială în soluționarea problemei gagauze”.⁸³ Așadar, rolul părților cointeresate sau garanților trebuie să urmărească scopul soluționării, și nu utilizării tacticilor de tergiversare sau acțiunilor orientate spre menținerea stării curente.

4. Urmărește RMN în realitate scopul obținerii suveranității?

Unul dintre aspectele derutante ale analizei revendicării autonomiei de către RMN este încercarea de a înțelege dacă ceea ce ei își doresc cu adevărat este de fapt suveranitatea sub altă denumire. Judecînd după cuvintele și acțiunile lor, situația este anume aceasta. Smirnov a reiterat retorica de mai devreme atunci cînd, în iulie 2005 – două luni după ce ne-am întîlnit cu dînsul și el ne-a vorbit despre autonomie – el a declarat că Transnistria „nu va deveni parte din Moldova și o atare variantă este exclusă”.⁸⁴ Smirnov a mai insistat în trecut că RMN își va păstra propria armată și valută,⁸⁵ două dintre atributele suveranității.

Cu toate că conducerea RMN formal vorbește despre ideea unui stat comun moldovenesc, logica și retorica lor sunt tot mai convolute. Analizați următorul extras dintr-un eseu ce aparține primului secretar al comitetului central al Partidului Comunist al RMN, Viktor Gavrilenco, publicat la 8 iunie 2005 în ziarul oficial al RMN și țineți cont, în particular, de limbajul pe care l-am evidențiat: Poporul [transnistrean] niciodată nu a încrezut nimănui dreptul de a-l lipsi de *statalitatea sa*. Această problemă poate fi rezolvată doar prin intermediul unui referendum. Poporul transnistrean *niciodată nu va fi de acord să trăiască într-o zonă cu statut special*. Noi în repetate rînduri am vociferat viziunea noastră a soluționării conflictului – prin *constituirea unui nou stat federativ* cu modificarea în prealabil a Constituției Moldovei pentru a declara limba rusă a două limbă oficială în țară, *negînd principiul unitar al structurii statale*, fixînd clar direcția spre est a politicii externe și cu păstrarea trupelor rusești în regiune.⁸⁶

Cum poate exista „un nou stat federativ” fără a nega „statalitatea” Transnistriei înșă negînd „principiul unitar al structurii statale” așa și nu a fost explicat. Mai probabil, dacă luăm în serios revendicările statalității Transnistriei, precum și negarea de către conducerea RMN a unui stat comun moldovenesc, atunci scopul conducerii RMN nu pare să fie autonomia (niciodată nu vom fi de acord să trăim într-o zonă cu statut special), ci suveranitatea completă.

⁸² Id.

⁸³ Id.

⁸⁴ Tammy Lynch, Yuschenko *Undercutting Moldova in Transnistria?*, THE NIS OBSERVED: AN ANALYTICAL REVIEW, (vol. 10, no. 8, 26 iulie 2005), disponibil la <http://www.bu.edu/iscip/digest/vol10/ed1008.html>, *citing to* Novie Izvestia, Jul, 11, 2005, *What the Papers Say*, Part B via Lexis-Nexis (în continuare “Lynch, Yuschenko Undercutting?”)

⁸⁵ Stephen R. Bowers, Marion T. Doss, Jr., and Valeria Ciobanu, *Gagauzia and Transdnistria: The Moldovan Confederation Conundrum*, Institutul William R. Nelson în cadrul Universității James Madison (Februarie 2001).

⁸⁶ *Partidul Comunist al Transnistriei este pentru un referendum privind unirea cu Rusia*, Infotag (Tiraspol, 8 iunie 2005) (traducere de Infotag).

Posibil Marakuța spunea aceleași lucruri ca și Smirnov și Gavrilenko, doar într-un limbaj circumspect, atunci când declara că conducerea RMN planifica să organizeze unul sau câteva referendumuri sub egida comunității internaționale la tema relației viitoare a Transnistriei cu Republica Moldova. Conform acestei viziuni, dacă locuitorii Transnistriei și-ar exprima doleanța de a obține suveranitate, comunitatea internațională trebuie să respecte această doleanță, deoarece voința poporului este determinanta primară a dreptului internațional și, pentru a susține acest lucru, a citat cazurile Eritreii, Timorului de Est, Bosniei și Republicilor Cehă și Slovacă.⁸⁷ Cu alte ocazii Marakuța a fost mai direct, spunând „Pridnestrovie este un stat suveran și independent”.⁸⁸

Conducerea RMN pare să respingă planurile cele mai similare cu acordarea autonomiei. În 1992, spre exemplu, Chișinăul a propus un proiect de lege, care i-ar fi acordat Transnistriei autonomie administrativă însă, în lumina conflictului recent, conducerea RMN a considerat că autonomia nu era suficientă.⁸⁹

Într-un alt exemplu, în mai 2000 [RMN] a respins oferta Moldovei, transmisă de însăși Președintele Petru Lucinschi, de a oferi [RMN] un număr specificat, garantat de locuri în Pralamentul Moldovei și de a oferi președintelui [RMN] postul de vice prim-ministru al Republicii Moldova. Deoarece această ofertă nu a încorporate noțiunea de [RMN] ca partener egal al Republicii Moldova, ea a fost respinsă.⁹⁰

Și mai recent, Sovietul Suprem transnistrean a declarat că adoptarea de către Parlamentul Moldovei a Declarației și Apelurilor privind democratizarea și demilitarizarea regiunii înseamnă, în practică, o variantă de forțare a populației transnistrene spre accederea necondiționată la aria constituțională a Republicii unitare Moldova. Aceste documente duc la provocarea tensiunilor și sunt contrare principiilor fundamentale ale OSCE de soluționare a conflictelor regionale.⁹¹

Marakuța a declarat că are dubii serioase privind federalismul și a susținut că (a) Gagauzia nu are puteri economice reale și că (b) politicile economică și de privatizare ale Moldovei sunt bazate pe constituirea grupurilor economice cu conexiuni cu persoana care este la moment Președintele Moldovei. Acest scepticism, fără îndoieli, se datorează parțial modului dubios în care Moldova a gestionat situația din Gagauzia. În mod similar, Lițkai inițial demonstra entuziasm față de federalismul în stil american, însă, pe măsură ce membrii echipei i-au explicat federalismul în SUA, el s-a retras rapid de pe această poziție și a folosit analogii cu Serbia și Montenegro și Belgia: un stat fiind în proces de separare și altul, unde puterile federale practic au suferit un colaps.

Pentru a ne descurca în toate aceste revendicări și contra-revendicări, trebuie să mergem dincolo de vocabular și să ne axăm pe conceptele de bază. A devenit aparent că părțile – chiar și reprezentanți individuali ai aceleiași părți – deseori au în vedere lucruri complet diferite prin același termen. În particular semnificațiile cuvintelor „federalism”, „confederație” și „autonomie” sunt supuse dezbaterilor. De exemplu, în discuțiile cu Misiunea Baroului din New York Valerii Lițkai vorbea în favoarea „federalismului” în forma în care acesta există în SUA. După descrierea de către membrii Misiunii a modului în care operează federalismul în SUA și guvernul federal al SUA, Lițkai și-a retras declarația, spunând că conducerea RMN nu dorește așa ceva. De dragul clarității, în prezentul raport vom adopta o singură nomenclatură și vom defini termenii noștri după cum urmează: un *sistem federal* este un „sistem de guverne asociate cu o diviziune verticală a guvernelor între componentele național și regional, cu responsabilități diferite...”⁹² *Confederația* se va referi la „o ligă sau uniune de state sau națiuni, unde fiecare din acestea își păstrează suveranitatea,

⁸⁷ Notele de la întrevederea cu Marakuța

⁸⁸ Citat de LYNCH, *supra* nota 34, la 47.

⁸⁹ Kolsto, *et al.*, *supra* nota 9, la 983.

⁹⁰ Bowers, *et al.*, *supra* nota 85.

⁹¹ *Tiraspolul respinge predarea necondiționată*, Infotag (Tiraspol, 17 iunie 2005).

⁹² “Federal” în BLACK’ S LAW DICTIONARY 625 (7 ed. 1999)

însă delegă careva drepturi și puteri unei autorități centrale”.⁹³ Autonomia va semnifica acordarea unei regiuni de puteri de decizie de către guvernul național, prin care se permite autoguvernarea efectivă în majoritatea domeniilor de politici, cu toate că suveranitatea formală rămîne a guvernului național.

Sovietul Suprem al RMN a insistat că Chișinăul „a renunțat completamente la ideea federalizării – în contradicție cu acordurile semnate anterior între Republica Moldova și Transnistria”.⁹⁴ Voronin a declarat de fapt că „Regiunea nistreană poate primi puteri din cele mai extensive, cu condiția că regiunea va rămîne parte integrală a Moldovei... Noi am renunțat la ideea federalizării și nu ne mai întoarcem la ea”.⁹⁵ Însă faptul dacă acele acorduri anterioare prevedeau Moldova în calitate de confederație între guvernul central și RMN este dezbătut aprig de către părți.

Descripțiile – nu și declarațiile ca atare – date de conducerea RMN indică spre faptul că RMN de fapt urmărește scopul obținerii independenței și nu a autonomiei în cadrul statului moldovenesc. După cum a explicat Graeme Herd, analist la Centrul de Cercetări în domeniul Studiilor Conflictelor: „Aceste acțiuni propuse indică spre cristalizarea unei strategii [a RMN] mai concrete, orientate spre trecerea de status quo al conflictului înghețat spre independență deplină”.⁹⁶

În consecință, vom trece la conceptul autodeterminării și vom analiza dacă acesta oferă vreo bază legală pentru încercarea de secesiune a RMN.

C. *Autodeterminarea și secesiunea*

1. Dreptul autodeterminării

Norma autodeterminării a obținut o proeminență internațională în cele Paisprezece Puncte ale lui Woodrow Wilson. De atunci a avut o existență turbulentă, de la decolonizarea ce a urmat războaiele mondiale și pînă la războaiele etnice după Războiul Rece. Includerea conceptului de „autodeterminare” în Carta ONU a avut ca rezultat evoluția acestei idei de la principiu la drept, fără a defini vreodată completamente conceptul ce stă la bază.⁹⁷ Conform lui Hurst Hannum de la Școala de Drept și Diplomatie Fletcher, autodeterminarea în anii 1960 era pur și simplu un alt termen pentru decolonizare.⁹⁸ Totuși, chiar și la această etapă „autodeterminarea nu permitea secesiunea; se presupunea integritatea teritorială a statelor existente și a majorității teritoriilor coloniale”.⁹⁹ Așadar, după cum explica Hannum în 1996 la o masă rotundă organizată de Institutul Păcii al SUA și Aparatul de Planificare a Politicilor al Departamentului de Stat, ideea autodeterminării în această perioadă *nu era că toate popoarele* au dreptul la autodeterminare, ci că *toate coloniile* aveau dreptul să fie

⁹³ “Confederation” în BLACK’S LAW DICTIONARY 293 (7 ed. 1999); confederația, în contextul dreptului internațional reprezintă nu unul, ci mai multe State. JAMES BRIERLY, THE LAW OF NATIONS 128 (6 ed. 1963, SIR HUMPHREY WALDOCK, ED), *vezi de asemenea* “Confederation” în PARRY AND GRANT ENCYCLOPAEDIC DICTIONARY OF INTERNATIONAL LAW (2 ed. 2004 JOHN P. GRANT AND J. CRAIG BARKER, EDS).

⁹⁴ *Tiraspolul respinge predarea necondiționată*, *supra* nota 91.

⁹⁵ Herd, *supra* nota 10, la 11.

⁹⁶ *Id* la 9.

⁹⁷ Patricia Carley, *Self-Determination: Sovereignty, Territorial Integrity, and the Right to Secession, Report from a Roundtable Held in Conjunction with the U.S. Department of State’s Policy Planning Staff*, United States Institute of Peace (Peaceworks paper no. 7; March 1996) at 3.

⁹⁸ *Id*.

⁹⁹ *Id*.

independente.¹⁰⁰ Retorica autodeterminării apoi s-a schimbat începând cu sfârșitul anilor 1970 și pînă în ziua de azi, astfel încît discursul wilsonian cu privire la drepturile etnice și culturale ale minorităților a devenit mixat cu preocupările teritoriale din era decolonizării.¹⁰¹ În timp ce încă mai există controverse cu privire la ceea ce reprezintă și ce nu reprezintă această normă, există un consens de bază din care putem trage concluzii în cazul de față.

Dreptul la autodeterminare este „dreptul grupurilor naționale consistente (popoarelor) de a-și alege forma de organizare politică și relația sa cu alte grupuri.”¹⁰² Cu toate că autodeterminarea a fost menționată în Carta ONU,¹⁰³ juriștii chiar și pe parcursul ultimului deceniu au constatat că „dreptul internațional în forma sa curentă nu elucidează toate implicațiile dreptului la autodeterminare”.¹⁰⁴ Cu toate acestea, *Opinia Consultativă privind Sahara de Vest* a CIJ confirmă „validitatea principiului autodeterminării” în contextul dreptului internațional.¹⁰⁵

Norma de bază de autodeterminare este dreptul unui popor al unui stat existent „de a-și alege propriul sistem politic și de a-și urma propria dezvoltare economică, socială și culturală”.¹⁰⁶ Presumpția este că o astfel de urmare a dezvoltării economice, sociale și culturale va avea loc sub auspiciile unui Stat existent și nu va necesita stabilirea unui Stat nou. Această concepție de autodeterminare internă face autodeterminarea strîns conexă de respectarea drepturilor minorităților. Mai mult ca atît, viziunile moderne ale autodeterminării recunosc și opțiunea „federalistă” de acordare a unui nivel oarecare de autonomie culturală sau politică în calitate de mijloace de satisfacere a normei de autodeterminare.¹⁰⁷

Anume aceasta s-a întîmplat în vestitul caz al *Insulelor Aaland* din perioada interbelică. În secolul 17 Insulele Aaland administrativ făceau parte din Finlanda, care, la rîndul său, făcea parte din Regatul Suediei. În sec. 19 Suedia a cedat Finlanda, inclusiv Insulele, Rusiei. În 1917 Finlanda a declarat independența de la Rusia în timpul Revoluției Ruse. Către acest moment, insularii din arhipelagul Aaland, care erau aproape toți suedezi, au revendicat reunirea cu Suedia. Finlanda și Suedia au înaintat cazul în fața Ligii Națiunilor, care, la rîndul său, a referit cazul unei Comisii de Juriști pentru a evalua problemele legale. Cele două opinii emise de Comisie, una cu privire la dreptul aplicabil și cealaltă cu privire la rezultatele de substanță, au devenit foarte influente în materie de autodeterminare și secesiune.

Conform sumarului propus de un comentator, Comisia a considerat că secesiunea este aplicabilă doar în cele mai extreme cazuri

În calitate de soluție absolut excepțională, [aceasta poate fi aplicată] atunci cînd un stat brutal violează sau nu manifestă dorința sau puterea de a apăra demnitatea umană și cele mai elementare drepturi ale omului; însă în astfel de cazuri presupunerea unei revendicări legale de autodeterminare pare să fie justificată doar dacă un popor conștient de propria identitate și stabilit pe un teritoriu comun este

¹⁰⁰ Id.

¹⁰¹ Id.

¹⁰² IAN BROWNLIE, *PRINCIPLES OF PUBLIC INTERNATIONAL LAW* 553 (ed. 6, 2003).

¹⁰³ Vezi Carta ONU, art. 1, par. 2 și Carta ONU, art. 55.

¹⁰⁴ Conferința Comunității Europene privind Comisia de Arbitraj pentru Yugoslavia („Comisia Badinter”), Op. 2.

¹⁰⁵ *Opinia Consultativă privind Sahara de Vest*, Raporturile CIJ 1975, 12, 31-3 (16 oct.) Vezi de asemenea *Consecințe legale pentru State ale Prezenței Continue a Africii de Sud în Namibia*, *Opinie Consultativă*, 1971 CIJ 16, 31 (21 iunie) și *Cazul privind Timorul de Est (Port V. Austl.)*, 1995 CIJ 90, 102 (30 iunie); BROWNLIE, *supra* nota 102 la 554 n. 121.

¹⁰⁶ Daniel Thurer, *Self-Determination*, în 4 *ENCYCLOPEDIA OF PUBLIC INTERNATIONAL LAW* 364, 367 (R. Bernhardt, ed. 2000).

¹⁰⁷ Daniel Thurer, *Self-Determination, 1998 Addendum*, în 4 *ENCYCLOPEDIA OF PUBLIC INTERNATIONAL LAW* 364, 373 (R. Bernhardt, ed. 2000).

discriminat ca atare și *dacă nu există remedii efective în dreptul municipal sau internațional pentru a ajusta situația* (LoN Council Doc. B7/21/68/106 VII, pp. 22-23).¹⁰⁸

2. Secesiunea

În sumar, norma de autodeterminare nu reprezintă un drept general la secesiune.¹⁰⁹ În timp ce autodeterminare este un principiu recunoscut pe plan internațional, secesiunea este o problemă internă, „una pe care urmează să o rezolve statele înșiși”.¹¹⁰ Practica statală în cazurile Tibet, Katanga, Biafra și Bangladesh suportă viziunea că statele nu au recunoscut un astfel de drept conform cutumei internaționale.¹¹¹

Cu toate că acestea sunt probleme politice – chiar *din motiv* că acestea sunt probleme politice conținoase – principiile legale și procesul corect sunt cu atât mai importante. Sumarul Mesei Rotunde declara că în linii generale „Statele Unite trebuie să fie mai puțin preocupate de rezultatele acestor lupte și mai mult de mijloacele folosite; stabilitatea politică internațională are mai multe șanse să fie menținută dacă se va pune accent pe proces și nu se vor manipula evenimentele pentru a aranja un rezultat predeterminat”.¹¹²

Statele Unite urmează, însă, să declare absolut clar că secesiunea nu a fost universal recunoscută ca drept internațional. Ele pot alege, pe baza altor interese, să susțină revendicările secesioniste ale unei mișcări de autodeterminare, însă nu din motiv că grupul își exercită *dreptul* la secesiune, deoarece un atare drept nu există în dreptul internațional. În același timp, o respingere absolută a secesiunii în toate cazurile nu ar fi rezonabilă, deoarece Statele Unite nu trebuie să fie pregătite să tolereze represiunea sau genocidul comise de un alt stat în numele integrității teritoriale. Secesiunea poate fi un scop legitim al unor mișcări de autodeterminare, în special ca reacție la încălcări grave și sistematice ale drepturilor omului, și atunci când entitatea este potențial viabilă politic și economic.¹¹³

Problemele de autodeterminare și secesiune se află de regulă în domeniul dreptului intern. Dreptul internațional clasic susține că „cu toate că o rebeliune va include încălcarea legilor statului în cauză, nu are loc încălcarea dreptului internațional doar prin faptul că un regim rebel încearcă să răstoarne guvernul statului sau să se separe de la stat”.¹¹⁴ Dacă astfel de încercări de secesiune pun în pericol pacea și securitatea sistemului internațional, Consiliul de Securitate al ONU o poate declara ilegală, ca și în cazul Rhodesiei sau a încercării de secesiune a provinciei Katanga de la Congo.¹¹⁵ Așadar, ilegalitatea se referă la

¹⁰⁸ *Vezi d.e.* Thurer, *supra* nota 106, la 367 citind Constatările Comitetului de Raportori în Cazul Insulelor Aaland din 1921 (accente adăugate).

¹⁰⁹ *Vezi, d.e., id.* (declarația „principiul autodeterminării nu pare să includă un drept general al grupurilor de a se separa de la Statele sale, din care fac parte”.) Masa rotundă a Institutului pentru Pace al SUA / Departamentului de Stat a declarat că dreptul la autodeterminare trebuie să fie separat de la dreptul la secesiune și stabilirea a statalității independente. Carley, *supra* nota 97, la vi.

¹¹⁰ Carley, *supra* nota 97, la 9.

¹¹¹ Thurer, *supra* nota 106, la 367–68.

¹¹² Carley, *supra* nota 97, la vi.

¹¹³ *Id* la vii.

¹¹⁴ 1 OPPENHEIM'S INTERNATIONAL LAW (ed. 9, 1992) (Robert Jennings and Arthur Watts, eds). (în continuare “OPPENHEIM”), la §49, p. 161-62.

¹¹⁵ Christine Haverland, *Secession*, în 4 ENCYCLOPEDIA OF PUBLIC INTERNATIONAL LAW 354, 356 (R. Bernhardt, ed. 2000); privind Katanga vezi SC Res. 169 (1961) disponibil la http://www.un.org/Docs/sc/unsc_resolutions.html

ilegalitatea municipală la nivel intern, sau, la nivel internațional, la intervenția străină sau amenințarea păcii și securității internaționale.¹¹⁶

Practica statală a evoluat însă, astfel încât autodeterminarea, corect înțeleasă, nu permite re-trasarea frontierelor. În timpul Războiului din Yugoslavia, Conferința cu privirea la Comisia de Arbitraj pentru Yugoslavia, mai bine cunoscută ca „Comisia Badinter”, stabilită de Comunitatea Europeană, a constatat că exercitarea autodeterminării „nu trebuie să implice modificarea frontierelor existente la momentul independenței (*uti possidetis juris*), dacă statele vizate nu convin altfel”.¹¹⁷ Acest fapt este reiterat în Opinia 3, care constată că *uti possidetis* a fost recunoscut ca „principiu general” al dreptului internațional.¹¹⁸ Actul Final de la Helsinki de asemenea prevedea inviolabilitatea hotarelor, cu toate că prevede modificarea hotarelor prin mijloace pașnice și în baza acordurilor.¹¹⁹

Alte tratate sau declarații care includ afirmații explicite sau implicite de *uti possidetis* includ:¹²⁰ Convenția de la Viena cu privire la Relațiile Diplomate;¹²¹ Convenția de la Viena cu privire la Dreptul Tratatelor din 1969;¹²² Convenția de la Viena cu privire la Succesiunea Statelor în vederea Tratatelor din 1978;¹²³ Actul de Constituire al Uniunii Africane;¹²⁴ Rezoluția Adunării Generale a ONU 1514 (XV);¹²⁵ declarația Conferinței Mondiale a ONU cu privire la Drepturile Omului din 1993.¹²⁶

Curtea Internațională de Justiție a scris de asemenea în *Burkina Faso v. Mali* că *uti possidetis*

nu este o regulă specială care ține doare de un singur sistem specific al dreptului internațional. Este un principiu general, conectat logic cu fenomenul de obținere a independenței, oriunde nu ar avea loc acesta.¹²⁷

Și mai recent Curtea Supremă a Canadei a studiat problemele autodeterminării și secesiunii în *re Secesiunea Quebecului*. În procesul de evaluare a întrebării dacă Quebecul se poate separa, curtea canadiană a constatat că

Sursele recunoscute ale dreptului internațional stabilesc că dreptul unui popor la autodeterminare este în mod normal satisfăcut prin autodeterminarea internă – satisfacerea de către un popor al dezvoltării sale politice, economice, sociale și culturale în cadrul unui stat existent. Dreptul la autodeterminarea externă (care în

¹¹⁶ Id., la 356.

¹¹⁷ Opinia Conferinței cu privire la Comisia de Arbitraj pentru Yugoslavia nr. 2, 31 ILM 1497 (1992). (în continuare „Comisia Badinter”) Comisia Badinter a fost organizată de CE pentru a clarifica problemele legale cu privire la statutul Yugoslaviei și al posibilelor State succesoare ale acesteia.

¹¹⁸ Comisia Badinter, Op. 3, 31 ILM 1499 (1992).

¹¹⁹ Kolsto, *et al.*, *supra* nota 9. Vezi de asemenea, Actul Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, Helsinki, 1975, Principiul 3 (1975) disponibil la http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_en.pdf.

¹²⁰ Listă adaptată din C. Lloyd Brown-John, *Self Determination and Separation*, POLICY OPTIONS 42 (Septembrie 1997)

¹²¹ Convenția de la Viena cu privire la Relațiile Diplomate, 500 UNTS 95; 23 UST 3227; 55 AJIL 1064 (1961), a intrat în vigoare la 24 aprilie 1964.

¹²² Convenția de la Viena cu privire la Dreptul Tratatelor, art. 62 UN Doc. A/Conf.39/27; 1155 UNTS 331; 8 ILM 679 (1969); 63 AJIL 875 (1969).

¹²³ Convenția de la Viena cu privire la Succesiunea Statelor 1946 UNTS 3; 17 ILM 1488 (1978); 72 AJIL 971 (1978).

¹²⁴ Actul de Constituire al Uniunii Africane art. 4(b), OAU Doc. CAB/LEG/23.15 (2001).

¹²⁵ Rezoluția Adunării Generale a ONU 1514 (XV), par. 6.

¹²⁶ Brown-John, *supra* nota 120 la 43 (care afirmă că toate popoarele au dreptul la autodeterminare, însă limitează aceasta la libera exercitare a guvernării democratice; secesiunea nu face parte din acest drept).

¹²⁷ Cazul cu privire la disputa de frontieră (*Burkina Faso v. Mali*), 1986 I.C.J. 554, 565 (Dec. 22).

acest caz potențial ia forma revendicării dreptului la secesiune unilaterală) apare doar în cele mai extreme cazuri și, chiar și atunci, în circumstanțe definite minuțios...¹²⁸

Acest rezultat este consistent cu Rezoluția privind Relațiile de Prietenie a Adunării Generale a ONU, o rezoluție specială adoptată la aniversarea a douăzeci și cincisprezece a fondării ONU pentru a declara încă odată principiile de bază ale organizației. Rezoluția exclude secesiunea ca mijloc de formare a unui stat suveran atunci când statul existent respectă drepturile egale și autodeterminarea popoarelor.¹²⁹

3. Exigențele legale pentru revendicările de autodeterminare externă

Cu toate că, după cum a constatat Comisia Badinter, norma autodeterminării nu este completamente definită într-o singură sursă, noi putem inferi principalele puncte din *Insulele Aaland, Opiniile Badinter* cu privire la Războiul din Yugoslavia, *Secesiunea Quebecului*, și alte cazuri. Ca minimum absolut, un argument pentru autodeterminare externă va trebui să dovedească că: (a) secesioniștii sunt un „popor”; (b) statul din care actualmente fac parte brutal le încalcă drepturile omului; și (c) nu există alte remedii efective în dreptul intern, sau internațional.

În fraza Curții Supreme a Canadei din opinia *Secesiunea Quebecului*, semnificația „popoarelor” este „cam incertă”.¹³⁰ La diferite etape în istoria legală internațională termenul „popor” a fost utilizat pentru a semnifica cetățenii unui stat-națiune, locuitorii unui teritoriu concret în curs de decolonizare de către o putere străină, sau un grup etnic. Raportul privind *Insulele Aaland* de asemenea adaugă că, în contextul autodeterminării, nu se poate trata o fracțiune mică de oameni în același mod ca și o națiune întreagă.¹³¹ Așadar, suedezii de pe Insulele Aaland, care reprezentau doar o mică fracție a totalității „poporului” suedez, nu aveau un argument puternic pentru secesiune în comparație, spre exemplu, cu Finlanda, când aceasta s-a separat de Rusia, deoarece în Finlanda locuia practic întregul popor finlandez.

Astăzi termenul „popor” este destul de ambiguu. Cel mai recent a fost utilizat pentru a descrie un grup etnic sau o „națiune” în sensul clasic, etnografic al cuvântului. Însă există unii, așa ca liderii RMN, care sugerează că termenul trebuie să semnifice altceva, posibil un grup cu scopuri sau norme comune. După cum va fi discutat în următoarea secțiune, decizia unei definiții comune a termenului „popor” oricum nu va rezolva problema în cazul pe care îl studiem, deoarece nici una dintre celelalte exigențe pentru autodeterminarea externă nu au fost satisfăcute.

A doua exigență, după demonstrarea faptului că revendicarea se face din numele unui „popor”, este ca partea care face revendicarea să poată demonstra violări grave ale drepturilor omului ale acestora de către statul existent. Raportul privind Insulele Aaland de fapt a declarat acest principiu în forma negativă; Comisia a explicat că concluzia sa că nu există un drept la secesiune nu a inclus cazul „de abuz manifest și continuu a puterii

¹²⁸ Referința re: *Secesiunea Quebecului*, 2 S.C.R. 217 în par. 123 (1998) (în continuare „*Secesiunea Quebecului*”).

¹²⁹ Declarația privind Principiile Dreptului Internațional în domeniul Relațiilor de Prietenie și Cooperare între State în Conformitate cu Carta ONU, GA Res. 2625 (XXV); *vezi de asemenea* Haverland, *supra* nota 115, la 355.

¹³⁰ *Secesiunea Quebecului*, *supra* nota 128, în par. 123.

¹³¹ Întrebarea Insulelor Aaland: Raport prezentat Consiliului Ligii Națiunilor de către Comisia Raportorilor, League of Nations Doc. B7/21/68/106 (1921) (în continuare „*Raportul privind Insulele Aaland din 1921*”).

suverane în detrimentul unei părți a populației”.¹³² Este un fapt regretabil că abuzuri ale drepturilor omului există în fiecare țară și că în multe țări aceste abuzuri sunt grave și răspândite. Cu toate acestea, sunt foarte rare cazurile când comunitatea internațională a ratificat secesiuni, indiferent de motivele pe care se bazează acestea. Respectiv, noi trebuie să înțelegem destul de concret ideea „violărilor grave a drepturilor omului” în contextul secesiunii.

În al treilea rând, cei care revendică secesiunea ca drept legal trebuie să demonstreze că nu există alte opțiuni fie în dreptul intern, fie în cel internațional. Comisia privind *Insulele Aaland*, de exemplu, a constatat că dacă secesiunea și incorporarea ulterioară în Suedia ar fi fost *unica* modalitate de a proteja drepturile insularilor, atunci aceasta ar fi fost soluția, însă în realitate existau alte modalități de a le apăra drepturile.¹³³ Mai recent, Curtea Supremă a Canadei a scris în *Re Secesiunea Quebecului* că *posibil* că este în curs de evoluție o regulă în dreptul internațional că „atunci când un popor este împiedicat de la exercitarea efectivă a dreptului său la autodeterminare pe plan intern, acesta are dreptul, în calitate de ultimă soluție, să îl exercite prin secesiune”. Două momente merită să fie accentuate: primul, că Curtea Supremă a Canadei nu a ajuns la concluzia că o astfel de regulă există de fapt, ci doar a constatat că unii au argumentat că o astfel de regulă există. Și doi, chiar dacă o astfel de regulă ar fi existat, secesiunea s-ar permite doar ca *ultima soluție*.

Pe baza acestor criterii RMN nu are o revendicare persuasivă.

4. Analiza revendicării RMN a autodeterminării externe

a. Există oare un „popor” transnistrean?

Cu toate că nu este necesar în scopurile prezentului Raport să definim termenul „popor” pentru a concluda că revendicarea nu este convingătoare, noi putem cel puțin constata că transnistrenii, în modul în care sunt reprezentați de RMN, nu sunt un „popor” în sens de etnie. Conform lui Charles King:

Mult mai mulți ucraineni și ruși locuiesc la vest de râul Nistru decât în Transnistria, iar în unele raioane de nord¹³⁴ și în orașe concentrația populației slavice este aceeași ca și la est de Nistru. În Transnistria per total moldovenii constituie 40 procente dintr-o populație de peste 600.000. Cu toate că disputa transnistreană a fost preponderent prezentată ca o revoltă a slavilor contra politicilor naționaliste ale Chșinăului, sursa reală a violențelor după 1990 se află de fapt la nivelul politicii elitelor... Reacția la mișcarea națională nu a fost o revoltă a minorităților, ci o revoltă a unei elite răsturnate contra celor care amenințau să o răstoarne.¹³⁵

Teoria că ceea ce se întâmplă este un conflict etnic între români și slavi a fost demonstrată ca retorică goală prin faptul că majoritatea rușilor etnici din Moldova locuiesc în afara Transnistriei. Compoziția etnică a Transnistriei înainte de 1992 includea peste 40 procente moldoveni, 28 procente ucraineni și doar 25 procente ruși.¹³⁶ Ceea ce se întâmplă în Transnistria este mai complex și, posibil, mai dificil de rezolvat decât tensiunile etnice. Conform lui Stuart Kaufman, rusofonii din Transnistria sunt mai puțin o singură etnie și mai

¹³² Raportul Comitetului Internațional de Juriști căruia Consiliul Ligii Națiunilor le-a încredințat sarcina de a produce o Opinie Consultativă privind Aspectele Legale ale Întrebării Insulelor Aaland, League of Nations Off. J., Spec. Supp, No. 3, at 5-10 (1920) (în continuare „*Insulele Aaland*”)

¹³³ *Raportul privind Insulele Aaland din 1921*, supra nota 131.

¹³⁴ Nota autorilor: *raioanele* sunt unități administrative în Moldova.

¹³⁵ KING, *THE MOLDOVANS*, supra nota 2, la 187.

¹³⁶ Kaufman, supra nota 20, la 119.

mult „o coaliție de interese etnice unite în opoziție față de anumite interese etnice moldovenești”.¹³⁷ După cum explică Pal Kolsto și co-autorii săi, conflictul este mai puțin etnic decât intra-comunitar: creștini ortodocși omorau creștini ortodocși, iar etnici moldoveni, ucraineni și ruși au luptat de ambele părți.¹³⁸ Ei argumentează că ar fi o „simplificare grosolană” de a clasifica conflictul ca unul etnic între etnici moldoveni (sau români) și rusofoni.¹³⁹ Trebuie să se țină cont de faptul că „istoria Moldovei reprezintă schimbări continue și contestării teritoriale, de identitate și loialitate”.¹⁴⁰

Dacă nu reprezintă un „popor” în sensul unei etnii comune, conducerea RMN recurge la argumentul că transnistrenii reprezintă o comunitate culturală strânsă în căutarea independenței. Lițkai susține că Transnistria este o regiune socială și culturală. El insistă că acesta este o comunitate din trei grupuri etnice și nu o singură etnie.¹⁴¹ Există un oarecare suport pentru argumentul că transnistrenii au alte înclinații politice decât „moldovenii de pe malul drept”. De exemplu, Transnistria deja fusese colectivizată către anii 1920 și 1930, și astfel a fost întotdeauna mai „sovietică” decât partea basarabeană a Moldovei.

Definirea termenului „popor” în scopul autodeterminării este o întrebare extrem de complexă, plină de probleme de dorință politică și practică statală, pentru care nu există precedente clare. În absența unui consens clar al statelor în sistemul internațional, reacția noastră este de a fi precauți față de interpretări noi, în special atunci când acestea sunt propuse de o entitate care nu a fost recunoscută de nici un stat. În *Secesiunea Quebecului* Curtea Supremă a Canadei a constatat că nu este necesar de a defini precis termenul „popoare”, deoarece „oricare ar fi aplicarea corectă a definiției poporului (popoarelor) în acest context, dreptul acestora la autodeterminare nu poate în circumstanțele actuale să servească drept bază pentru dreptul la secesiunea unilaterală”.¹⁴² Noi am ajuns la o concluzie similară în acest caz. Indiferent de modul în care se va defini un popor, nici unul dintre celelalte exigențe pentru dreptul presupus la autodeterminarea externă nu a fost satisfăcut.

Chiar asumînd formularea lui Lițkai precum că înclinațiile politice pot forma un „popor”, faptele în acest caz nu îi suportă revendicarea. Conducerea RMN insistă precum că în cadrul referendumului din ianuarie 1990 din Transnistria 96% din alegători ar fi votat în favoarea autonomiei în cadrul RSSM și, în caz de necesitate, creării unui stat independent.¹⁴³ Însă, în timp ce în Transnistria probabil există suport pentru independență, voturile depuse trebuie să fie văzute critic. În cursul unei vizite la Tiraspol în Septembrie 1992 lui Kolsto și co-autorilor săi le-au fost arătate liste în care voturile locuitorilor erau înregistrate împreună cu numele acestora, „astfel fiind compromis anonimul alegătorilor”. Mai mult ca atât, raportul de țară vizînd drepturile omului, emis de Departamentul de Stat al SUA în 1993 spunea că „în timp ce există dubii cu privire la gradul de suport slavilor locali pentru conducerea actuală a Transnistriei, este clar că majoritatea etnicilor români nu suportă autoritățile transnistrene”.¹⁴⁴

Identitatea de sigur se construiește social, iar RMN a depus eforturi semnificative pentru a crea o identitate de grup în rîndurile transnistrenilor. Manualele transnistrene, de exemplu, spun următoarele despre lupta de la Bender din 1992:

¹³⁷ Id.

¹³⁸ Kolsto, *et al.*, *supra* nota 9, la 975.

¹³⁹ Id.

¹⁴⁰ Herd, *supra* nota 10.

¹⁴¹ Note de la întrevederea cu Lițkai, *supra* nota 73.

¹⁴² *Secesiunea Quebecului*, *supra* nota 128, în par. 123.

¹⁴³ KING, *THE MOLDOVANS*, *supra* nota 2, la 189.

¹⁴⁴ Raportul din 1993 al Departamentului de Stat al SUA privind Practicile în domeniul Drepturilor Omului în Republica Moldova (în continuare „Raportul de Țară pentru Moldova 1993”) disponibil la http://dosfan.lib.uic.edu/ERC/democracy/1993_hrp_report/93hrp_report_eur/Moldova.html citat în Kolsto, *et al.*, *supra* nota 9, la 986.

Invazia ticăloasă, barbarică și ne-provocată a Benderului a avut un singur scop: de a-i speria și înșenunchea pe locuitorii republicii Nistrene... Însă curajul, stoicismul și dragostea de libertate a poporului au salvat republica Nistreană. Apărarea Benderului contra forțelor copleșitoare ale inamicului au întors o pagină eroică în istoria republicii noastre tinere. Cei mai buni fii și fiice ai poporului și-au sacrificat viețile pentru pace și libertate pe pământul nostru.¹⁴⁵

Dat fiind faptul că elevii au fost educați după astfel de manuale pe parcursul ultimilor cincisprezece ani, nu ar fi surprinzător dacă o parte din populația Transnistriei s-ar simți „diferiți” de restul Moldovei. Însă acest fapt în sine nu se ridică la nivelul unei revendicări a secesiunii.

S-a demonstrat consistent că, după cum a declarat Comisia de Juriști în *Insulele Aaland*, nu există un drept al grupurilor naționale de a se separa prin simpla expresie a doleanței.¹⁴⁶ (Țineți cont că, chiar și aici, este prezumția existenței unui grup național – de regulă definit ca o etnie, și nu ca un grup cu viziuni similare). Mai mult ca atât, Comisia privind *Insulele Aaland* a constatat că capacitatea de a-și alege soarta prin plebiscit trebuie să fie acordată de însăși Statul (în acest caz Republica Moldova); în caz contrar o astfel de formulare ar încălca dreptul suveran al statelor.¹⁴⁷

În timp ce norma autodeterminării poate evolua în așa mod încât un popor să poată fi identificat mai ușor ca un grup cu viziuni similare, noi nu considerăm că practica statală curentă suportă o astfel de propunere. Mai curînd, după cum a conchis Curtea Supremă a Canadei,

În sumar, în contextul dreptului internațional dreptul la autodeterminare generează, la maximum, dreptul la autodeterminarea externă doar în situațiile fostelor colonii; acolo unde un popor este oprimat, ca de exemplu în cazul ocupației militare străine; sau unde unui grup definit i se neagă accesul efectiv la guvernare cu scopul dezvoltării sale politice, economice, sociale și culturale. În toate trei situații poporul în cauză are dreptul la autodeterminarea externă deoarece li s-a refuzat capacitatea de a-și exercita pe plan intern dreptul său la autodeterminare.¹⁴⁸

Mai mult ca atât, indiferent de răspunsul la întrebarea dacă transnistrenii sunt un „popor”, celelalte componente ale testului nu sunt satisfăcute de către RMN.

b. Încălări grave ale drepturilor omului

În timp ce încălcările grave ale drepturilor omului își pot juca rolul în susținerea unei revendicări de secesiune, există un consens general că aceste încălcări trebuie să fie curente.¹⁴⁹ Argumentul transnistrenilor privind încălcările drepturilor omului pot fi organizate în trei grupuri principale: (a) încălcări ale drepturilor lingvistice, culturale și politice; (b) brutalitatea războiului din 1992; și (c) negarea drepturilor economice. Ținînd

¹⁴⁵ Aceasta este traducerea lui Charles King (tradusă apoi din engleză, N.T.) a unui pasaj din: N.V. Babliunga și V.G. Bomeško, Pagini din Historia Plaiului Natal 98 (Tiraspol: Institutul Transnistrean de Educație Continuă, 1997), vezi Charles King, *The Benefits of Ethnic War: Undersanding Eurasia's Unrecognized States*, 53 WORLD POLITICS 524, 544 (2001).

¹⁴⁶ *Insulele Aaland*, *supra* nota 132.

¹⁴⁷ Id.

¹⁴⁸ Secesiunea Quebecului, *supra* nota 128, în par. 138.

¹⁴⁹ Profesorul C. Lloyd Brown-Jones de la Universitatea Windsor a scris că „autodeterminarea și secesiunea pentru realizarea independenței nu sunt concepte reciproc compatibile în dreptul internațional, cu excepția circumstanțelor unde represia și persecutarea sau o relație colonială persistă”. Brown-John, *supra* nota 120 la 40. (accente adăugate).

cont de schimbările semnificative din Moldova începînd cu 1992, nici una dintre aceste revendicări nu este convingătoare astăzi.

Drepturile lingvistice, culturale și politice. Cu toate că posibil au existat preocupări justificate datorită legilor lingvistice propuse, preocupări vizavi de unificarea cu România și retorica naționalistă generală la momentul fondării Republicii Moldova, aceste preocupări s-au dovedit a fi de scurtă durată. Către anul 1993 frica de reunire cu România nu mai avea baze, conform Departamentului de Stat al SUA:

În timp ce unele grupuri în Moldova continuă să susțină unificarea cu România, această idee și-a pierdut în mare măsură popularitatea în ultimii ani. Aceasta, la rîndul său, a dus la îmbunătățirea relațiilor între vorbitorii de română și rusă. Cei din urmă au exprimat preocupări serioase cu privire la situația vorbitorilor de rusă în cazul unei eventuale uniri. Conducerea separatistă a „Republicii Moldovenești Nistrene” a încercat să capitalizeze din fricile de discriminare pentru a obține suportul majorității populației rusofone din regiune.¹⁵⁰

Către a. 1994 guvernul Moldovei depunea eforturi pentru a redresa preocupările privind utilizarea limbii moldovenești. În studiul său anual în domeniul drepturilor omului în Moldova Departamentul de Stat constata că „Relațiile inter-etnice s-au îmbunătățit odată cu amînarea de către noul Parlament a implementării controversatei testări de competențe în limba de stat română (moldovenească), pe care mulți membri ai minorităților nu o vorbesc”.¹⁵¹ Mai mult ca atît, Departamentul de Stat a mai constatat că „la moment nu se depistează nici un semn de discriminare în sistemul judiciar”.¹⁵²

Cu toate că drumul Moldovei spre democrație a fost anevoios, cu ocazionale regrese (în special în domeniul libertății presei), tendința generală a fost spre progres. În Raportul de Țară în domeniul Drepturilor Omului pentru Moldova 2004 Departamentul de Stat scria că „Guvernul [Moldovei] în linii generale respectă drepturile omului ale cetățenilor săi; totuși existau probleme în unele domenii, iar respectarea drepturilor omului de către autoritățile transnistrene era la un nivel prost”.¹⁵³ Ținînd cont de argumentul RMN precum că aceasta trebuie să se separe de Moldova pentru ca drepturile omului ale transnistrenilor să fie respectate, comparați situația în curs de ameliorare din Moldova cu cea proastă în RMN. Un exemplu este asigurarea alegerilor libere și corecte:

În 2001 cetățenii au votat la alegeri parlamentare pluripartite, pe care OSCE le-a considerat în linii generale libere și corecte; însă observatorii electorali au depistat unele neajunsuri, așa ca liste ne-exacte și incomplete ale alegătorilor, precum și prevederi excesiv de stricte cu privire la mass-media în Codul Electoral. Autoritățile transnistrene au blocat posibilitatea locuitorilor de a participa la alegeri. Observatorii internaționali nu au fost prezenți nici la alegerile în Consiliul Suprem al Transnistriei din 2000, nici la alegerile „prezidențiale” din 2001, iar alegerile nu au fost considerate libere și corecte.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Raport de Țară privind Moldova 1993, *supra* nota 144 la Sec. 5.

¹⁵¹ Id. Introduction.

¹⁵² Id. Sec. 1 e.

¹⁵³ Raport de Țară privind Moldova 2004, *supra* nota 4.

¹⁵⁴ Id. la Sec. 3. Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (APCE) a adoptat Rezoluția 1465 (2005) „Funcționarea Instituțiilor Democratice în Moldova” la 4 octombrie 2005, care declara, în parte, că Moldova a avansat semnificativ pe calea reformelor democratice, însă o serie de angajamente importante încă nu au fost îndeplinite. Viteza reformelor a fost încetinită de faptul că Moldova, pe lângă instituțiile sale democratice, își construiește simultan și identitatea sa națională, și se confruntă cu un regim separatist și trupe străine staționate în regiunea transnistreană a Moldovei.

Council of Europe res. 1465 (2005) disponibil la:

Această ne-respectare a drepturilor electorale nu numai subminează argumentul că autodeterminarea internă nu este posibilă în Moldova, ci și pune la îndoială faptul că referendumurile transnistrene reflectă dorința transnistrenilor.

În mod similar, în timp ce Moldova depunea eforturi pentru a minimiza discriminarea și tensiunile după războiul din 1992,¹⁵⁵ conducerea RMN din contra a sporit discriminarea în Transnistria pe bază lingvistică. După cum a constatat Departamentul de Stat:

În regiunea separatistă, însă, discriminarea contra vorbitorilor de limbă română / moldovenească a sporit. Regimul și-a continuat insistența ca toate școlile moldovenești din regiune să utilizeze doar alfabetul chirilic.¹⁵⁶

Marakuța, prin contrast, lauda toleranța RMN în întrevederile sale cu reprezentanții Baroului Orașului New York. El a explicat că RMN are trei limbi oficiale: moldovenească, ucraineană și rusă, și că reglementările școlare din RMN permiteau școli cu predare în alte limbi, cu toate că acestea trebuie să fie finanțate privat.¹⁵⁷

Amintiți-vă în acest context de criza școlilor cu predare în limba română. Două școli, una în Tiraspol și una în Rîbnița, au fost închise de reprezentanții RMN în iulie 2004, lăsând circa 1200 elevi fără nici o școală. Două școli în Bender au fost vegheate de părinți și profesori pentru a preveni închiderea lor eventuală. Una dintre școli, un internat pentru orfani, a fost înconjurată de miliția RMN, care controla accesul în zonă. Conform OSCE în una din școli pe tot parcursul lunii iulie s-au aflat 70-80 elevi, fără acces la apă potabilă, gaz, electricitate. O dată autoritățile RMN au permis unei cisterne cu apă să fie parcată în curtea școlii, însă acest „privilegiu” a fost în curând anulat și cisterna a fost îndepărtată. Elevii aveau acces la apă, însă trebuiau să o aducă de la „cîteva sute de metri” distanță pînă la cămin sau bucătărie.¹⁵⁸ Pe o perioadă de timp ofițerilor de poliție moldoveni li s-a permis să aducă produse alimentare orfanilor, însă apoi RMN a interzis aceste livrări de către poliție și li s-a permis OSCE să livreze produse; apoi nici OSCE nu i s-a mai permis să intre, însă li s-a permis moldovenilor. În cele din urmă, la 20 august cordonul RMN pur și simplu sa retras.

Sumarul Departamentului de Stat al acestei situații în 2004 spunea următoarele:

S-a raportat că autoritățile transnistrene continuă să aplice tortura și aresturile și detenția arbitrară. Condițiile în închisorile din Transnistria rămîn severe, iar doi membri ai grupului Ilașcu rămîneau încarcerati în pofida unei decizii în favoarea lor a Curții Europene pentru Drepturile Omului (CEDO). Grupurilor pentru drepturile omului li s-a permis să viziteze prizonieri în Transnistria, însă obținerea permisiunii de la autoritățile transnistrene era dificilă. Autoritățile transnistrene au maltratată și arestat un jurnalist din partea țării controlată de guvern, au hărțuit mass-media independentă și deputații din opoziție, au limitat libertatea de asociere și religie, și au discriminat contra vorbitorilor de limbă română.¹⁵⁹

<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta05/ERES1465.htm>

¹⁵⁵ Raport de Țară privind Moldova 1993, *supra* nota 37 la Sec. 5.

¹⁵⁶ Id.

¹⁵⁷ Note de la întrevederea cu Marakuța, *supra* nota 69.

¹⁵⁸ Raport de Activitate al Misiunii OSCE în Moldova, *supra* nota 45, la 5.

¹⁵⁹ Raport de Țară privind Moldova 2004, *supra* nota 4. Introduction.

În plus, „pentru autoritățile transnistrene este o practică obișnuită să rețină persoane suspecte că ar critica regimul pe perioade de pînă la cîteva luni”.¹⁶⁰ Autoritățile transnistrene au refuzat să pună în aplicare decizia Curții Europene pentru Drepturile Omului (CEDO) în cazul *Ilașcu* cu privire la detenția disidenților politici. Departamentul de Stat a constatat că „nu există rapoarte despre prizonieri politici [în Moldova], cu excepția Transnistriei”.¹⁶¹

În lumina cazierelor comparative ale Moldovei și regimului din Transnistria devine clar că, nu doar nu există o revendicare credibilă a privării de drepturi sociale, culturale și politice în Moldova, ci, mai curînd, o atare revendicare există din partea minorităților etnice și lingvistice care locuiesc pe teritoriile controlate efectiv de RMN.

Brutalitatea războiului din 1992. Esența revendicărilor transnistrenilor vizavi de războiul din 1992 poate fi rezumată în felul următor: „Noi transnistrenii nu ne-am dus în Moldova să luptăm, ei au venit cu războiul peste noi”.¹⁶² În particular, revendicările se axează pe luptele din preajma Benderului. Un timp luptele au fost destul de crîncene, numărul total de victime ridicîndu-se la circa 1000. Lițkai a explicat că adevărata problemă este că datorită resentimentelor care încă mai există, nu sunt garanții că războiul nu va izbucni din nou în viitor.

Argumentul transnistrenilor nu este convingător. Nu intenționăm să reducem din seriozitatea faptului că 1000 de persoane au fost ucise, însă trebuie să recunoaștem că comunitatea internațională stabilește niște exigențe foarte stricte pentru a dezmembra un stat. Să luăm exemplul provinciei Biafra. Încercarea acestei provincii de a se separa de restul Nigeriei în perioada 1967 – 1970 s-a datorat în parte (chiar în fond) violenței din partea guvernului Nigeriei contra poporului Igbo, care locuiesc în Biafra. Cu toate acestea, după ce aproape un milion de persoane și-au pierdut viața în acel conflict secesionist, Republica Biafra a fost recunoscută doar de cinci state: Tanzania, Coasta de Fildeș, Gabon, Zambia și Haiti. Statele care au recunoscut Biafra în calitate de stat nou au pus accent pe brutalitatea conflictului.¹⁶³

Totuși, cu toate că alte țări (în special Portugalia, Franța și Israelul) i-au asistat pe Biafrani, nici unul dintre aceste state nu a recunoscut secesiunea. Organizația Unității Africane, la rîndul său, a susținut semnificativ Nigeria și norma contra dezmembrării statelor. Împăratul Haile Selassie al Etiopiei a spus că „unitatea națională și integritatea teritorială a statelor membre nu sunt negociabile. Ele trebuie să fie respectat pe deplin și păstrate.”¹⁶⁴

Aceasta nu înseamnă că există vreun minim de suferință umană necesar pentru revendicarea de secesiune. O astfel de presupunere ar fi respingătoare; acest lucru ne indică, însă, realitatea politicii internaționale: există o aversiune puternică față de secesiune. În lumina acestor fapte, argumentul precum că o singură bătălie cincisprezece ani în urmă trebuie să constituie motivul de bază al unei revendicări de secesiune vine în totală contradicție cu practica Statală, în special atunci cînd se ia în vedere faptul că situația curentă în domeniul drepturilor omului în Moldova s-a îmbunătățit substanțial și aproape nu există tensiuni etnice. (Ambele fapte fiind în contrast cu Transnistria).

Războiul este brutal prin natura sa. Însă nu multe războaie – de fapt în practica Statală foarte puține – au dus la revendicări acceptate de secesiune. Bătălia de la Bender din 1992 și luptele mai mici din preajma acesteia nu se ridică la nivelul unui astfel de război.

¹⁶⁰ Id. Sec. 1 d.

¹⁶¹ Raport de Țară privind Moldova 2004, *supra* nota 4. Sec. 1 e.

¹⁶² Notele de la întrevvedereea cu Smirnov, *supra* nota 70.

¹⁶³ Vezi David A. Ijalaye, Was Biafra At Any Time a State in International Law?, 65 AM. J. INT'L L. 551, 554 (1971). Brutalitatea conflictului a fost folosită ca motiv pentru acceptarea secesiunii: Tanzania a explicat că recunoașterea sa se datora în parte fricilor reale și bine motivate ale Biafranilor bazate pe pogromurile anterioare contra lor; Gabon și Zambia au dat explicații similare, însă mai axate pe brutalitatea războiului civil.

¹⁶⁴ Id. la 556. Merită de constatat ironia acestei declarații în lumina războiului dintre Etiopia și Eritrea care ulterior a izbucnit în țara sa și secesiunea ulterioară a Eritreii.

Negarea drepturilor economice. Posibil cea mai constantă plîngere vociferată de interlocutorii noștri în Transnistria a fost că guvernul central din Chișinău le-a negat drepturile economice. După cum s-a exprimat Marakuța, Chișinăul a fost construit pe bogățiile Transnistriei. Atît Marakuța, cît și Lițkai au accentuat că la începutul independenței Moldovei Smirnov a cerut în primul rînd autonomie economică, iar această cerere a fost respinsă. Acum, însă, după cum a explicat Marakuța, autonomia în stil gagauz nu ar fi suficientă deoarece – în viziunea conducerii RMN – gagauzii nu sunt capabili să-și promoveze revendicările economice.¹⁶⁵ Marakuța a explicat că principalele probleme între Chișinău și Tiraspol sunt de natură economică, însă nu atît economia ca atare, ci „metodele și formele” de luare a deciziilor economice.

Lițkai a menționat o temă similară. El a explicat că Moldova și-a pierdut baza industrială foarte rapid datorită formei de privatizare aplicate. Și, a continuat dînsul, în timp ce moldovenii pot să trăiască ca agricultori, transnistrenii nu pot. Preocuparea este că schema moldovenească de privatizare va distruge baza industrială a RMN. La acest capitol, a constatat dînsul, Moldova refuză să recunoască planul de privatizare al RMN.¹⁶⁶

Cînd l-am întrebât din nou de ce autonomia este soluția acestor probleme, Lițkai a explicat că acest lucru este necesar pentru a se apăra de exploatarea economică de către Moldova.¹⁶⁷ Nici acest argument nu este convingător, deoarece, în pofida activelor economice pe care RMN le controlează și le vinde activ oricui dorește să le cumpere, beneficiile economice nu au fost simțite decît de un grup select de asociați ai lui Smirnov. După cum a observat Dov Lynch de la Institutul Uniunii Europene pentru Studii de Securitate, „majoritatea absolută a populației RMN trăiește într-o sărăcie absolută, cu venituri medii de un dolar SUA pe zi”.¹⁶⁸ RMN a avut control efectiv asupra activelor economice ale Transnistriei timp de cincisprezece ani și, în afară de un stadion ultra-modern de fotbal și aspectul curat al străzii centrale din Tiraspol, nu prea are cu ce se lăuda în sens de beneficii economice generale pentru populație.

În cursul orelor de discuții cu conducerea RMN am fost uimiți de faptul cît de des se revenea la întrebarea cine va decide ce se va privatiza și cine va decide cum vor fi cheltuiți banii. Acestea sunt indubitabil probleme politice serioase. Însă secesiunea nu schimbă politicile, ci forma politică a statului, însăși organizarea politică, Statul. În timp ce transnistrenii pot să nu fie de acord cu Chișinăul cu privire la modul de privatizare a entităților și la procentul din venituri care urmează să fie re-investit în Transnistria, nimic din aceasta nu se ridică la nivelul unei revendicări, unica soluție a căreia este de a dezmembra Statul moldovenesc. Din contra, aici chiar există o rază de speranță: dacă părțile într-adevăr au diferende la capitolul bani, atunci o soluție negociată este mai probabilă, odată ce vom da la o parte retorica naționalistă. Însă aceasta va fi o soluție negociată în cadrul legislației moldovenești, nu dreptul la autonomie sau secesiune din simplul motiv că cineva nu e de acord cu politica fiscală.

c. Soluții alternative

Lițkai a insistat că cei care au venit la putere în Chișinău în 1990 au orientat mecanismele statului moldovenesc contra Transnistriei și că, pentru a se apăra, transnistrenii au fost nevoiți să creeze un Stat ca răspuns.¹⁶⁹ Statul moldovenesc unitar nu ar fi oferit garanțiile de care aveau nevoie transnistrenii și, ca atare, a fost cerută separarea, însă, după

¹⁶⁵ Notele de la întrevvedere cu Marakuța, *supra* nota 69.

¹⁶⁶ Notele de la întrevvedere cu Lițkai, *supra* nota 73.

¹⁶⁷ Id. Aici Lițkai a spus că trebuie să ținem cont și de diferențele etnice între Moldoveni și Transnistreni.

¹⁶⁸ LYNCH, *supra* nota 34, la 66.

¹⁶⁹ Id.

cum au accentuat Smirnov, Lițkai și Marakuța, o oarecare formă de federație sau confederație ar fi posibilă acum.

Deci, dacă RMN acum este gata să discute o federație, se poate spune că există altă soluție? Trebuie să analizăm argumentul lor aici în contextul revendicării autodeterminării externe. (În orice caz, după cum s-a discutat în Partea III B, mai sus, argumentul RMN pare să fie de fapt în favoarea suveranității depline, însă cu o abordare oblică).

Pretenția lor precum că nu există o altă soluție în afară de secesiune nu este convingătoare. În primul rând, însăși istoria Moldovei începând cu a. 1992 demonstrează că drepturile minorităților se respectă în mai mare măsură decât s-a așteptat. Cu toate că cazierul Moldovei nu este impecabil, dacă un astfel de cazier în domeniul drepturilor omului ar fi suficient pentru dreptul la secesiune, lumea ar fi împinzită de conflicte secesioniste.

Acest conflict a fost înghețat nu atât din motiv că nu există alte opțiuni în legislația internă sau dreptul internațional în afară de secesiune, însă din motiv că separatiștii au câștigat făcând conflictul să pară de ne-rezolvat. După cum s-a exprimat un comentator: „Liderii rusofoni [în Transnistria] au jucat cartea etnică pentru a exacerba ostilitatea în masă și dilema securității pentru a-și menține și spori puterea”.¹⁷⁰ Șeful securității interne a RMN Vladimir Antiufeev, de exemplu, „gestionează o serie de organizații sociale și ziare care exagerează natura amenințării Moldovei față de Transnistria”.¹⁷¹ În plus, „violența separatistă a avut loc deoarece elitele rusofone aveau multe de câștigat, în special mai multă putere și oportunități de carieră, prin promovarea acesteia”.¹⁷²

E posibil că problema nu constă doar în Transnistria. Agenția de știri Infotag l-a citat pe Voronin spunând că

el deseori are impresia că elita politică moldovenească nu are nevoie de o soluționare a conflictului transnistrean ca atare, că este mai avantajos să trăiască într-o țară împărțită cu un hotar deschis, cu economia tenebră a Transnistriei și o prezență militară străină.¹⁷³

Dr. Charles King de la Universitatea Georgetown descrie blocajul din Moldova (și alte țări post-sovietice cu crize separatiste) astfel:

Este o versiune sumbră a eficienței Pareto: bunăstarea generală nu poate fi îmbunătățită – prin încheierea unui acord de pace veritabil cu prevederea reintegrării reale – fără ca, în același timp, principalele grupuri de interese din ambele tabere să rămână în pierdere.¹⁷⁴

King de asemenea menționează descrierea ilustrativă a lui William Zartman: dacă părțile cred că vor obține mai multe luptând decât negociind, dacă ele nu au atins un „blocaj dezavantajos”, atunci probabilitatea este foarte mică ca ele să favorizeze pacea.¹⁷⁵ În cazul Moldovei un blocaj dezavantajos – și negocieri reale din partea transnistreană – nu sunt probabile atâta timp cât rușii vor continua să amelioreze situația transnistrenilor. Într-un mod similar, Fundația Bertelsmann, împreună cu Institutul Est Vest, Institutul Societatea Deschisă și alte organizații ne-guvernamentale interesate au emis un raport cu privire la criza din Transnistria care menționa că „nu este posibilă nici o soluționare durabilă a

¹⁷⁰ Kaufman, *supra* nota 20, la 126.

¹⁷¹ LYNCH, *supra* nota 34, la 60

¹⁷² Kaufman, *supra* nota 20, la 126.

¹⁷³ *Parlamentul Moldovei audiază problema Transnistriei*, Infotag (Chișinău, 10 iunie 2005).

¹⁷⁴ King, *supra* nota 145, la 526.

¹⁷⁵ Id. la 527

conflictului în situația în care rebelii separatiști sunt într-o poziție mai bună decât statul legitim”.¹⁷⁶

King scria că „originile cu numeroase fațete ale labirintului transnistrean, precum și interesele politice și economice generate de însăși războiul au făcut disputa atât de dificilă de rezolvat”.¹⁷⁷ Grupul Internațional de Crize explică că „un spectru larg de actori manipulează ambele părți una contra celeilalte, menținând legături atât cu guvernul Moldovei, cât și cu RMN, în efortul de a păstra aranjamente comerciale lucrative – și deseori ilegale – posibile datorită economiei paralele și politicilor vamale ale RMN”.¹⁷⁸ Acești oameni de afaceri din Ucraina, Moldova și Rusia „constituie un lobby bine finanțat, care dorește să mențină status quo”.¹⁷⁹

Rosa Brooks s-a referit la ideea antreprenorilor de conflict – acei care profită din conflicte curente.¹⁸⁰ Probabil acesta este cel mai adecvat mod de a analiza regimul Smirnov și cea mai adevărată explicație a dificultății de a soluționa acest conflict.

Este evident că secesiunea nu este unica opțiune de soluționare a acestui conflict.

5. Concluzii

Nu există o bază solidă pentru revendicarea de secesiune ca autodeterminare externă. Cele mai elementare exigențe pentru o revendicare legală nu sunt satisfăcute.

Mai mult ca atât, analiza exigențelor legale pentru autodeterminarea externă doar accentuează că aceasta este parțial o criză oportunistă. „Abordarea principală folosită de conducerea nistreană în justificarea sa nu a fost ideologică sau istorică, ci militară: ei au ațîțat conflictul violent, provocînd o dilemă de securitate între Moldova și rusofonii nistreni, apoi s-a dat drept apărătorul rusofonilor”.¹⁸¹ RMN se poziționează ca o parte din patria rusească (atunci cînd solicită suportul cazacilor), ca adevărați socialiști (atunci cînd apelează la moștenirea Partidului Comunist al URSS) și ca capitaliști progresiști (atunci cînd solicită suportul Baroului Orașului New York, de exemplu).

Probabil argumentul cel mai puternic al RMN în favoarea suveranității nu provine din cerințele de doctrină pentru autodeterminarea externă, ci din argumentul că ea nu a făcut

¹⁷⁶ Fundația Bertelsmann a asamblat un grup de fundații inclusiv Centrul pentru Studii Politice Aplicate (Munhen), Fundația Eurisc (România), Centrul Euro-Atlantic pentru Moldova, Institutul Est Vest, Institutul pentru Dezvoltare și Inițiativă Socială (Moldova), Institutul de Politici Publice (Moldova), Institutul Societatea Deschisă (Belgia), Societatea Academică Română, Asociația Europei de Sud-est.

¹⁷⁷ KING, THE MOLDOVANS, *supra* nota 2, la 179. Acest fapt este exacerbat de animozitatea palpabilă personală dintre Smirnov și Voronin. În timp ce Smirnov a venit în Moldova în 1987, Voronin este originar din Transnistria. Conflictul asupra teritoriului pare a fi mai mult decât un simplu conflict politic pentru acești doi oameni. În cadrul întrevederilor noastre cu cei doi lideri animozitatea lor personală era aparentă, iar istoria relației între Igor Smirnov și Vladimir Voronin este o istorie de insulte, mari și mici. Smirnov, în particular, s-a plîns că Voronin i-a „furat” monedele de aur, referindu-se la o partidă de monede comemorative de aur sechestrate de vama moldovenească în timp ce acestea erau în tranzit spre RMN din Polonia, unde au fost turnate. Smirnov ne-a întrebat dacă lui Voronin i-ar fi plăcut dacă el i-ar fi furat motocicletă. (După cum a aflat Echipa abia după această întrevedere, lui Voronin aparent îi place să meargă cu motocicletă). Smirnov, la rîndul său, i-a refuzat lui Voronin accesul în Transnistria pentru a-și vizita mama bolnavă (acum decedată) și nu i-a permis să vină în Transnistria pentru a viziona un meci de fotbal cu participarea selecționatei Moldovei de fotbal. Este adevărat, cu toate că Moldova și RMN se află într-un conflict curent, pînă în 2003 echipa națională a Moldovei de fotbal juca anumite meciuri „pe teren propriu” în Transnistria, unde RMN a construit un stadion luxos de fotbal. Cum a obținut RMN mijloacele pentru a-l construi este o întrebare care îi interesează destul de mult pe moldoveni.

¹⁷⁸ International Crisis Group, *Moldova: Regional Tensions Over Transdniestria*, ICG Europe Report No.157 (17 iunie 2004) la 1 (în continuare “ICG 2004”).

¹⁷⁹ Id.

¹⁸⁰ Vezi Rosa Ehrenreich Brooks, *The New Imperialism: Violence, Norms, and the “Rule of Law,”* 101 MICH. L. REV. 2275 (2003).

¹⁸¹ Kaufman, *supra* nota 20, la 127.

parte din Moldova istoric. RASSM a fost fuzionată cu Basarabia doar în condițiile pactului Molotov-Ribbentrop. Însă argumentul istoric este, la rîndul său, subminat de istorie și sociologie. Cu toate că este adevărat că malurile de est și de vest ale rîului Nistru au fost deseori separate de un hotar, faptul istoric este că ele au existat într-un stat comun, fără separare, începînd cu 1940. Aceasta este mai mult decît vîrsta majorității statelor în existență astăzi. În plus, nu există justificări lingvistice, etnice sau religioase pentru separare, deoarece comunitățile de pe ambele maluri ale Nistrului sunt eterogene și poli-etnice.

RMN a încercat să răspundă la aceasta prin argumentul că „transnistreanul de rînd” dorește independența RMN. Conform unui raport:

La 12 octombrie 2004 în cadrul unei conferințe dedicate celei de-a 80 aniversări a [RASSM], Igor Smirnov a anunțat că RMN va organiza un referendum pentru a „dovedi legitimitatea” independenței sale. Rezultatele referendumului vor deveni lege și vor forța comunitatea internațională să recunoască voința poporului RMN: „Noi trebuie să organizăm un referendum național, cu participarea observatorilor internațională ca să nu mai fie îndoieli cu privire la legitimitatea statului nostru. Rezultatele referendumului for constitui lege pentru noi, o lege pe care comunitatea internațională și, în primul rînd, Statele Unite, Uniunea Europeană și OSCE vor trebui să o respecte”. Smirnov a declarat anterior în august 2004 că organizarea referendumurilor separate în Moldova și RMN pentru a soluționa conflictul Moldova-RMN ar fi posibilă. Aceste acțiuni ar fi în concordanță cu modelul de soluționare a conflictului din Cipru, și va acorda poporului RMN „dreptul la autodeterminare”.¹⁸²

Comisia *Insulelor Aaland* a constatat că capacitatea de a alege soarta prin plebiscit trebuie să fie acordată de însăși statul; în caz contrar o astfel de formulare ar încălca dreptul suveran al statelor.¹⁸³

Secesiunea este un pas serios. Pentru a preveni un colaps general al sistemului statal, aceasta trebuie să fie o soluție în ultimul rînd. Situațiile care nu se ridică la acest nivel nu oferă dreptul la secesiune.

Simpla dorință de a se separa nu permite separarea. Argumentele RMN nu recunosc acest fapt și, ca atare, nu sunt convingătoare.

D. Definirea statutului legal al RMN

În lumina celor menționate mai sus, care este statutul legal al Transnistriei? Dacă nu este un stat, atunci ce este? Noi am analizat două probleme: (a) rolul recunoașterii în procesul de formare a statelor; și (b) dacă RMN este un regim *de facto*.

1. Recunoașterea

Măsura în care un stat nou este capabil să participe în comunitatea internațională este, în practică, determinată în mare măsură de nivelul relațiilor sale bilaterale cu alte state, care, la rîndul său, depinde în mare măsură de recunoașterea sa de către acestea.¹⁸⁴ Prin actul recunoașterii unui Stat, Statul care recunoaște își exprimă opinia că noul Stat satisface

¹⁸² Herd, *supra* nota 10, la 9 (citatele omise).

¹⁸³ *Insulele Aaland*, *supra* nota 132.

¹⁸⁴ OPPENHEIM *supra* nota 114, la § 39, p. 129.

exigențele statalității conform dreptului internațional. Atunci când este refuzată recunoașterea, poziția entității în cauză este în dubiu.¹⁸⁵

Cu toate că nu există un singur text care ar explica ce este necesar pentru a deveni „stat”, Convenția de la Montevideo stabilește o serie de repere general acceptate de comunitatea internațională.¹⁸⁶ Re-formularea (a treia) a Legii privind Relațiile Internaționale a Statelor Unite oferă un sumar modern al rechizitelor statalității:

Conform dreptului internațional, un stat este o entitate care are un teritoriu definit și o populație permanentă, sub controlul guvernului său, și care participă, sau are capacitatea de participa, în relații formale cu alte astfel de entități.¹⁸⁷

Cu referire la situația RMN, Ambasadorul Rusiei în Moldova, E. S. Nicolai Riabov, ne-a spus că RMN nu este recunoscută de nici o națiune doar din motive politice. El a susținut că alte entități – Bosnia și Timorul de Est, de exemplu – a fost recunoscute deoarece a existat voința politică de a le recunoaște. Problema RMN, a implicat el, însă nu a spus explicit, nu este una legală ci politică. În a. 2000 Vladimir Bodnar, președintele Comitetului pentru Securitate al Sovietului Suprem al RMN, s-a exprimat astfel:

Noi suntem o insulă înconjurată de state... Ce definește un stat? În primul rând – instituțiile. În al doilea – teritoriul. Trei – populația. Patru – economia și sistemul financiar. Noi le avem pe toate!¹⁸⁸

În primul rând, cu toate că declarația Ambasadorului Riabov implică (iar Bondar spune deschis) că RMN are toate rechizitele statalității, o astfel de concluzie nu are baze. După cum a scris un grup de comentatori, „o moștenire a „nașterii” traumatice a [RMN] este o lipsă aproape completă a structurilor politice permanente și funcționale”.¹⁸⁹ După cum se discută mai detaliat în continuare, RMN este mai puțin un stat funcțional și mai mult o floare de seră, o entitate capabilă să supraviețuiască doar datorită unor condiții menținute cu precizie – în acest caz suportul amplu în domeniile economic și de securitate al Federației Ruse – care nu ar fi capabil să supraviețuiască în circumstanțe normale.

Pe lângă întrebarea dacă RMN ar putea supraviețui ca stat, comentariul Ambasadorului Riabov mai ignoră și faptul că ne-recunoașterea se poate datora politicilor sau unor deficiențe legale ale noii entități, de exemplu, „recunoașterea poate fi refuzată și în cazurile când o nouă situație originează într-un act contrar dreptului internațional general”.¹⁹⁰ Re-formularea (a treia) constată că

¹⁸⁵ Jochen A. Frowein, *Non-Recognition*, în 3 ENCYCLOPEDIA OF PUBLIC INTERNATIONAL LAW 627 (R. Bernhardt, ed. 1992). Însăși recunoașterea nu este o cerință formală pentru statalitate. Mai curînd, recunoașterea doar acceptă un fapt împlinit. Așadar, recunoașterea este „declaratorie” și nu „constitutivă”. Cu toate acestea, nici un stat nu este obligat să recunoască o entitate care revendică statalitatea.

¹⁸⁶ Convenția de la Montevideo cu privire la Drepturile și Obligațiile Statelor, 49 Stat. 3097; Treaty Series 881; 165 UNTS 19 (26 decembrie 1933).

¹⁸⁷ RE-FORMULAREA LEGII, A TREIA, A LEGII STATELOR UNITE PRIVIND RELAȚIILE INTERNAȚIONALE (1986) (în continuare „re-formularea (a treia)”).

¹⁸⁸ Citat de LYNCH, *supra* note 34, at 43. Atrageți atenție la modul în care Bodnar a înlocuit „capacitatea de a participa în relații formale cu state” cu „economia și un sistem financiar” în descrierea sa a criteriilor pentru statalitate.

¹⁸⁹ Bowers, *et al.*, *supra* nota 85.

¹⁹⁰ OPPENHEIM *supra* nota 114, la § 54, p. 183. și ID., n. 4. Vezi de asemenea anexa lui Daniel Thurer din 1998 cu privire la autodeterminare din Encyclopedia on Public International Law, care spune că

Mai curînd decît să recunoască formal dreptul la secesiune, comunitatea internațională pare să considere toate aceste procese de tranziție ca re-aranjamente de fapt ale puterii, care au loc în afara structurilor formale ale dreptului internațional: dreptul internațional a devenit relevant doar ulterior în contextul recunoașterii.

Daniel Thurer, *Self-Determination, 1998 Addendum, supra* nota 107, la 367.

Statele au obligația de a nu recunoaște sau trata ca stat entitățile care au obținut calificările de statalitate în rezultatul amenințărilor sau aplicării forței armate cu încălcarea Cartei Națiunilor Unite.¹⁹¹

Practica statală suportă pe deplin faptul că ne-recunoașterea RMN este consistentă cu normele recente ale practicii statale, precum și cu regulile acceptate ale dreptului internațional. Să luăm exemplul Rhodesiei de Sud, unde un guvern minoritar alb a preluat controlul și a declarat independența coloniei de la Marea Britanie. Exemplul Rhodesiei demonstrează că declarația unilaterală a independenței nu va fi tolerată dacă în consecință vor fi încălcate drepturile altora.¹⁹² Într-o carte de bază de drept internațional co-autorii explică că Rhodesia trebuia să fi satisfăcut criteriile tradiționale pentru statalitate, însă rezoluțiile Consiliului de Securitate și Adunării Generale, care au negat această recunoaștere, au fost totuși acceptate ca definitive.¹⁹³ Problema capacității unei entități de a întreține relații cu alte state ține de recunoașterea formală de către alte state a statalității entității în cauză.¹⁹⁴ Refuzul Marii Britanii de a accepta valabilitatea declarației unilaterale de independență a Rhodesiei, de exemplu, pare să fi jucat un rol în refuzul tuturor altor state de a recunoaște Rhodesia, fapt care astfel nu i-a permis Rhodesiei să obțină capacitatea de întreține relații cu statele.¹⁹⁵

Ciprul reprezintă un alt exemplu instructiv. Combinația de grupuri etnice diferite într-un singur stat, rolul puterilor garante și problema curentă a recunoașterii oferă multe puncte de comparație. Mai mult ca oricare, Ciprul demonstrează cât de complexe pot deveni aceste situații separatiste dacă sunt lăsate ne-rezolvate.

Istoria modernă a Ciprului începe în anii de după Primul Război Mondial, când această insulă mediteraneană a trecut sub control britanic, iar în 1925 a devenit formal colonie britanică. Cipru avea o populație mixtă greacă și turcă, și existau preocupări bazate pe conflicte inter-etnice. În 1950, de exemplu, Grecia a declarat că Ciprul trebuie să se unească cu Grecia. În era decolonizării după Războiul Doi Mondial Britania a început procesul de acordare a independenței insulei și dezvoltare a unui guvern stabil pentru a governa Ciprul. Trebuia să se țină cont de interesele diferitor comunități. În 1960 populația Ciprului consta din 80% greci ciprioți, 18% turci ciprioți și 2% „alții”. Cu Britania, Grecia și Turcia în rol de state garante, comunitățile de greci și turci ciprioți au semnat o serie de acorduri în 1960 cunoscute ca Acordurile din 1960. Aceste Acorduri conțineau Structura de Bază esențială a Constituției noului stat cipriot, Tratatul de Garanție, în care Statele garante promiteau să „recunoască și să garanteze independența, integritatea teritorială și securitatea Ciprului precum și Structura de Bază și Tratatul de Alianță, care stabileau mijloacele prin care statele garante vor coopera.

Dezacordurile și fracționarea s-au început practic din momentul independenței. În 1963 au avut loc tulburări civile în masă. Din păcate, țările garante au făcut mai multe pentru a semăna dezacord, decât pentru a vindeca rănile: în 1974 Grecia a fabricat o lovitură de stat în Cipru și ca reacție Turcia a invadat și a preluat controlul asupra părții de nord a insulei.

¹⁹¹ RE-FORMULAREA (A TREIA) § 202 (2) „Recunoașterea sau Acceptarea Statelor”.

¹⁹² Brown-John, *supra* nota 120 la 41.

¹⁹³ LORI DAMROSCH, LOUIS HENKIN, ET AL, INTERNATIONAL LAW CASES AND MATERIALS 266 (4th ed. 2001) (în continuare “DAMROSCH, ET AL.”).

¹⁹⁴ Vezi Ijalaye, *supra* nota 163, la 552. Ijalaye scria

Se pare că nu există altă modalitate de a obține această „capacitate recunoscută”, decât prin acordarea de recunoaștere formală de către state existente. Problema capacității de a întreține relații cu alte state astfel se contopește cu problema recunoașterii formale a statului nou de către alte state.

¹⁹⁵ Id.

În februarie 1975 liderii Ciprului turc au anunțat crearea „Statului Federativ Turc al Ciprului” („SFTC”), care nu era un stat independent și suveran, ci o parte autonomă a unei federații cu un stat grec cipriot.¹⁹⁶ În acest mod Ciprul turc a încercat mai întâi să acapareze teritoriul, iar apoi să re-negocieze ordinea constituțională. Aceasta are similități cu relațiile Moldova-Transnistria-Rusia în anii 1990.

În septembrie 1975 adunarea SFTC a declarat suveranitate deplină. Cu toate că SFTC deține control efectiv asupra Ciprului de Nord, SFTC rămâne ne-recunoscut.¹⁹⁷

Cu toate că Consiliul de Securitate nu a cerut ne-recunoașterea insulei, acesta și-a exprimat regretul asupra proclamărilor SFTC și a spus că Statele Membre ale ONU nu trebuie să întreprindă acțiuni care ar putea diviza insula.¹⁹⁸ Situația a evoluat în continuare odată cu proclamarea din 1983 de către ceea ce era pînă atunci SFTC că nou numita Republică Turcă a Ciprului de Nord („RTCN”) a devenit stat independent. Rezoluția Consiliului de Securitate 541 (1983) apelează la state să nu recunoască nici un stat cipriot în afară de Republica Cipru.¹⁹⁹ Doar Turcia a recunoscut RTCN iar Consiliul de Securitate a declarat proclamarea „ne-valabilă”.²⁰⁰ Aceasta demonstrează interconexiunile doctrinei legale cu privire la atributele unui stat și realității politice a comunității internaționale.

Mai curînd decît politică pură, după cum insistă Ambasadorul Riabov, ceea ce observăm noi este de fapt practica statală în evoluție. Controlul efectiv asupra teritoriului, cu toate că este indisputabil un pas necesar spre recunoaștere, nu este în sine suficient pentru recunoaștere.²⁰¹

¹⁹⁶ Vezi OPPENHEIM *supra* nota 114, la § 55, p. 189, n. 16.

¹⁹⁷ Id., § 55, p. 189-90.

¹⁹⁸ SC Res. 367 (1975) *disponibilă la* http://www.un.org/Docs/sc/unsc_resolutions.html; vezi de asemenea OPPENHEIM *supra* nota 114, la §55, p. 190.

¹⁹⁹ SC Res. 541 (1983) *disponibilă la* http://www.un.org/Docs/sc/unsc_resolutions.html; vezi de asemenea SC Res. 550 (1984) *disponibilă la* http://www.un.org/Docs/sc/unsc_resolutions.html.

²⁰⁰ SC Res. 541 (1983), *supra* nota 199. ; OPPENHEIM *supra* nota 114, la § 55, p. 190, n. 20.

²⁰¹ Efectivitatea, de fapt, nu trebuie să fie încurcată cu legalitatea dreptului.

Principiul efectivității... proclamă că un act ilegal poate eventual obține statut legal dacă, în calitate de fapt empiric, se recunoaște că prin intermediul unei combinații de cedări și prescripții, unui act ilegal i se poate ulterior acorda o oarecare formă de statut legal. În dreptul proprietății, de exemplu, este bine cunoscut că o persoană care a ocupat ilegal un teren poate eventual deveni proprietar, dacă adevăratul proprietar ratează ocazia de a-și revendica dreptul de a re-entra în posesia terenului. Așadar, o schimbare în circumstanțele reale poate ulterior fi reflectată printr-o schimbare și în statutul legal. Este, însă, complet altceva de a sugera că o acceptare ulterioară a unui act inițial ilegal ar crea retroactiv dreptul legal de a întreprinde acel act de la bun început. Conținutul mai generală nu este suportată de principiul internațional de efectivitate și trebuie să fie respinsă.

Secesiunea Quebecului, *supra* nota 128, la par. 146.

Cea mai recentă formulare a acestui argument, la momentul scrierii prezentului raport, este că situația în Transnistria este similară cu cea din Kosovo. După cum s-a plîns Smirnov, „ei actualmente pregătesc recunoașterea Kosovo, însă vor să refuze acest lucru Transnistriei. Dacă aceasta este într-adevăr o abordare justă și universală a soluționării conflictelor, ea trebuie să fie aplicată și în Transnistria, și în Abhazia, și în Osetia de Sud, și în Nagorny Karabah.” *Președintele transnistrean este gelos față de varianta Kosovo*, Infotag (Tiraspol, 17 feb. 2006). Liderii moldoveni văd puține similități între situația din Kosovo și cea din Moldova și astfel nu se pot face analogii între ceea ce poate reprezenta o soluție într-o situație și în alta. *Experiența din Kosovo nu este utilă pentru Transnistria – Voronin*, Infotag (Chișinău, 21 feb. 2006).

Situația din Kosovo este destul de diferită de cea din Moldova. De exemplu, situația din Kosovo este complicată de conflictul etnic între kosovari și sîrbi, care include preocupări reale cu privire la curățările etnice de către sîrbi; nu există un astfel de conflict etnic în Moldova. Kosovo este actualmente un teritoriu administrat internațional; Transnistria nu este.

În cele din urmă, merită de constatat că, dacă comunitatea internațională suportă acordarea suveranității Kosovo, acesta este rezultatul unor negocieri politice. Comunitatea internațională nu a folosit argumentul că

Un motiv frecvent pentru ne-recunoașterea unei entități în calitate de stat nou este că schimbările teritoriale cauzate de aplicarea forței sunt privite în general ca ilegale și nu vor fi recunoscute.²⁰² Recunoașterea achiziției unui teritoriu realizate prin amenințarea sau aplicarea forței „ar fi un amestec ne-cuvenit în afacerile interne ale statului din care făcea parte teritoriul achiziționat ilegal”.²⁰³ Secesiunea Katanga nu a fost recunoscută de nici un stat. Biafra este un alt exemplu de încercare de secesiune, pe care nu a acceptat-o practic nici un alt stat. În lumina acestor fapte, faptul dacă statul predecesor recunoaște entitatea secesionistă în calitate de stat nou este un criteriu important.²⁰⁴ „Statele terțe... pot fi prevenite de la acordarea recunoașterii atâta timp cât statul vătămat nu renunță la drepturile sale, deoarece astfel de acțiuni unilaterale vor încălca drepturile Statului în cauză”.²⁰⁵ Trebuie să menționăm că noi credem că recunoașterea de către statul predecesor este un criteriu important, însă SUA a argumentat consistent că o astfel de recunoaștere nu este *obligatorie* în context de drept. Cu toate acestea, în astfel de situații de secesiune incompletă, faptul că statul predecesor continuă să neghe activ valabilitatea secesiunii este important, atât legal, cât și politic, însă nu este decisiv.

Al doilea motiv pentru ne-recunoașterea unei entități în calitate de stat este lipsa independenței acesteia vizavi de anumite state.²⁰⁶ Acest argument poate fi adus vizavi de relația RMN cu Rusia. Fără asistența Rusiei, RMN probabil nu ar fi fost capabilă să supraviețuiască ca entitate separată, deoarece „depinde esențial de suportul politic și material extern”.²⁰⁷ Acest aspect va fi discutat detaliat în Partea V mai jos, însă merită să fie menționat succint aici. Să analizăm trei aspecte ale suportului rusesc: asistența militară, subvențiile energetice și asigurarea dirijării politice și militare.

Armata a 14-a a Rusiei, sau GOR, asigură efectiv separarea Transnistriei de restul Moldovei. Anume intervenția Rusiei a asigurat victoria Transnistriei în 1992 și blocajul militar de atunci încoace. Unitățile militare rusești reprezintă în esență garanția Transnistriei separate. Rusia de asemenea asigură fiabilitatea economiei Transnistriei prin furnizarea energiei ieftine (la tarife mai joase decât pentru Moldova). Aceasta le dă fabricilor transnistrene posibilitatea să producă (și să vândă) bunuri la costuri mai joase decât alți producători din regiune. Mai mult ca atât, Gazprom nu a cerut de la RMN achitarea datoriilor în sumă de un miliard de dolari.

Cadrele din conducerea RMN de asemenea sunt în majoritate aduse din Rusia. Victor Balala, fost colaborator din aparatul Dumei, este „Ministrul Justiției” al RMN și de asemenea un om cheie în programul de privatizare, pînă cînd nu a fost demis în iunie 2005 la insistența majorității deputaților Sovietului Suprem.²⁰⁸ Generalul rus renegat Vladimir Antiufeev este șeful securității interne al RMN.²⁰⁹ Rusia de asemenea a recunoscut că întregi unități militare din Armata Rusiei s-au înrolat în armata RMN.²¹⁰

Kosovo i se datorează suveranitatea în calitate de drept legal. Aici studiem întrebarea dacă Transnistria are dreptul legal la suveranitate. În acest sens, prin urmare, exemplul Kosovo nu este nici o analogie adecvată, nici un exemplu care ar răspunde la întrebările legale abordate în acest raport.

²⁰² Frowein, *Non-Recognition*, *supra* nota 185, la 628.

²⁰³ DAMROSCH, ET AL, *supra* nota 193, la 267. Vezi de asemenea RE-FORMULAREA (A TREIA), § 202(2).

²⁰⁴ Haverland, *supra* nota 115, la 357.

²⁰⁵ Karl Doehring, *Effectiveness*, în 2 ENCYCLOPEDIA OF PUBLIC INTERNATIONAL LAW 43 (R. Bernhardt, ed. 1995) la 47.

²⁰⁶ Jochen A. Frowein, *Recognition*, în 4 ENCYCLOPEDIA OF PUBLIC INTERNATIONAL LAW 33 (R. Bernhardt, ed. 2000).

²⁰⁷ ICG 2004, *supra* nota 178, la 1.

²⁰⁸ Conform unor interlocutori, cu toate că explicația publică s-a referit la ne-îndeplinirea adecvată a funcțiilor sale, cauza reală a fost participarea lui Balala, împreună cu cel puțin doi deputați din Duma Rusiei, în furtul a 15 milioane dolari din cadrul primei etape de privatizare a întreprinderii Moldavskaia GRES, o centrală electrică pe gaz din Cuciurgan.

²⁰⁹ Antiufeev este căutat de INTERPOL pentru rolul său în omorul unui jurnalist.

²¹⁰ Cazul Ilașcu, *supra* nota 12, la par. 59.

Practica statală în Europa începând cu anii 1990 și probleme statelor succesoare în Yugoslavia și fosta URSS au stabilit în esență condițiile pentru recunoaștere. Comunitatea Europeană a emis o Declarație privind Recomandările privind Recunoașterea Noilor State în Europa de Est și Uniunea Sovietică²¹¹ și o Declarație privind Yugoslavia,²¹² care au stabilit regulile de bază pentru (în formularea Declarației privind recunoașterea noilor state) „recunoașterea de către Comunitate și Statele Membre și stabilirea relațiilor diplomatice”. Declarația privind recunoașterea noilor state stabilește, în parte:

Comunitatea și Statele Membre își confirmă atașamentul față de principiile Actului Final de la Helsinki și ale Cartei de la Paris, în special principiul autodeterminării. Ele își afirmă voința de a recunoaște, în condițiile standardelor normale ale practicii internaționale și realităților politice ale fiecărui caz, acele noi State care, în urma schimbărilor istorice din regiune, *s-au constituit pe baze democratice, au acceptat obligațiile internaționale adecvate și și-au luat angajamentul în bună credință față de procesul pașnic și negocieri.*

Prin urmare, ele adoptă o poziție comună în procesul de recunoaștere a acestor noi State, care necesită:

- respectarea prevederilor Cartei Națiunilor Unite și angajamentelor subscrise în Actul Final de la Helsinki și Carta de la Paris, în special cu privire la *supremația legii, democrație și drepturile omului*
- garantarea *drepturilor grupurilor și minorităților etnice și naționale* în conformitate cu angajamentele subscrise în cadrul CSCE
- *respectarea inviolabilității tuturor frontierelor, care pot fi schimbate doar prin mijloace pașnice și de comun acord*²¹³

În plus, Declarația explică că „Comunitatea și Statele Membre nu vor recunoaște entitățile care sunt rezultate ale agresiunii. Ele vor ține cont de efectele recunoașterii asupra Statelor vecine”. Această formulare merge dincolo de simpla declarație că recunoașterea va fi acordată pur și simplu atunci când va fi deținut controlul efectiv asupra teritoriului. În particular, preocuparea statelor europene în ceea ce privește protecția democrației, drepturile omului, drepturile minorităților și *uti possidetis* trebuie să justifice o pauză în vederea pretențiilor că RMN merită recunoașterea imediată. Faptul că aceasta există din cauza unui conflict armat, că are unul dintre cele mai rele cazuri în domeniul drepturilor omului din Europa și că încearcă să re-traseze hotarele Moldovei generează întrebări serioase cu privire la recunoașterea acesteia conform practicii europene și chiar internaționale.

Statele Unite au avut o practică similară. Secretarul de Stat James Baker, de exemplu, a spus în septembrie 1991 în cadrul unui discurs în fața Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa că recunoașterea de către SUA a noilor state în Europa Centrală și de Est se va baza pe satisfacerea de către noile state a anumitor criterii. Recunoașterea se va baza, în parte, pe determinarea dacă noile state aderă la următoarele principii:

- Determinarea viitorului țării pașnic și democratic, consistent cu principiile CSCE;

²¹¹ Declarația privind Recomandările privind Recunoașterea Noilor State în Europa de Est și Uniunea Sovietică (16 decembrie 1991) 31 ILM 1486 (1992) (în continuare „Declarația privind recunoașterea”).

²¹² Declarația privind Yugoslavia (Ședința Ministerială Extraordinară a CPE, Bruxelles, 16 decembrie 1991) 31 ILM 1485 (1992).

²¹³ Declarația privind Recunoașterea, *supra* nota 211, la 1486 (accente adăugate).

- Respectarea tuturor hotarelor existente, atât interne, cât și externe, și schimbarea acestor hotare doar prin mijloace pașnice și consensuale;
- Susținerea democrației și supremației legii, cu accent pe rolul crucial al alegerilor în procesul democratic;
- Salvagardarea drepturilor omului pe baza respectării complete a individului și inclusiv tratamentul egal al minorităților; și
- Respectarea dreptului și obligațiilor internaționale, în special aderarea la Actul Final de la Helsinki și Carta de la Paris.²¹⁴

Astfel, în timp ce Ambasadorul Riabov are dreptate când spune că recunoașterea este în mare măsură o declarație politică a unui fapt legal, dânsul nu menționează faptul că practica statală în domeniul recunoașterii a evoluat în așa mod, încât de la candidatele la statutul de stat se așteaptă satisfacerea anumitor criterii înainte ca acestea să fie recunoscute. Aceste criterii – interzicerea acaparării teritoriului cu forța, respectarea drepturilor omului, respectarea hotarelor statelor existente, etc. – reprezintă o problemă pentru RMN. Cu toate că recunoașterea este o declarație politică, ea nu ignoră legalitatea. Mai curînd, normele *ne-recunoașterii* sunt mijloacele prin care un sistem legal descentralizat își aplică normele. Juristul Sir Hersch Lauterpacht scria că ne-recunoașterea „este minimul de rezistență, pe care o comunitate insuficient de organizată, însă care respectă legile, o opune ilegalității; este un obstacol continuu în fața faptelor ilegale”.²¹⁵ Prin urmare, RMN este ne-recunoscută nu doar din motive politice; nu a fost recunoscută de nici un stat din lume *deoarece aceasta nu satisface nici cele mai elementare standarde de legalitate*.

Nu argumentul că ne-recunoașterea se datorează factorilor pur politici, ci contrariul este mai aproape de realitate în acest caz: există motive temeinice pentru ne-recunoaștere, iar recunoașterea RMN ar fi un act imprudent. James Brierly scria:

Este imposibil de a determina prin intermediul regulilor fixe momentul în care alte state pot acorda just recunoașterea independenței unui nou stat; se poate spune doar că atîta timp cît are loc o luptă reală, recunoașterea este prematură, iar, pe de altă parte, simpla persistență din partea statului vechi, într-o luptă în care evident nu mai are speranțe, nu este o cauză suficientă pentru a o refuza.²¹⁶

Trebuie să se țină cont de faptul că lupta nu trebuie să fie neapărat militară; normele sistemului internațional stabilite în cadrul ONU cer soluționarea pașnică a disputelor. Ar fi contrariu normelor de bază ale sistemului internațional de a cere ca o astfel de luptă să fie militară. De la mișcările inițiale ale RMN spre independență și pînă acum Moldova consistent a negat posibilitatea acestei separări. După încheierea luptelor ca atare în 1992 forumul s-a schimbat de la cîmpul de luptă în negocieri diplomatice, însă niciodată Moldova nu a renunțat la insistența asupra integrării, într-o formă sau alta (cu toate că au existat mai multe planuri, inclusiv diferite nivele de autonomie pentru Transnistria). Într-un astfel de caz recunoașterea poate fi un eveniment prea abrupt. Lauterpacht chiar le numește acte de

²¹⁴ Testimoniul lui Ralph Johnson, Asistent Adjunct al Secretarului de Stat pentru Afaceri Europene și Canadiene, 17 octombrie 1991, Vol. 2, nr. 3 Foreign Pol' y Bull. 39, 42 (Noi./Dec. 1991) *citat în* DAMROSCH, ET AL., *supra* nota 193, la 258.

²¹⁵ HERSCHE LAUTERPACHT, RECOGNITION IN INTERNATIONAL LAW 431 (1947); vezi de asemenea DAMROSCH, ET AL., *supra* nota 193, la 267. În acest context merită de menționat că faptul că o entitate este ne-recunoscută nu o scutește de normele dreptului internațional. Protecția drepturilor de proprietate și obligațiilor conform tratatelor este asigurată, deoarece regulile succesiunii Statelor se aplică. Haverland, *supra* nota 115, la 358. Mai mult ca atât, drepturile omului de asemenea sunt protejate. De exemplu, Circuitul al Doilea a decis că Actul privind Protecția Victimelor Torturii se aplică chiar și în cazul Statelor ne-recunoscute. *Vezi, în linii generale, Kadic v. Karadzic* 70 F. 3d 232 (2nd Cir. 1995).

²¹⁶ BRIERLY, *supra* nota 93, la 138; vezi de asemenea Ijalaye, *supra* nota 163, la 558.

recunoaștere *prematură*, „pe care un tribunal internațional le-ar declara nu doar ca constituind o ilegalitate, ci ca ne-valabile în sine”.²¹⁷ Fără a decide dacă concepția de recunoaștere prematură a lui Lauterpacht mai supraviețuiește azi ca concept legal, nu poate fi pus la îndoială faptul că analogul politic al acestuia – că recunoașterea poate fi prematură și ca atare poate distorsiona politica situației – este aparent. „Acordarea recunoașterii unui act sau unei situații ilegale va tinde să o perpetueze și să fie spre beneficiul statului care a acționat ilegal”.²¹⁸ Noi recunoaștem, însă, că practica începând cu anii 1930 a fost mixtă în acest sens, în special în situațiile când actul ilegal pare ireversibil.²¹⁹

În sumar, nu există obligații de a recunoaște RMN, chiar dacă aceasta deține controlul efectiv asupra teritoriului. Mai curînd, este probabil că (a) acapararea forțată a teritoriului, (b) obiecțiile curente ale statului existent, și (c) lipsa independenței RMN pot susține o normă de *ne-recunoaștere*. În cazuri similare Consiliul de Securitate și / sau Adunarea Generală au apelat la statele membre să nu recunoască astfel de entități secesioniste.

2. RMN ca regim *de facto*

a. Definiție

RMN este înglodată într-o mlaștină politică. Cu toate că a stabilit control efectiv asupra Transnistriei, iar guvernul Moldovei pînă acum nu a fost capabil să răstoarne conducerea acesteia, ea nu a fost recunoscută ca stat suveran de nici un stat. Este o secesiune incompletă, iar statutul RMN poate fi înțeles cel mai bine utilizînd doctrina regimurilor *de facto*.

O forță rebelă poate deveni „într-afît de bine stabilită pe o parte din teritoriul național încît, cu toate că nu a răsturnat guvernul stabilit, are dreptul să fie recunoscută ca guvern *de facto*, cel puțin cu privire la partea teritoriului național aflată sub controlul efectiv al său”.²²⁰ Ținînd cont de cele patru criterii ale statalității (populație permanentă; teritoriu definit; guvern; capacitatea de a întreține relații internaționale cu alte state), Dov Lynch argumentează că în spațiul post-sovietic „statele *de facto* satisfac primele trei exigențe și pretind să urmărească al patrulea”.²²¹ Această doctrină pare să coincidă cu faptele curente: „În special în cazurile în care războaiele civile durează perioade îndelungate, sau părți ale statului devin de fapt independente fără a fi recunoscute ca State, statutul de regim *de facto* a devenit acceptat”.²²²

Aceste regimuri *de facto* sunt tratate ca subiecte parțiale ale dreptului internațional.²²³ Statutul lor unic generează unele drepturi și responsabilități.

b. Drepturile și responsabilitățile regimurilor *de facto*

²¹⁷ LAUTERPACHT, *supra* nota 215, la 9, citat în Ijalaye, *supra* nota 163, la 559.

²¹⁸ OPPENHEIM *supra* nota 114, la § 54, p. 184.

²¹⁹ ID. la § 55, p. 186.

²²⁰ ID. la § 49, p. 162; vezi de asemenea § 46 n. 6 .

²²¹ LYNCH, *supra* nota 34, la 16.

²²² Frowein, *Recognition*, *supra* nota 206 la 40. Exemple de state *de facto* din diferite perioade ale istoriei recente includ Taiwan, Eritrea, Republica Somaliland și Republica Turcă a Ciprului de Nord. LYNCH, *supra* nota 34, la 19–21. În spațiul post-sovietic Abhazia (în Georgia), Osetia de Sud (de asemenea în Georgia) și Nagorno-Karabakh (Azerbaidjan) sunt în general considerate regimuri *de facto*.

²²³ Jochen A. Frowein, *De Facto Regime*, în 1 ENCYCLOPEDIA OF PUBLIC INTERNATIONAL LAW 966 (R. Bernhardt, ed. 1992) (în continuare “Frowein, *De Facto*,”) (menționează „Practica statală demonstrează că entitățile care de fapt guvernează un teritoriu concret vor fi tratate ca subiecte parțiale ale dreptului internațional”)

Regimurile *de facto* pot întreprinde acțiuni normale necesare pentru a-și suporta populația. Ele pot încheia acorduri cărora li se conferă un statut mai jos decât cel al tratatelor.²²⁴ Însă, după cum se discută în secțiunea următoare, efectivitatea legală a deciziilor lor este sever limitată.

În afară de dreptul de a acționa pentru a-și suporta populația, un regim *de facto* de asemenea poate fi tras la răspundere pentru încălcarea dreptului internațional. Cu toate că statele sunt subiectele primare, ele nu sunt subiectele exclusive ale dreptului internațional.²²⁵ Prima întrebare, atunci, este măsura în care RMN este subiect al obligațiilor și / sau deține drepturi conform dreptului internațional. Articolul 9 al Proiectului de Articole cu privire la Responsabilitatea Statelor intitulat „Conduita care are loc în absența sau după eșuarea autorităților oficiale” stabilește:

Conduita unei persoane sau a unui grup de persoane va fi considerată un act al Statului conform dreptului internațional dacă persoana sau grupul de persoane exercită, de fapt, elemente ale autorității guvernamentale în absența sau după eșuarea autorităților oficiale și în astfel de circumstanțe, în care este necesară exercitarea acestor elemente de autoritate.²²⁶

Comentariul concretizează că articolul 9 nu se aplică în cazurile când un regim general *de facto* preia controlul asupra unei țări, însă *se aplică* atunci când un regim *de facto* a preluat controlul asupra unei *părți a statului*. Profesorul Crawford scria:

Cazurile prevăzute în articolul 9 presupun existența unui guvern în exercițiu și a unei mașinării statale, locul cărora este ocupat de elemente ne-regulare, sau a căror acțiune este suplimentată în anumite cazuri. Aceasta se poate întâmpla pe o parte din teritoriul Statului, care este la moment în afara controlului, sau în alte circumstanțe specifice. Un guvern *de facto* general, pe de altă parte, este el însăși un aparat al Statului, înlocuind ceea ce a existat anterior.²²⁷

Așadar, un regim *de facto* trebuie să respecte drepturile omului și alte drepturi conform dreptului internațional. În *Opinia Consultativă cu privire la Africa de Sud-vest / Namibia*, CIJ a explicat că „Controlul fizic al teritoriului, și nu suveranitatea sau legitimitatea titlului, este baza responsabilității Statului pentru actele care afectează alte State...”²²⁸ În câteva cazuri au fost revendicate reparații și acestea au fost plătite de regimuri *de facto*.²²⁹

c. Efectivitatea legală a deciziilor unui regim *de facto*

În timp ce regimul *de facto* are, astfel, anumite drepturi și obligații, spre deosebire de actele statelor reale, actele regimurilor *de facto* au efectivitate legală incertă. „Actele unui regim *de facto* care a eșuat ... devin ne-valabile odată cu dispariția regimului”²³⁰ Totuși, statul reintegrat după un regim *de facto* eșuat poate fi responsabil pentru actele regimului *de*

²²⁴ Id. la 967

²²⁵ OPPENHEIM *supra* nota 114, la § 7, p. 16; *vezi și* id. la § 33, p. 119–20.

²²⁶ Proiectul Articolelor privind Responsabilitatea Statelor, Art. 9, în JAMES CRAWFORD, THE INTERNATIONAL LAW COMMISSION'S ARTICLES ON STATE RESPONSIBILITY: INTRODUCTION, TEXT AND COMMENTARIES (2002).

²²⁷ Id. la 115.

²²⁸ *Opinia Consultativă cu privire la Africa de Sud-vest*, ICJ Reports 1971, p.3 la p. 54; *vezi și* Frowein, *De Facto*, *supra* nota 223, la 966.

²²⁹ Id. la 967.

²³⁰ Id.

facto care „făceau parte din administrarea normală a teritoriului în cauză” pe baza prezumției că aceste acte erau neutre.²³¹

Dacă, pe de altă parte, regimul *de facto* devine stat, atunci actele sale vor fi obligatorii pentru noul stat.²³²

Dreptul ocupației beligerante oferă o descriere suplimentară a limitelor puterilor unui regim *de facto*. Dacă controlul asupra teritoriului este obținut cu ajutorul forței militare, ocupația se consideră beligerantă.²³³ Cu toate că teritoriul trebuie să fi fost preluat în pofida obiectivelor statului care avea controlul *de jure*, „este suficient ca teritoriul în cauză să nu fi aparținut puterii ocupante la momentul izbucnirii conflictului”.²³⁴ Dreptul ocupației beligerante își are originile în Codul Lieber din 1863 și prin Convențiile de la Haga din 1899 și 1907, pînă la codificarea modernă în Convenția a Patra de la Geneva și Protocolul Adițional I.²³⁵ În timp ce Convențiile de la Geneva se aplică de la începutul conflictului armat, ele se aplică pînă la încheierea ocupației.²³⁶ Este acceptat în general că războaiele civile sunt un exemplu de caz în care dreptul ocupației beligerante poate fi aplicat într-un conflict intern.²³⁷

În dreptul ocupației beligerante se face distincția între efectivitate și legalitate. „Abilitatea puterii ocupante de a asigura respectarea interesului său legitim nu este o autoritate de a crea legislație”.²³⁸ Așadar, ocupantul este considerat autoritate *de facto* și nu *de jure*.²³⁹ În cazul acesta, în timp ce Moldova este recunoscută ca posesoarea controlului *de jure* asupra Transnistriei, RMN a devenit ocupantul efectiv al regiunii, regimul *de facto* al acesteia. Cu toate că nu mai există un conflict armat între guvernul Moldovei și RMN, încă mai există o stare de ocupație.

Dreptul ocupației beligerante îl face pe ocupant responsabil pentru bunăstarea locuitorilor din teritoriul ocupat. „El este supus obligației unei bune guvernări”; aceasta se referă în esență la protejarea sănătății și siguranței publice. Aceasta nu este o licență pentru a transforma sistemul intern; din contra, puterea ocupantă trebuie să aplice legile existente anterior în teritoriul ocupat.²⁴⁰ În cazul secesiunii, de sigur, ar pare logic ca entitatea separată să dorească să creeze noi legi și să-și aplice propriile reguli. Însă momentul critic este faptul că avem o secesiune *incompletă*, o *încercare* de separare, care nu a avut succes în obținerea recunoașterii de la vre-un stat. În timp ce o entitate care s-a separat cu succes poate să emită noi legi, abilitatea RMN de a implementa schimbări fundamentale în

²³¹ Id. 967-68

²³² Id. 967

²³³ Michael Bothe, *Occupation, Belligerent*, în 3 ENCYCLOPEDIA OF PUBLIC INTERNATIONAL LAW 763 (R. Bernhardt, ed. 1997).

²³⁴ Id. 764. Mai mult ca atât, Articolul Comun 2, paragraful 2 al tuturor celor patru Convenții de la Geneva stipulează că Convențiile „se aplică în toate cazurile de ocupație parțială sau totală a teritoriului unei Înalte Părți Contractante, chiar dacă sus menționata ocupație nu întâmpină rezistență armată”. Există un argument real că regulile ocupației beligerante se aplică direct aici, deoarece Moldova a devenit stat parte la Convențiile de la Geneva din 1949, precum și la Protocoalele Adiționale I și II la 24 mai 1993. Vezi tabelul de Ratificare și Acedere compilat de ICRC și disponibil la <http://www.icrc.org/ihl.nsf/WebSign?ReadForm&id=375&ps=P>. Însă, datorită caracterului intern al conflictului, noi am decis să utilizăm o abordare mai precaută și să aplicăm regulile prin analogie.

²³⁵ Convenția de la Geneva cu privire la Protecția Persoanelor Civile în Timp de Război, 75 UNTS 287, în vigoare din 10 oct. 1950 (în continuare „Convenția de la Geneva IV”); Protocol Adițional la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949, ce ține de Protecția victimelor Conflictelor Armate Internaționale, 8 iunie 1977. 1125 UNTS 3, în vigoare din 7 dec. 1978 (în continuare „Protocol Adițional”).

²³⁶ Protocol Adițional I, art. 3(b) (stipulează „aplicarea Convențiilor și prezentului Protocol va înceta, pe teritoriile Părților la conflict, la încheierea generală a operațiilor militare și, în cazul teritoriilor ocupate, la încheierea ocupației”).

²³⁷ *Vezi, d.e.*, Bothe, *supra* nota 234, la 764-65.

²³⁸ Id. 764.

²³⁹ Id.

²⁴⁰ Id. 765.

Transnistria este limitată, deoarece aceasta nu are control *de jure* asupra teritoriului. Ca și oricare altă putere ocupantă de acest gen, aceasta poate astfel „emite doar acele legi și decrete, care sunt necesare din punctul de vedere al securității militare”.²⁴¹ În celelalte situații urmează să fie aplicate legile existente anterior în Moldova pînă la soluționarea conflictului.

E. Concluzii cu privire la statutul RMN

Acțiunile întreprinse de RMN sunt valabile doar în măsura în care ele sunt necesare pentru siguranța, securitatea și sănătatea populației. Acțiunile dincolo de acest domeniu îngust, care nu se conformează cu legile existente anterior în Moldova se aplică doar în măsura în care RMN este capabilă să le aplice cu forța, nu în calitate de drept. Dacă Transnistria va fi de fapt reintegrată cu Moldova, atunci deciziile luate de RMN în cadrul legislației moldovenești pot fi preluate de Guvernul Moldovei. Orice alte acțiuni de acest gen nu pot fi impuse Moldovei. „În absența unui angajament sau a unei garanții... un Stat nu este responsabil pentru conduita persoanelor sau entităților în circumstanțele ne-prevăzute în [Capitolul II al Articolelor cu privire la Responsabilitatea Statelor]”.²⁴² Capitolul II nu conține prevederi pentru impunerea actelor unui regim secesionist asupra statului existent anterior, decît dacă statul existent anterior nu depune nici un efort pentru a ameliora situația. În acest caz situația este de altă natură datorită protestelor continue ale Moldovei față de RMN direct, precum și în fața altor state în general, cu privire la situația din Transnistria.

Studiind în linii generale problemele legale legate de această încercare de secesiune, poate fi util să ținem cont de reacțiile comunității internaționale în situații similare. O analogie citată în repetate rînduri în cadrul negocierilor, precum și în decizia pe cazul *Ilașcu*, este conflictul curent asupra statutului Ciprului. Ca și în cazul prezent, Cipru este un stat divizat. Turcia menține trupele sale în partea turcă a Ciprului și este profund implicată în afacerile acesteia. Vizavi de aceasta, în cazul *Cipru v. Turcia*²⁴³ CEDO a decis că SFTC nu avea jurisdicție în Ciprul de nord.²⁴⁴

Guvernul Rusiei a declarat că situația din Cipru nu reprezintă o analogie bună. „Principala diferență constă în numărul trupelor, [forța Rusească] dispunînd de doar 2.000 soldați, pe cînd forțele turcești numără peste 30.000 în Ciprul de nord”.²⁴⁵ Acest argument nu este persuasiv. Problema nu constă în numărul absolut de trupe dislocate în fiecare caz. În plus, după cum a fost discutat în Partea III D 1, constelația de puteri garant, trupe ocupante, separare *de facto* fără recunoaștere formală și alte momente, trasează o situație similară cu cea a Moldovei. Similaritățile oricum predomină asupra diferențelor în scopurile acestei analogii.

În sumar, RMN este o entitate ne-recunoscută, care are control efectiv asupra teritoriului, însă a cărei control *de jure* nu este acceptat de nici un stat.²⁴⁶ RMN este astfel un regim *de facto*. Cu toate că el are dreptul să întreprindă acte de bază necesare pentru

²⁴¹ Id.

²⁴² JAMES CRAWFORD, THE INTERNATIONAL LAW COMMISSION'S ARTICLES ON STATE RESPONSIBILITY: INTRODUCTION, TEXT AND COMMENTARIES 93 (2002).

²⁴³ 18 ANUARUL CURȚII EUROPENE PENTRU DREPTURILE OMULUI 82, 112-20 (1975), și 21 ANUARUL CURȚII EUROPENE PENTRU DREPTURILE OMULUI 100, 226-34 (1978).

²⁴⁴ Vezi și OPPENHEIM *supra* nota 114, la § 55, p. 189, n. 15.

²⁴⁵ Cazul *Ilașcu*, *supra* nota 12, la par. 322.

²⁴⁶ Țineți cont că CEDO în *Ilașcu* a decis că „în baza tuturor materialelor în posesia sa Curtea consideră că Guvernul Moldovei, unicul guvern legitim al Republicii Moldova conform dreptului internațional, nu exercită autoritate asupra unei părți din teritoriul său, și anume asupra acele părți care este sub controlul efectiv al [RMN]”. Cazul *Ilașcu*, *supra* nota 12, la par. 330. Și Departamentul de Stat recunoaște că Guvernul Moldovei nu are control asupra Transnistriei. Raportul de Țară pentru Moldova 2004, *supra* nota 4 (menționează „Guvernul nu controlează această regiune”).

îngrijirea și securitatea populației sub controlul său efectiv, orice măsuri care depășesc aceste limite sunt suspecte din punct de vedere legal și pot fi contramandate de către guvernul Moldovei dacă RMN va fi reintegrată cu statul moldovenesc.

III. Republica Moldovenească Nistreană și conversiunea proprietății

A. Revendicările Moldovei și RMN

La mijlocul disputei între Tiraspol și Chișinău este problema controlului asupra activelor economice ale Transnistriei. După cum au reiterat Marakuța și Lițkai, forma privatizării este de o importanță majoră pentru conducerea RMN și ei nu doresc ca „bogățiile” Transnistriei să fie trimise în Chișinău. În această situație nu este surprinzător că în perioada controlului efectiv asupra Transnistriei conducerea RMN s-a ocupat de „privatizarea” și convertirea prin alte metode a ceea ce era odată proprietatea statului moldovenesc în regiune. Moldova respinge aceste privatizări și a adoptat o lege care prevede că toate privatizările din Moldova (inclusiv Transnistria) trebuie să fie aprobate de parlamentul Moldovei.

Are RMN dreptul de a converti proprietatea din teritoriile controlate efectiv de aceasta? Dacă cele două părți ale Moldovei vor fi reintegrate, urmează să fie respectate deciziile RMN din această perioadă?

Răspunsurile la aceste întrebări au implicații enorme. Începând cu 2002 RMN a vândut 37 de active majore contra 51,5 milioane dolari.²⁴⁷ O parte din preocupări constă în faptul că multe dintre aceste afaceri au fost afaceri „între prieteni” pentru cei apropiați lui Igor Smirnov și anturajului său. Programul de privatizare în întregime preconizează dispunerea de peste 100 de facilități. În 2005 „Tiraspolul planifică să genereze 38 milioane dolari din privatizare – aproape o treime din bugetul regiunii”.²⁴⁸ În iunie 2005 „Ministerul Economiei” al RMN a publicat date, conform cărora pe parcursul anului precedent RMN a „privatizat” 10 active majore la un preț de 4,8 milioane dolari.²⁴⁹ Printre acestea se numărau brutăria din Tiraspol (1,49 milioane dolari), Combinatul de panificație din Tiraspol (1,29 milioane dolari) și fabrica de textile Odema (1,29 milioane dolari). Activele de panificație au fost procurate de Corporația Sheriff.²⁵⁰ Compania Sheriff este cea mai mare companie din RMN. Ea a fost și probabil încă mai este controlată de fiul lui Smirnov.²⁵¹ Conform situației în iunie 2005, cel mai înalt preț plătit pentru un activ a fost 29 milioane dolari pentru Centrala Electrică Moldovenească în 2003 de către Saint Guidon Invest din Belgia.²⁵² În 2005 Saint Guidon a vândut 51% din acțiuni RAOO Nordic, o subsidiară a RAO EES, o

²⁴⁷ „Transnistria vinde intens întreprinderi industriale majore”, INFOTAG (Tiraspol, 7 iunie 2005).

²⁴⁸ Id.

²⁴⁹ Id.

²⁵⁰ Id. Sheriff-ului îi mai aparțin „supermarketuri, stații de alimentare cu benzină și multe alte întreprinderi, precum și cel mai mare stadion din regiune”.

²⁵¹ Herd, *supra* nota 10, la 5. În plus, conform lui Igor Tokovii, Șef adjunct al Departamentului de Control al Frontierei de Sud al Ucrainei, aproximativ 95% din contrabanda transnistreană găsită în Ucraina provine din facilitățile de depozitare ale companiei Sheriff. „Ucraina este preocupată de contrabanda bunurilor comisă de Sheriff”, Infotag (Tiraspol, 2 iulie 2005). Controlul curent asupra companiei Sheriff nu este clar și noi nu am reușit să confirmăm statutul proprietății asupra acesteia.

²⁵² „Transnistria vinde intens întreprinderi industriale majore”, Infotag (Tiraspol, 7 iunie 2005).

companie rusească (Rețelele Unite de Electricitate din Rusia).²⁵³ Gazprom, compania energetică rusească, încearcă să achiziționeze celelalte 49%.

În plus, la începutul lunii iunie 2005 RMN a inițiat vânzarea „liderului industriei ușoare a regiunii – fabricii de textile Tirotext, care asigură cu locuri de muncă 20% din populația muncitoare a Transnistriei”; tenderul minim a fost stabilit la 22,9 milioane dolari.²⁵⁴

Pe lângă conversiunea acestor companii care au fost active de stat ale Moldovei, una dintre cele mai mari proprietăți convertite – însă nu privatizate – este partea sistemului feroviar moldovenesc care se află în Transnistria. În august 2004 „Tiraspolul a anunțat crearea Companiei Feroviare Transnistrene independente – prin alienarea rețelei feroviare existente în regiunea transnistreană, precum și a stațiilor de conexiune din Bender și Rîbnița împreună cu toată proprietatea acestora”.²⁵⁵ Serghei Marținko, Directorul noii Companii Feroviare Transnistrene, a explicat că calea ferată din Transnistria a devenit o entitate separată pentru a evita impozitarea de către Chișinău. Conform unui raport, explicația lui Marținko a fost că

La 31 iulie 2004 Chișinăul a introdus condiția că toate entitățile economice transnistrene sunt obligate să prezinte toate documentele fiscale doar în Republica Moldova, fapt care [ar fi cauzat] o impozitare dublă pentru companiile transnistrene. Simultan cu aceasta, partea moldovenească a sistat furnizarea de vagoane de marfă goale spre malul stîng al Nistrului și a început să oprească marfa adresată Transnistriei care trecea pe teritoriul Moldovei.²⁵⁶

Conform Infotag, însăși RMN impozitează noua entitate la rata de „0,1% din rata existentă a impozitului pe orice tip de venit, cu condiția că venitul este utilizat exclusiv pentru modernizarea tehnică a facilităților companiei și premii pentru lucrători”.²⁵⁷

B. Proprietatea, tranziția statelor și dreptul internațional

Analizînd această problemă revenim la concepția RMN ca regim *de facto*. Cu toate că iarăși aplicăm regulile ocupației beligerante prin analogie,²⁵⁸ o noțiune de bază a

²⁵³ „Parlamentul Transnistrean cere anularea privatizării Stației Electrice Moldovenești”, Infotag (Tiraspol, 15 iulie 2005). Sovietul Suprem transnistrean pare să se afle în conflict cu Smirnov și suporterii săi pe marginea privatizării.

²⁵⁴ „Transnistria vinde intens întreprinderi industriale majore”, *supra* nota 252.

²⁵⁵ „Tiraspolul acuză o nouă blocadă din partea Moldovei”, Infotag (Tiraspol, 13 iunie 2005).

²⁵⁶ Id.

²⁵⁷ Id. Smirnov vede situația invers și acuză că Moldova a expropriat activele feroviare ale RMN:

„Însă Chișinăul nu a plătit nici o rublă pentru utilizarea rețelei noastre feroviare, în pofida numeroaselor cereri de plăți pentru tranzit”, s-a plîns ministrul [industriei Anatolii Blascu]...

[El de asemenea a explicat] că stabilirea companiei feroviare transnistrene a fost „o întrebare mai curînd politică decît economică, dar în orice caz a fost o măsură forțată luată ca reacție la acțiunile distructive ale Moldovei orientate spre strangularea operațiilor economice în Transnistria”.

Liderul transnistrean Smirnov a declarat recent, „În toți anii existenței republicii noastre noi nu am primit nici o rublă pentru exploatarea rețelei feroviare transnistrene – tot profitul a rămas în Moldova. Planurile Chișinăului erau de a muta pe malul drept al Nistrului toate activele mobile. Și doar crearea Companiei Feroviare Transnistrene a prevenit acest furt pe scară largă”. „Transnistria cere plata pentru tranzitul feroviar”, Infotag (Tiraspol, 24 iunie 2005).

²⁵⁸ De fapt accentuăm că analogia nu este prea diferită de situația reală. În contextul dreptului umanitar internațional „ocupația formal ia sfîrșit odată cu restabilirea unui guvern legitim (sau a altei forme de

Convențiilor de la Haga și Geneva este instructivă: „Deoarece aplicarea forței de către State este nelegitimă, cu excepția auto-apărării, este necesar ca spectrul de puteri exercitate de Ocupant să fie analizat cu grijă și precauție”.²⁵⁹ La fel, ocupantul trebuie să respecte „cu excepția când nu are absolut nici o posibilitate, legile în vigoare în țară”.²⁶⁰ Noi considerăm că același lucru este adevărat în cazul unor insurgenți care au decis să încerce să rupă o parte dintr-un stat: deoarece acțiunile lor încalcă legislația internă și pot încălca dreptul internațional, spectrul de puteri pe care le folosesc ei pe teritoriul pe care îl ocupă trebuie să fie analizat cu grijă și precauție. Unii pot argumenta că faptul că aceasta este o luptă pentru autodeterminare ar trebui să acorde RMN un mai mare spațiu de manevră vizavi de modul în care ei administrează teritoriul pe care îl ocupă. Însă justificările pentru inițierea unui conflict nu se pot utiliza pentru modul în care se acționează în timpul conflictului.²⁶¹

Ca regulă generală, ocupanții trebuie să-și utilizeze puterile doar în scopuri imediate de administrare și nu pentru schimbări politice de termen lung. După cum a rezumat un comentator:

Prin urmare, se pare că Ocupantul trebuie să se limiteze strict la cerințele imediate ale administrării în vederea asigurării ordinii și siguranței în teritoriile ocupate. Chiar dacă o măsură legislativă are efecte fundamentale ample, aceasta nu este neapărat o măsură ne-valabilă, dacă se poate demonstra că ea este substanțial legată de criteriile esențiale, adică securitatea militară și asigurarea ordinii și siguranței publice.²⁶²

Aplicînd analogia ocupației beligerante, se poate constata că Articolul 46 al Convenției IV de la Haga din 1907 prevede că proprietatea privată trebuie să fie respectată și nu poate să fie confiscată,²⁶³ cu excepția cazurilor când această proprietate privată poate fi considerată materiale militare.²⁶⁴ Vizavi de proprietatea de stat puterea ocupantă este privită ca administrator sau usufructuar.²⁶⁵ „Usufructus era dreptul de a beneficia de proprietatea

administrare, așa ca ONU) capabil să administreze teritoriul adecvat și eficient”. Michael N. Schmitt, the Law of Belligerent Occupation, The Crimes of War Project (15 aprilie, 2003) disponibil la <http://www.crimesofwar.org/special/Iraq/news-iraq5.html>. Deoarece RMN este puterea efectivă (*de facto*) însă nu legitimă (*de jure*), care guvernează Transnistria, se poate spune că Transnistria este oricum un teritoriu ocupat și se aplică regulile și normele relevante de ocupație, care reies din Convențiile de la Geneva și Haga. De asemenea, deoarece Convențiile de la Geneva și Haga acum fac parte din cutuma internațională, aceste norme se aplică indiferent de faptul dacă Moldova a aderat la aceste tratate.

²⁵⁹ Kaiyan Homi Kaikobad, *Problems of Belligerent Occupation: The Scope of Powers Exercised by the Coalition Provisional Authority in Iraq, April/May 2003-June 2004*, 54 INT’ L & COMP. L. Q. 253, 264 (2005).

²⁶⁰ Id. la 256.

²⁶¹ Vezi d.e. id la 259. (fragmentul „nu este adecvat ca dreptul să judece problemele ocupației beligerante, și anume problemele de *jus in bello*, prin referință la *jus ad bellum*; cele două categorii de drept sunt separate și trebuie să fie menținute ca atare”.) Cu toate că în cazul prezent noi nu analizăm *jus ad bellum*, deoarece acesta nu este un conflict internațional, analogia este însă instructivă.

²⁶² Id. 259-60

²⁶³ Articolul 46 prevede:

Onoarea și drepturile de familie, viețile persoanelor și proprietatea privată, precum și convingerile și practicile religioase trebuie să fie respectate.
Proprietatea privată nu poate fi confiscată.

Convenția (IV) cu privire la Legile și Obiceiurile Războiului pe Uscaț și Anexa: Regulament cu privire la Legile și Obiceiurile Războiului pe Uscaț, 187 CTS 227, art. 46, a intrat în vigoare: 1 oct. 1910. (în continuare „Convenția IV de la Haga”).

²⁶⁴ Bothe, *supra* nota 233, la 766.

²⁶⁵ Id. la 766

altuia și de a lua fructele, însă nu de a o distruge, sau altera fundamental caracterul acesteia...”²⁶⁶ Articolul 55 al Convenției IV de la Haga prevede:

Statul ocupant va fi considerat doar ca administrator și usufructuar al clădirilor publice, imobilelor, pădurilor și terenurilor agricole aparținând Statului ostil și situate în țara ocupată. El trebuie să salvgardeze capitalul acestor proprietăți și să le administreze în conformitate cu regulile usufructului.²⁶⁷

În consecință,

Proprietatea Statului inamic în afara imobilelor, așa ca mijloace, transport și alte proprietăți mobile, pot fi confiscate, adică luate fără compensare, dacă aceasta poate fi utilizată în scopuri militare sau pentru administrarea teritoriului ocupat. Proprietatea imobilă de stat care nu este de natură militară, așa ca clădiri publice, parcuri, etc., pot fi doar „administrare” de Puterea Ocupantă. Această putere poate să utilizeze proprietatea, însă nu într-un mod care neglijent sau irositor îi reduce valoarea; în plus, *proprietatea nu poate fi vândută sau altfel dispusă*. În contrast, proprietatea imobilă de stat de natură militară, așa ca posturi militare sau aerodromuri, este absolut la dispoziția Puterii Ocupante.²⁶⁸

Această interpretare a fost uneori criticată. Un studiu a explicat că, datorită limbajului de calificare în Articolul 43 al Convenției IV de la Haga,²⁶⁹ „tribunalele au considerat termenii Articolului 43 și alte prevederi ale [Convenției] ca fiind suficiente pentru a suporta reforma extensivă și modificarea guvernării, în special atunci când Ocupantul are control *de facto* total asupra Statului”.²⁷⁰ În domeniul reglementării economice, ordinele cu privire la mărfuri „esențiale pentru bunăstarea economică a comunității așa ca produse alimentare, legume, ulei de măsline și cherestea au fost considerate consistente cu Articolul 43”.²⁷¹ Cu toate acestea, tribunalele nu au acceptat o latitudine atât de largă și circumscriu mai strict spațiul de manevră al ocupantului. De exemplu, Curtea Belgiană de Apeluri a decis că „ordinele Puterilor ocupante nu sunt legi, ci simple comenzi ale autorității militare a ocupantului...”²⁷²

Așadar, noi considerăm că puterea ocupantă sau analogul său (a) pot confisca proprietate de stat, în afară de imobile, dacă aceasta poate fi utilizată în scopuri militare sau în administrarea teritoriului; (b) pot administra doar în usufruct imobilele ne-militare de stat fără a distruge sau altfel altera valoare economică a proprietății; și (c) nu poate confisca proprietatea privată, dacă aceasta nu reprezintă materiale de luptă.

²⁶⁶ W. W. Buckland, A TEXTBOOK OF ROMAN LAW 269–70 (3d ed. Rev. Peter Stein 1963) citat de L. F. E. Goldie, *Title and Use (and Usufruct)- An Ancient Distinction Too Ofi Forgot*, 79 AM. J. INT’ L L. 689, 691–92 (1985). Vezi și H. Jolowicz, HISTORICAL INTRODUCTION TO THE STUDY OF ROMAN LAW 282 (2d ed. 1967).

²⁶⁷ Convenția IV de la Haga, *supra* nota 263, art. 55.

²⁶⁸ Schmitt, *supra* nota 258.

²⁶⁹ Articolul 43 prevede:

Deoarece autoritatea puterii legitime a trecut în mâinile ocupantului, cel din urmă va lua toate măsurile în puterea sa pentru a restaura și asigura, în măsura posibilităților, ordinea și siguranța publică, respectînd, dacă nu va fi absolut lipsit de această posibilitate, legile în vigoare în țară.

Convenția IV de la Haga, *supra* nota 263, art. 43.

²⁷⁰ Însă vezi Kaikobad, *supra* nota 259, la 256.

²⁷¹ Id., la 257 *citînd* Bochart Committee of Supplies of Corneux, 1 ANNUAL DIGEST 462, Belgium Court of Appeal, 1920.

²⁷² Mathot v. Longue 1 ANNUAL DIGEST 471, citate de Kaikobad, *supra* nota 259, la 257.

C. *Sunt actele RMN echivalente cu exproprierea?*

Diferitele acțiuni ale RMN enumerate mai sus, precum și altele acuzate de Moldova pot fi grupate în trei categorii de bază: (a) utilizarea activelor; (b) vânzarea activelor; și (c) grevarea terenurilor agricole. Noi vom analiza fiecare în parte. Noi presupunem în contextul analizei noastre că diferitele uzine și fabrici menționate mai sus, la momentul Războiului din 1992 erau proprietatea Statului Moldova, și nu proprietate privată. În măsura în care oricare din aceste active erau proprietate privată, ele sunt protejate de confiscare în modul descris în secțiunea precedentă.

Utilizarea Activelor. Aplicarea analogiei cu dreptul ocupației beligerante și cu usufruct, RMN are abilitatea de a utiliza obiectele atâta timp cât această utilizare nu le distruge valoarea economică sau nu epuizează resursa. Astfel, utilizarea curentă a facilităților necesară pentru funcționarea curentă a Transnistriei este permisă, tot ce merge dincolo de aceasta este dubios în cel mai bun caz.

Vânzarea activelor. După cum s-a descris mai sus, vânzarea activelor nu este permisă de dreptul ocupației sau regulile de usufruct. În timp ce activele militare pot fi distruse, iar alte active pot fi utilizate pentru bunăstarea populației, sechestrarea și vânzarea proprietății – private sau publice – sunt interzise explicit. Programul de privatizare al RMN este astfel extrem de dificil de justificat. Orice parte privată care participă în acest program în calitate de cumpărător o face la propriul risc.²⁷³

Grevarea terenurilor agricole. Suferința fermierilor din regiunea Dubăsari a fost descrisă în Partea I D a prezentului raport. Smirnov a explicat că RMN nu a preluat terenuri în acest caz. Mai curînd, fermierii nu achită un impozit funciar. El a declarat că treizeci și trei de fermieri au semnat un acord de achitare a impozitului, însă Guvernul Moldovei a amenințat fermierii care achită impozitul că vor fi urmăriți penal. În viziunea sa aceasta este o problemă de proprietate locală.²⁷⁴ Deoarece aceasta este proprietate privată, acțiunile RMN pot fi privite ca confiscarea valorii economice a terenurilor. Ca atare, aceste activități nu sunt permise. RMN poate răspunde că impozitarea terenurilor face parte din administrarea normală a teritoriului. Soluționarea acestei probleme necesită o elucidare mai detaliată a faptelor. Fermierii locali au pierdut un caz contra Rusiei la CEDO pentru responsabilitate în ultimă instanță pentru acțiunile RMN vizavi de cîmpurile acestora.

²⁷³ Rămîne de văzut dacă Moldova va revizui aceste vânzări, în cazul în care Transnistria va fi efectiv reunită cu restul Moldovei. În cadrul ultimelor manevre politice administrația Președintelui Voronin a încercat să realizeze o apropiere cu Rusia. Conform Infotag, într-un interviu cu un post de radio rusesc la 4 februarie 2006,

Voronin și-a vociferat satisfacția cu faptul că majoritatea întreprinderilor industriale din Transnistria sunt privatizate de investitori din Rusia, deoarece „aceasta înseamnă că există o garanție că aceste întreprinderi vor funcționa și se vor dezvolta, nu vor muri și nu vor fi jefuite... cum au fost jefuite multe facilități pe malul drept al Nistrului [adică Moldova ca atare] în anii 1990. În Legea cu privire la principalele prevederi ale statului legal special viitor al Transnistriei noi am stipulat că noi [Chișinăul] nu vom ridica problema proprietății ca atare – posibil doar în măsura în care aceste probleme vor fi spre beneficiale țării și investitorilor care au introdus mijloace în aceste întreprinderi.”

Președintele Voronin speră să rezolve problema Transnistriei, Infotag (Chișinău, 6 feb. 2006)

Cu toate că limbajul final lasă ușa deschisă pentru posibile acțiuni în instanță și / sau refuzuri de a recunoaște convertirea proprietăților efectuată în era RMN, intonația implică contrariul. Pe tot restul parcursului interviului Voronin și-a exprimat regretul față de destrămarea URSS, a asigurat rușii că multe monumente ale lui Lenin au fost restaurate în Chișinău. ...*Și regretă destrămarea Uniunii Sovietice*, Infotag (Chișinău, 6 feb. 2006). Rămîne de văzut dacă aceasta reprezintă o schimbare de termen lung în politici, sau o simplă ajustare la vînturile politice.

²⁷⁴ Notele de la întrevvedere cu Smirnov, *supra* nota 70.

IV. Părțile terțe și mișcările secesioniste

A. *Obligațiile statelor terțe conform dreptului internațional*

Tulburările interne semnificative în cadrul statelor pot uneori implica relațiile cu alte state „terțe”. Drepturile și obligațiile statelor terțe vizavi de conflictele interne reprezintă o problemă cu rădăcini în concepția suveranității: statele au o obligație de bază de a nu interveni sau a se amesteca în alt mod în soluționarea conflictului de către guvernul recunoscut al statului. În circumstanțele unde este implicată autodeterminarea sau, mai clar, autodeterminarea externă, sau dacă Consiliul de Securitate decide că un conflict a devenit o amenințare pentru pacea internațională, atunci statele terțe pot avea mai multă libertate de acțiuni vizavi de conflict.

Norma fundamentală de ne-intervenție este conexă cu conceptele de suveranitate, autodeterminare și coexistență pașnică.²⁷⁵ Este o piatră de fundament a ONU și a sistemului statal modern. În lumina mijloacelor moderne de proiectare a puterii, ideea ne-intervenției se aplică pe larg asupra unui spectru larg de posibile activități:

Exercitarea presiunii economice sau politice, dacă nu este prevăzută în scopuri legitime ale Statului străin de a afirma și apăra drepturile sau interesele sale... poate trece de limitele ne-intervenției, în dependență de natura scopurilor și mijloacelor vizate. Delimitarea dintre penetrarea economică admisibilă și amestecul forțat ilegal încă nu a fost stabilită definitiv.²⁷⁶

Ea are o aplicație particulară vizavi de limitarea părților terțe în activitățile sale care vizează secesionistii:

Un drept general la intervenții militare în ajutorul insurgenților nu ar fi compatibil cu scopul primar al Națiunilor Unite de menținere a păcii și securității internaționale, căruia, conform Art. 1 al Cartei, se subordonează principiul de autodeterminare.²⁷⁷

O re-formulare mai completă a principiului dat poate fi găsită în Declarația Relațiilor de Prietenie, o rezoluție a Adunării Generale adoptată de statele membre ale ONU în 1970.²⁷⁸ Cu toate că, în calitate de Rezoluție a Adunării Generale, Declarația Relațiilor de Prietenie nu este obligatorie legal pentru statele membre, ea are totuși o pondere persuasivă semnificativă în cutuma internațională.

Argumentele și substanța Declarației Relațiilor de Prietenie, cât și a normei de ne-intervenție pot fi rezumate în câteva clauze:

Ținând cont de datoria Statelor de a se abține în cadrul relațiilor sale internaționale de la forțarea militară, politică, economică sau de altă natură orientată contra independenței politice sau integrității teritoriale a oricărui Stat...

²⁷⁵ Meinhard Schroder, *Non-Intervention, Principle of*, în 3 ENCYCLOPEDIA OF PUBLIC INTERNATIONAL LAW 619 (R. Bernhardt, ed. 1992).

²⁷⁶ Helmut Steinberger, *Sovereignty*, în 4 ENCYCLOPEDIA OF PUBLIC INTERNATIONAL LAW 500, 514 (R. Bernhardt, ed. 2000).

²⁷⁷ Thurer, *supra* nota 106, la 368.

²⁷⁸ Declarația privind Principiile Dreptului Internațional în domeniul Relațiilor de Prietenie și Cooperare între State conform Cartei Națiunilor Unite, GA Res. 2625, 25 UN GAOR Supp. 18 122; 65 AJIL 243 (1971) (24 oct. 1970) (în continuare „Decl. Relațiilor de Prietenie”).

Nici un stat sau grup de state nu are dreptul de a interveni, direct sau indirect, din orice motiv, în afacerile interne sau externe ale oricărui alt Stat.²⁷⁹

Declarația stabilește aceste concepte mai detaliat.

În ceea ce ține de problemele militare, Declarația prevede că „intervenția armată și toate celelalte forme de interferență sau atentate de amenințări contra personalității Statului sau contra elementelor sale politice, economice și culturale, reprezintă încălcări ale dreptului internațional”.²⁸⁰ Aceasta se aplică în cazul asistenței forțelor „ne-regulare”: „Fiecare Stat este obligat să se abțină de la organizarea sau încurajarea forțelor ne-regulate sau bandelor armate inclusiv mercenari, pentru incursiuni pe teritoriul unui alt Stat...”²⁸¹

În afară de problemele militare, forțarea economică și politică de asemenea pot duce la încălcări ale obligațiilor legale internaționale:

Nici un Stat nu poate să aplice sau să încurajeze aplicarea măsurilor economice, politice și de altă natură pentru a forța un alt Stat cu scopul obținerii de la acesta subordonarea exercitării drepturilor sale suverane și pentru a primi avantaje de orice natură. De asemenea, nici un Stat nu va recunoaște, asista, provoca, finanța, incita sau tolera activități subversive, teroriste sau armate orientate spre răsturnarea violentă a regimului unui alt Stat, și nu va interveni în conflictele civile dintr-un alt stat.²⁸²

Folosind aceste principii generale ca punct de reper, noi vom studia acțiunile Rusiei și Ucrainei în calitate de state terțe.

B. Părțile terțe și situația Moldovei

1. Rusia

Lideri politici seniori din Rusia au tratat consistent Transnistria ca o parte din sfera de influență a Rusiei, indiferent de statul din care face parte. La 17 noiembrie 1995, de exemplu, Duma a declarat în cadrul Rezoluției nr. 1334 IGD că Transnistria este o „zonă de interes strategic special pentru Rusia”.²⁸³ Alexandr Lebedi a numit Transnistria „cheia spre Balcani”.²⁸⁴ Chiar și în Uniunea Sovietică Transnistria era favorizată în comparație cu restul RSSM; abia în 1989 prim secretar al Partidului Comunist din RSSM a devenit o persoană care provenea din Basarabia și nu din Transnistria.²⁸⁵

Probabil nicăieri responsabilitatea legală a Rusiei pentru anumite acte nu a fost elucidată mai clar decât în decizia Curții Europene pentru Drepturile Omului în cazul *Ilașcu*. *Ilașcu*, însă, a vizat un set particular de fapte – detenția lui Ilașcu și a colegilor săi – în timp ce prezentul Raport vizează întrebarea mai largă dacă Rusia a depășit normele a ceea ce statele pot face în contextul unui conflict intern în alt stat. Pentru a efectua această evaluare generală noi vom analiza (a) activitățile Armatei Rusiei și ale altor organe ale Federației Ruse în Transnistria; (b) presiunea economică din partea Federației Ruse asupra Moldovei;

²⁷⁹ Id.

²⁸⁰ Id.

²⁸¹ Id.

²⁸² Id.

²⁸³ Cazul *Ilașcu*, *supra* nota 12, la par. 143.

²⁸⁴ Kaufman, *supra* nota 20, la 132.

²⁸⁵ KING, *THE MOLDOVANS*, *supra* nota 2, la 183.

(c) relațiile între conducerea RMN și conducerea Rusiei; și (d) poziția diplomatică generală a Federației Ruse.

a. Activitățile Armatei a 14-a

Activitățile Armatei a 14-a²⁸⁶ pot fi împărțite în activități de combat și alte activități de suport, așa ca transferul de arme, muniții și personal.

Trupele. Originile implicării militare directe a Armatei a 14-a pot fi identificate în ordinul din 19 mai 1991 al Ministrului Apărării al URSS către Armata a 14-a de convocare a rezerviștilor. Se zice că ministrul a declarat că „dat fiind faptul că Transnistria este teritoriul rusesc și că situația acolo s-a deteriorat, noi trebuie să o protejăm prin toate mijloacele posibile”.²⁸⁷ Comentatorii în linii generale sunt de acord că Armata a 14-a a fost încurajată de Ministerul Sovietic al Apărării să „ia partea Tiraspolului”.²⁸⁸ După cum a fost menționat în Partea I a prezentului Raport, rezultatul a inclus activități pe scară mare a Armatei a 14-a, inclusiv ocuparea orașelor pe tot teritoriul Transnistriei și eventual intrarea în lupte directe cu forțele moldovenești. Guvernul Moldovei a înaintat imediat obiecții față de aceasta. CEDO a menționat că:

începând cu decembrie 1991 autoritățile din Moldova au acuzat consistent, inclusiv și în fața organelor internaționale, ceea ce ei numeau „acte de agresiune” ale fostei Armate a Paisprezecea contra Republicii Moldova și au acuzat Federația Rusă că susține separatiștii transnistreni.²⁸⁹

În plus, evaluând Războiul din 1992 în cursul deciziei în cazul *Ilașcu*, CEDO a declarat că

În 1991-92, în timpul ciocnirilor cu forțele de securitate ale Moldovei, o serie de unități militare ale URSS, iar apoi ale Federației Ruse, au trecut împreună cu munițiile sale de partea separatiștilor Transnistreni, iar numeroase articole de echipament militar ale Armatei a Paisprezecea au nimerit în mâinile separatiștilor.

Părțile înaintează versiuni diferite cu privire la modul în care armele au ajuns în posesia transnistrenilor.²⁹⁰

Este acceptat în linii generale că elemente cheie din comandamentul central, precum și o parte din forțele de rînd ale RMN s-au format din dezertori din Armata a 14-a.²⁹¹ Guvernul Rusiei a confirmat în fața CEDO că cel puțin un batalion s-a alăturat separatiștilor.²⁹² În linii mai generale, însă, Armata a 14-a a intervenit de partea RMN.²⁹³ Un autor a scris că

²⁸⁶ Vom utiliza acest termen de dragul consistenței, cu toate că, tehnic, în 1995 Armata a 14-a fost re-desemnată Grupul Operațional al Forțelor Rusești (uneori numite OGRF sau ROG, Grupul Operațional Rusec). ICH 2004, *supra* nota 178, la 5.

²⁸⁷ Cazul *Ilașcu*, *supra* nota 12, la par. 46.

²⁸⁸ Kaufman, *supra* nota 20, la 130, *citînd* Krasnaia zvezda, 8 sept. 1990, p. 5, trans. în FBIS, 12 sept., 1990, p. 98 și Krasnaia zvezda, 5 aprilie 1990, trans. în FBIS, 23 aprilie 1990, p. 135. În plus, “KGB și unitățile ministerului sovietic de interne au primit ordine să colaboreze cu omologii să (tehnic ilegali) din Transnistria;” Kaufman, *supra* nota 20, la 131, *citînd* Izvestia, 12 iunie 1992, *tradus în* CDSP, Vol. 44, Nr. 24 (15 iulie 1992), p. 13.

²⁸⁹ Cazul *Ilașcu*, *supra* nota 12, la par. 380.

²⁹⁰ Id. par. 56.

²⁹¹ KING, THE MOLDOVANS, *supra* nota 2, la 183.

²⁹² Cazul *Ilașcu*, *supra* nota 12.

În loc să împiedice agresiunea pe Nistru, armata rusească a asigurat Tiraspolul cu armament pentru lansarea ofensivelor. În loc să asigure transnistrenii că este posibil de realizat un compromis cu Chișinăul, oficialii ruși în vizită la Tiraspol susțineau pretențiile acestora. În loc să ofere elitelor nistrene motivații pentru a merge la compromis, Rusia a subvenționat intransigența acestora. În cele din urmă, intervenția Rusiei în bătălia de la Bender a servit nu numai pentru a pune capăt războiului – cu toate că a făcut acest lucru – dar și pentru a asigura victoria nistrenilor. Fără suportul Rusiei nistrenii probabil nici nu ar fi putut lansa războiul său secesionist, ne mai vorbind de victorie.²⁹⁴

Datorită participării active a trupelor ruse în ostilități de partea separatiștilor, precum și a efectului lor de obstacol asupra oricăror activități militare orientate spre reintegrarea Moldovei, statutul lor a devenit o problemă diplomatică continuă și subiectul acordurilor internaționale între Moldova și Rusia.

Acordul din 21 iulie 1992, care a pus capăt ostilităților între Rusia și Moldova prevede în Articolul 4 că:

Armata a Paisprezecea a Federației Ruse, staționată pe teritoriul Republicii Moldova, va respecta cu strictețe neutralitatea. Ambele părți la conflict se angajează să respecte neutralitatea și să nu lanseze acțiuni contra proprietății Armatei a Paisprezecea, personalului acesteia și familiilor lor. Toate întrebările cu privire la statutul Armatei a Paisprezecea, sau etapele și graficul retragerii acesteia vor fi soluționate prin negocieri între Federația Rusă și Republica Moldova.²⁹⁵

De o importanță deosebită aici este (a) obligația de neutralitate a trupelor rusești, la care Rusia și-a dat acordul explicit; și (b) retragerea va fi negociată între Moldova și Rusia. Acordul din iulie 1992 între Moldova și Rusia de asemenea a confirmat rolul Rusiei ca pacificator și garant. Însă, de la bun început, „Rusia nu a fost chiar imparțială în calitate de pacificator, nu a intervenit când RMN a stabilit posturi de grăniceri și vamale, și a dislocat un batalion armat în Bender”.²⁹⁶ Forța de pacificare rusească de asemenea i-a oferit RMN un veto efectiv asupra oricărei întrebări cu privire la situațiile în care trebuie să intervină pacificatorii.

Ne-satisfacția Moldovei cu prezența continuă a trupelor ruse este de asemenea evidentă din rezervele sale față de Acordul de la Alma Ata, documentul care a creat noua Comunitate a Statelor Independente. Acordul original data din 21 decembrie 1991, însă a fost ratificat de parlamentul Moldovei la 8 aprilie 1994,²⁹⁷ cu următoarea rezervare:

... 2. Articolul 6, cu excepția paragrafelor 3 și 4...

²⁹³ În afară de rolul Armatei Ruse, cazacii – trupe rusești naționaliste ne-regulare, oficial recunoscute ca Uniunea Cazacilor – de asemenea au venit din Rusia și Ucraina pentru a asista RMN. KING, *THE MOLDOVANS*, *supra* nota 2, la 192. După cum s-a exprimat un comentator, „Moscovia s-a făcut că nu vede” dislocarea cazacilor. Kaufman, *supra* nota 20, la 131.

Merită de menționat că cazacii s-au implicat și în alte regiuni ale „străinătății apropiate” rusești, inclusiv conflictele din Abhazia și Ossetia în Georgia, precum și în Bosnia. NEAL ASCHERSON, *BLACK SEA* 102–103 (1996).

Nu este clar dacă Moscova doar s-a făcut că nu vede aceste activități, sau dacă a susținut activ implicarea cazacilor.

²⁹⁴ Kaufman, *supra* nota 20, la 138.

²⁹⁵ Acord între Moldova și Rusia, art. 4, 21 iulie 1992.

²⁹⁶ ICG 2004, *supra* nota 178, la 4.

²⁹⁷ Cazul *Ilașcu*, *supra* nota 12, la par. 293.

Parlamentul Republicii Moldova consideră că în cadrul CSI Republica Moldova va face prioritară cooperarea economică, excluzând cooperarea în sfera politică și militară, pe care le consideră incompatibile cu principiile suveranității și independenței.²⁹⁸

Mai mult ca atât, un acord între Moldova și Rusia din 21 octombrie 1994 prevede în Articolul 2 că

Staționarea formațiunilor militare ale Federației Ruse pe teritoriul Republicii Moldova este o măsură interimară.

Ținând cont de limitele tehnice și timpul necesar pentru a disloca trupele în alte locuri, partea rusă va efectua retragerea formațiunilor militare susmenționate în termen de trei ani de la intrarea în vigoare a prezentului Acord.

Pașii practici întreprinși în vederea retragerii formațiunilor militare ale Federației Ruse de pe teritoriul Moldovei în termenul stabilit vor fi sincronizați cu soluționarea politică a conflictului transnistrean și stabilirea statutului special al regiunii nistrene a Republicii Moldova.

Etapele și graficul retragerii finale a formațiunilor militare ale Federației Ruse vor fi prevăzute într-un protocol separat, care urmează să fie încheiat între Ministerele Apărării ale Părților.²⁹⁹

Acest acord așa și nu a fost ratificat de Dumă.³⁰⁰

La textul acestui acord se face deseori referință datorită utilizării aici a principiului „sincronizării”, și anume că retragerea trupelor va fi legată de o soluționare politică finală a statutului Transnistriei. Acest argument de sincronizare este negat de alții. SUA și OSCE în particular consideră necondiționată promisiunea anterioară a Rusiei de a-și onora obligațiile conform FCE de retragere a trupelor din Moldova. Conform lui Graeme Herd, „Secretarul de Stat Colin Powell a declarat că SUA va face ratificarea tratatului Adaptat privind Forțele Convenționale în Europa (FCE) dependentă de dorința Federației Ruse de a-și onora angajamentele cu privire la retragerea necondiționată a tuturor trupelor și munițiilor din Moldova și Georgia asumate la summit-ul din Istanbul”.³⁰¹ Însă, chiar în octombrie 2005 Ambasadorul Rusiei în UE Vladimir Cijov a declarat că

Prezența trupelor rusești în Moldova nu joacă nici un rol global sau regional. Acolo sunt mai puțin de 1.100 trupe rusești. Sarcina lor primară este să păzească depozitele de arme pe teritoriul Transnistriei... Însă populația Transnistriei de asemenea contează pe ei ca parte din securitatea lor. Deci fără o soluționare va fi greu de a conveni o retragere.³⁰²

Nicholas Burns, Sub-secretarul Departamentului de Stat pentru Afaceri Politice a explicat în decembrie 2005 decizia SUA de a se opune unui nou tratat FCE atâta timp cât Rusia va menține forțele sale în Moldova și Georgia:

Un principiu de bază al Tratatului FCE (Forțele Convenționale în Europa) este dreptul statelor suverane de a decide dacă vor permite staționarea forțelor străine pe

²⁹⁸ Acordul de la Alma Ata, art. 2, 21 dec. 1991, 31 ILM 177 (1992).

²⁹⁹ Acord între Moldova și Rusia, art. 2, 21 octombrie 1992.

³⁰⁰ ICG 2004, *supra* nota 178, la 5.

³⁰¹ Herd, *supra* nota 10, la 12-13.

³⁰² David Ferguson, *Russia to EU: 'Hands off Moldova'*, Euro-reporters.com (October 11, 2005).

teritoriul său... Moldova și Georgia și-au făcut alegerea. Forțele trebuie să plece și toate statele membre OSCE trebuie să respecte această alegere.³⁰³

În contrast, în iulie 2005 Vladimir Antiufeev, fostul general rus care este acum șeful aparatului RMN de securitate internă, a solicitat o mărire a pacificatorilor ruși cu 1.900 trupe și dislocarea unei escadrile rusești de elicoptere la Tiraspol.³⁰⁴

La moment prezența continuă a trupelor îndeplinește o sarcină dublă pentru Federația Rusă: (a) ele reprezintă un argument în negocieri, pe care Rusia îl folosește pentru a extrage concesiuni de la Moldova și (b) ele apără RMN.

Trupele permit rușilor să lege problemele una de alta – nu vor fi retrase trupele fără o soluție politică satisfăcătoare în Transnistria, sau, posibil în linii mai generale, nu vor fi retrase trupele pînă nu va fi găsită o soluție satisfăcătoare cu privire la locul Moldovei în calitate de frontieră nouă între Rusia și UE. Rușii au mai folosit abordarea problemelor în tandem în calitate de stil de negocieri și în alte regiuni din periferia sa; de exemplu Rusia a insistat că retragerea trupelor sale din Georgia depinde de soluționarea disputei separatiste osetine.³⁰⁵ Trupele nu doar permit Rusiei să exercite control asupra Moldovei, dar și asupra RMN de asemenea. Un aspect puțin descris este faptul că achitarea în ruble a salariilor pacificatorilor ruși a garantat că RMN va „rămîne economic dependentă de Rusia și nu de guvernul său central recunoscut, deoarece bunurile și serviciile locale sunt procurate cu ruble și nu cu valutele naționale”.³⁰⁶ Însă țineți cont de faptul că conducerea RMN în orice caz necesită prezența trupelor rusești. Ofițerii ruși, de exemplu, au instruit forțele RMN cel puțin pînă în 2001.³⁰⁷ Într-un interviu cu Radio Europa Liberă în 2004 Lițkai a spus „Noi credem că [Transnistria] este în sfera de interese a Rusiei. Noi suntem sub garanțiile Rusiei ca țară și aceste garanții trebuie să aibă o componentă militară”.³⁰⁸ Aceasta a fost reiterat la întrebarea Echipei cu Lițkai, unde el s-a referit la Rusia în calitate de unic aliat al Transnistriei.

Făcînd abstracție de la geopolitică, CEDO a conchis că:

Armata Rusiei încă mai este staționată pe teritoriul Moldovei încălcînd angajamentele de a o retrage complet, asumate de Federația Rusă la summit-urile OSCE din Istanbul (1999) și Porto (2001). Cu toate că numărul trupelor rusești staționate în Transnistria a fost redus semnificativ din 1992..., Curtea constată că depozitele de armamente ale ROG încă mai sunt acolo.

În consecință, în lumina ponderii acestui arsenal..., importanța militară a ROG în regiune și influența sa persistă.³⁰⁹

Așadar, Armata a 14-a a Rusiei (a) a jucat un rol decisiv în Războiul din 1992; (b) proptește fiabilitatea RMN și face reintegrarea mai dificilă; și (c) asigură regulat cu materiale, cunoștințe și suport de altă natură RMN.

Depozitele de arme. Dincolo de prezența trupelor rusești, mai este și problema modului în care armamentul rusesc și materialele militare au fost folosite pentru a asista RMN. Conform unor surse, organizațiile sovietice de apărare civilă și paramilitare furnizau

³⁰³ *SUA refuză un tratat privind armamentele atîta timp cît trupele rusești se află în Moldova și Georgia, supra nota 56.*

³⁰⁴ *Transnistria roagă Rusia să-și consolideze prezența militară, Infotag (Tiraspol, 11 iulie 2005).*

³⁰⁵ *Vezi d.e. King, supra nota 145, la 540.*

³⁰⁶ *Id. la 541.*

³⁰⁷ *ICG 2004, supra nota 178, la 8.*

³⁰⁸ *Maksymiuk, supra nota 42.*

³⁰⁹ *Cazul Ilașcu, supra nota 12, la par. 387.*

separatiștilor transnistreni arme încă în 1990.³¹⁰ Datorită asistenței rusești forțele RMN au fost capabile să opună armatei Moldovei o forță superioară cu tancuri T-64 și T-72 și sisteme de rachete Grad și Alazan.³¹¹ Una dintre organizațiile implicate a fost DOSAAF, „Asociația Voluntară pentru Asistență Armatei, Forțelor Aeriene și Marinei”, o organizație civilă stabilită în 1951 pentru a pregăti populația civilă de război.³¹²

Cu toate că pot să existe negări și diferențe vizavi de modul în care forțele transnistrene au intrat în posesia armelor din depozitele rusești, CEDO a constatat că

Printr-un decret din 5 decembrie 1991 Dl. Smirnov a decis să „pună unitățile militare, atașate în mare parte districtului militar Odesa, dislocate în Republica Moldovenească Nistreană, sub comandamentul Șefului Departamentului de Stat al Apărării și Securității al Republicii Nistrene”. Șefului acestui Departament, Dl. Ghennadii I. Iakovlev, care a fost și comandant al Armatei a Paisprezecea..., i s-a cerut să ia toate măsurile necesare pentru a pune capăt transferurilor și donațiilor de armament, echipament și alte proprietăți a Armatei Sovietice în posesia unităților militare dislocate în Transnistria. Scopul declarat al acestei măsuri era de a păstra spre beneficiul regimului separatist transnistrean armele, echipamentul și activele armatei sovietice din Transnistria.³¹³

Unii suspectă că activități similare încă mai au loc astăzi și că forțele rusești utilizează „retragerea” ca acoperire pentru ceea ce în realitate este transferul de arme spre RMN.³¹⁴ Grupul Internațional de Criză consideră că Armata a 14-a a transferat volume substanțiale de active militare ne-ofensive în timpul retragerilor de după a. 2000.³¹⁵ CEDO de asemenea a constatat că interpretarea dată de Guvernul Rusiei termenului „autoritățile administrației locale” – care este în diferite acorduri Ruso-Moldovenești inclusiv acordul din 21 octombrie 1994 cu privire la depozitele de armamente – diferă de cea utilizată de Guvernul Moldovei și, în interpretarea rusească, le permite să transfere active militare direct către RMN, în calitate de „autoritate administrativă locală” a Transnistriei.³¹⁶

Mai mult ca atât, Ambasadorul plenipotențiar Valerii Nesterușkin, reprezentantul Rusiei la negocierile privind Transnistria, a fost citat spunând cu privire la depozite

Trebuie să se înțeleagă că, cu toate că aceasta este proprietate rusească, ea este situată pe teritoriul Transnistriei. Este imposibil de a o evacua din regiune fără acordul administrației locale, deoarece aceasta ar cauza complicații periculoase.³¹⁷

În mod similar, după cum a fost rezumat de Infotag, Ministrul Apărării al Rusiei Ivanov a declarat că

Calea ferată spre depozitele militare rusești a fost distrusă de transnistreni, și deci este imposibil de a utiliza trenurile pentru evacuarea munițiilor. El este convins că acest blocaj se datorează în întregime problemelor politice ne-rezolvate între cele două părți din conflict. Până la rezolvarea acestor probleme administrația de la

³¹⁰ Kaufman, *supra* nota 20, la 130.

³¹¹ KING, THE MOLDOVANS, *supra* nota 2, la 194. Sistemul de rachete Alazan a fost creat pentru protecția anti-grindină, însă Guvernul Moldovei acuză că ele au fost convertite pentru aplicare pe câmpul de luptă pentru a purta focoaase explozive sau radiologice.

³¹² Cazul *Ilașcu*, *supra* nota 12, la par. 34. DOSAAF a fost descrisă de un interlocutor ca echivalentul sovietic al ROTC, care oferă educație militară de bază tinerilor după absolvirea școlii și înainte de înrolarea în armată.

³¹³ Id.

³¹⁴ Id. 151.

³¹⁵ ICG 2004, *supra* nota 178, la 8.

³¹⁶ Cazul *Ilașcu*, *supra* nota 12, la par. 387.

³¹⁷ *Nu au fost create condiții potrivite pentru retragerea trupelor, spune Rusia*, Infotag (1 sept. 2005).

Tiraspol nu va fi niciodată de acord cu retragerea armamentelor rusești. Însă cu cât mai mult vor fi păstrate acolo arsenalele, cu atât mai periculoase vor fi ele pentru populația locală. De exemplu unele partide de muniții au fost produse încă în 1932-34. Ele sunt atât de vechi încât nu pot fi evacuate și trebuie să fie explodate pe loc...³¹⁸

Voronin nu crede acestor declarații. El a spus în cadrul unui discurs în octombrie 2005:

Atunci când ministrul rus al apărării [Serghei Ivanov] sau altcineva ne spune că ei nu pot să-și retragă armamentele... din cauza unui oarecare Smirnov,... atunci scuzați-mă, Smirnov este cetățean rus și majoritatea miniștrilor [RMN] ... sunt din FSB al Rusiei [Serviciul Federal de Securitate].³¹⁹

Faptul că majoritatea liderilor RMN sunt de fapt de la FSB este o acuzație care trebuie să fie demonstrată, însă, după cum se discută mai jos, este clar că majoritatea liderilor au într-adevăr conexiuni în guvernul Rusiei și / sau sunt cetățeni ruși. În afară de faptul că argumentele lui Ivanov și Nesterușkin par mai curînd pretextuale decît substanțiale, RMN are un interes semnificativ în păstrarea depozitului de arme. În primul rînd, atîta timp cît depozitul rămîne în Transnistria există o legătură între Rusia și RMN. Nesterușkin explică:

Ceea ce avem azi în Transnistria sunt rămășițele fostelor rezerve gigantice militare ale Armatei a 14-a... Guvernul și publicul transnistrean percep tema arsenalului ca un fel de garant de ultimă instanță că regiunea nu va fi lăsată de una singură și că de interesele sale se va ține cont.³²⁰

Însă există și o motivație financiară. Rusia a semnat un acord cu conducerea RMN la 20 martie 1998, care permite vînzarea proprietății militare cu împărțirea veniturilor între Federația Rusă și RMN.³²¹

³¹⁸ *Arsenalul rusesc din Transnistria prezintă pericol pentru populația locală – Ministrul Ivanov*, Infotag (Chișinău, 9 iunie 2005).

³¹⁹ *Președintele Moldovei acuză Rusia că apără separatiștii*, Interfax-Ucraina (29 oct. 2005)

³²⁰ *Nu au fost create condiții potrivite pentru retragerea trupelor, spune Rusia*, Infotag (1 sept. 2005).

³²¹ Citat de CEDO în Cazul Ilașcu, *supra* nota 12, la par. 299, Acordul din 20 martie prevede:

1. La încheierea negocierilor pe marginea întrebărilor ce țin de proprietatea militară legată de prezența forțelor rusești în Transnistria, s-au convenit următoarele:

toată proprietatea vizată se împarte în trei categorii:

- prima categorie include armele standard ale Grupului Unit al forțelor rusești, munițiile sale și proprietatea sa;
- a doua include armele, munițiile și proprietatea militară mobilă surplus, care trebuie strict să fie întorse în Rusia;
- a treia include armele, munițiile și echipamentul militar și de altă natură, care pot fi vîndute (de-comisionate) direct pe loc sau în afara locurilor unde sunt depozitate.

Veniturile din vînzarea proprietății din categoria a treia vor fi împărțite între părți în următoarele proporții:

Federația Rusă: 50%

Transnistria: 50%, după deducerea cheltuielilor pentru vînzarea proprietății militare din categoria a treia.

Condițiile pentru utilizarea și transferul proprietății din categoria a treia vor fi stabilite de Rusia cu participarea Transnistriei.

Așadar, situația este să (a) Moldova dorește retragerea imediată a depozitelor de armament; (b) Rusia pare să aplice doctrina sincronizării în cazul depozitelor ca și în cazul trupelor; (c) armamentele au fost și posibil încă mai sunt utilizate în suportul RMN, atât direct, cât și în calitate de sursă de venit; și (d) depozitele probabil prezintă un pericol pentru sănătate și siguranță în Moldova, Transnistria și Ucraina.

b. Activități economice legate de situația din Transnistria

Evaluând asistența economică și financiară a Rusiei pentru RMN, CEDO a rezumat situația accentuând suportul financiar de care beneficiază RMN în virtutea următoarelor acorduri încheiate cu Federația Rusă:

- Acordul semnat la 20 martie 1998 între Federația Rusă și reprezentantul RMN, care prevedea împărțirea între RMN și Federația Rusă a unei părți din veniturile din vânzarea echipamentului Armatei a 14-a;
- Acordul din 15 iunie 2001 cu privire la lucrările comune în vederea utilizării armamentelor, tehnologiei militare și munițiilor;
- Reducerea de către Federația Rusă cu 100 milioane dolari SUA a datoriilor RMN; și
- Furnizarea de gaz din Rusia spre Transnistria în condiții financiare mai avantajoase decât cele oferite restului Moldovei.³²²

În continuare, Curtea a constatat că

Informația prezentată, care nu a fost negată de Guvernul Rusiei, indică că companii și instituții ale Federației Ruse, în mod normal controlate de Stat, sau a căror politică este supusă autorizării de Stat, care operează în particular în domeniul militar, au avut posibilitatea să întrețină relații comerciale cu firme similare din RMN...³²³

În contextul acestui Raport suntem preocupați de modul în care Rusia poate utiliza relațiile economice pentru a aplica presiuni politice asupra Moldovei și / sau asista RMN într-o măsură care depășește limitele normelor de ne-intervenție. De exemplu, conform rapoartelor presei ruse, o delegație condusă de Iurii Zubakov, Secretar Adjunct al Consiliului de Securitate al Rusiei și fost Ambasador al Rusiei în Moldova, care a vizitat

-
2. Părțile au convenit să achite datoriile una față de alta la 20 martie 1998 în deplină măsură prin deducerea acestora din veniturile din vânzarea proprietății militare sau din alte surse.
 3. Rusia va continua să retragă din Transnistria proprietatea militară esențială pentru necesitățile forțelor armate rusești definite în anexa la prezentul acord. Autoritățile transnistrene nu se vor opune retragerii acestei proprietăți.
 4. De comun acord cu Transnistria Rusia va continua să distrugă munițiile imposibil de utilizat și transportat lângă satul Colbasna, ținând cont de exigențele de siguranță, inclusiv siguranța ecologică.
 5. Pentru a asigura transferul rapid al proprietății imobile, reprezentanții Federației Ruse și ai Transnistriei au convenit că încăperile eliberate de forțele armate rusești pot fi transmise autorităților locale din Transnistria în conformitate cu actele oficiale cu indicarea valorii lor reale.
 6. Se mai accentuează încă o dată că retragerea treptată a forțelor armate rusești staționate în Transnistria și îndepărtarea proprietății lor vor fi efectuate transparent. Implementarea transparentă a măsurilor de retragere poate fi asigurată bilateral conform acordurilor semnate între Moldova și Rusia. Informația esențială privind prezența forțelor rusești în Transnistria va fi transmisă conform practicii curente la OSCE, prin misiunea OSCE la Chișinău.

³²² Cazul Ilașcu, *supra* nota 12, la par. 390. Ni s-a spus că anularea datoriei nu a fost încheiată.

³²³ Id.

Chișinăul în octombrie 2005 cu privire la criza din Transnistria, l-a întrebat pe Voronin dacă el este pregătit să rezolve situația conform condițiilor Rusiei, sau în caz contrar să se confrunte cu o „blocadă economică” din partea Rusiei (Voronin a respins ultimatumul).³²⁴

Presiunea economică în general nu este interzisă; mai curînd, o astfel de presiune asupra statului sau asistența separatiștilor nu trebuie să fie utilizate în măsura în care Rusia s-a implicat în conflict într-un mod care frustrează privilegiile suverane ale Moldovei sau încalcă unul dintre angajamentele anterioare ale Rusiei față de Moldova. În procesul de studiere a situației curente există patru domenii de interes special (a) utilizarea prețurilor la energie ca motivație și amenințare; (b) utilizarea sporită a barierelor tarifare contra bunurilor din Moldova; (c) asistența economică pentru RMN; și (d) interesele economice comune ale elitelor din Rusia și Transnistria.

Prețurile la energie în calitate de presiune politică.

Jocurile politice în domeniul energiei sunt cruciale în spațiul post-sovietic. În Moldova vedem energia fiind folosită atât ca motivație, cât și ca amenințare; Rusia de regulă suportă RMN cu prețuri la energie sub cele de pe piață, însă sporește costul energiei pentru restul Moldovei.

Transnistria a primit aproximativ 50 milioane dolari pe an în subvenții energetice de la Moscova, care, calculate începînd cu începutul anilor 1990, însumează (împreună cu dobînda) circa un miliard dolari. Conform unor interlocutori, aceste datorii transnistrene față de Gazprom au fost atribuite Moldovei conform unui acord între Moldova și Rusia din 2001. Noi nu am văzut vreo copie a acestui acord și ni s-a dat de înțeles că nu a fost ratificat de parlamentul Moldovei, însă ni s-a spus că poziția Rusiei este că dacă nu a fost denunțat oficial, atunci este în vigoare. Dacă acest acord este valabil, atunci Moldova este acum responsabilă de achitarea către Rusia a datoriilor rămase ale RMN pentru energie. Ironia este că majoritatea energiei utilizate în RMN este utilizată de fabrici, așa ca uzina din Rîbnița, care primesc energia de la RMN la tarife subvenționate. Aceste fabrici acum aparțin companiilor rusești și ucrainene. Rezultatul este că Moldova ar achita o mare parte din energia utilizată de companiile rusești și ucrainene care operează uzine în Transnistria.

Această problemă a energiei a devenit interconexă cu statutul depozitelor de arme rusești din Transnistria. RMN a declarat că activele armatei sovietice acum îi aparțin pe drept și a încercat să vîndă unele dintre aceste arme pe piața deschisă. S-a raportat că Rusia a adoptat această poziție și a fost de acord să anuleze o parte din datorii.

Spre deosebire de această relaxare a presiunii pentru Transnistria, Rusia sporește presiunea asupra Moldovei cu privire la datoriile energetice ale Moldovei. În octombrie 2005 Prim Ministrul Moldovei Vasile Tarlev a anunțat că Moldova intra în negocieri prin intermediul membrilor Clubului de la Paris cu privire la graficul achitării datoriei de 120 milioane dolari față de Rusia pentru livrările de gaz.³²⁵ Apoi, la 29 noiembrie 2005 Gazprom a anunțat că va mări prețul la gaz natural livrat Moldovei de la 80 la 150-160 dolari pe mia de metri cubi. Cu toate că aceasta face parte dintr-o politică mai largă de aplicare a prețurilor mai apropiate de cele de piață în cazul partenerilor săi comerciali, comentatorii au constatat că prețul pentru Moldova (și Ucraina) este semnificativ mai mare decît cel pentru alte țări – de la 110 dolari pentru Georgia și Armenia pînă la 120-125 dolari pentru statele Baltice. Este în deosebi de important să menționăm că RMN va achita un preț mai mic pentru resursele energetice decît restul Moldovei. După cum a explicat Marakuța în iunie 2005, „Transnistria nu merită soarta Moldovei de a primi carburanți la prețuri mondiale... Pe problema gazului delegația noastră a realizat o înțelegere reciprocă cu partea rusă”.³²⁶ Aceasta a servit drept bază pentru acuzația că prețul la gaz este pur și simplu utilizat ca

³²⁴ Vladimir Soloviev, *Rusia nu a fost înțeleasă la Chișinău... însă a fost bine primită la Tiraspol*, Kommersant.com (14 oct. 2005).

³²⁵ Vasile Tarlev: *Moldova va achita datoriile pentru gaz Rusiei*, Infotag (28 oct. 2005).

³²⁶ *Rusia promite ajutor pentru a depăși deficitul bugetar – Marakuța*, Infotag (Tiraspol, 30 iunie 2005).

pîrghie vizavi de alte probleme politice. Se pare că RMN a negociat un acord separat cu Rusia vizavi de datoria sa de un miliard de dolari pentru energie, prin care RMN a achitat o parte din datorie prin transferul acțiunilor sale în Moldova-Gaz Gazprom-ului.³²⁷ La sfîrșitul lunii noiembrie 2005 RMN a transferat acțiunile spre Gazprom.³²⁸ Nu este clar cum privește Gazprom acum statutul datoriilor Transnistrene.

Sporirea barierelor tarifare și interzicerea importurilor din Moldova

Rusia este cel mai mare partener comercial al Moldovei, conținînd pentru 35,2% din toate exporturile Moldovei.³²⁹ Ca atare, ea are pîrghii semnificative asupra politicii moldovenești pe baza ajustărilor în politicile sale comerciale.

În aprilie 2005 Rusia a interzis importul cărnii din Moldova. Rusia a explicat că acest fapt s-a datorat suspiciunilor că Moldova era implicată în re-exportarea cărnii spre Rusia, care nu a fost produsă intern.

În mai 2005 Rusia a interzis importul fructelor și legumelor din Moldova.³³⁰ Rusia a declarat că fructele și legumele din Moldova nu satisfac standardele rusești.

Începînd cu 2 decembrie 2005 Moldova declară că a satisfăcut toate cerințele Rusiei cu privire la carne, fructe și legume, însă autoritățile ruse nu au reacționat. Agenția de presă ITAR-TASS raportează că datorită interdicției rusești fermele din Moldova au pierdut 40-80 procente din veniturile sale.³³¹

Pe lîngă aceste interdicții pe produse agricole, în septembrie 2005 Serviciul Federal Vamal al Rusiei a sistat emiterea timbrelor de accize producătorilor de vinuri și băuturi alcoolice din Moldova, astfel pereclitînd accesul lor pe piața rusească.³³² În octombrie 2005 compania Bardar, descrisă de o sursă rusă de știri ca „o fabrică majoră de coniac din Moldova”, a fost nevoită să se închidă deoarece nu mai dispunea de timbre rusești de accize, care sunt necesare pentru a efectua exporturi în Rusia.³³³ Conform Moldpres, întîrzierea a afectat doar Moldova.³³⁴

Asistența pentru RMN

După cum s-a menționat mai sus, asistența economică rusească pentru RMN a inclus subvenționarea energiei prin intermediul prețurilor sub cele de piață, în timp ce restul Moldovei nu beneficiază de astfel de condiții comerciale. Însă, dincolo de afaceri energetice prietenești, Rusia a construit consecvent o economie transnistreană separată de economia Moldovei. În 1991 banca sovietică Agroprombank a stabilit prima bancă transnistreană separată; acea bancă a operat în calitate de bancă centrală a regiunii pînă în 1992.³³⁵ Acesta a fost un pas crucial pentru a-i permite regimului Smirnov să stabilească o politică economică divergentă de cea din restul Moldovei.³³⁶ Economia transnistreană, în forma sa curentă, este complet dependentă de generozitatea neobișnuită a Rusiei.

Interese economice private

³²⁷ „O parte din datoriile vor trebui să fie achitate în natură cu active industriale, anume aceasta am negociat”, a declarat Aleksandr Riazanov de la Gazprom. *Gazprom dorește partea Transnistriei în Moldova-Gaz prin intermediul unei scheme de reducere a datoriilor*, RFE/RL (4 oct. 2005). Conform Radio Europa Liberă.

³²⁸ *Gazprom nu are motive comerciale și economice pentru a dubla prețurile la gaz pentru Moldova*, Moldova.org, citînd Reporter.md (1 dec. 2005).

³²⁹ *Moldova încearcă să anuleze interzicerea importului fructelor și legumelor în Rusia*, RFE/RL (15 aug. 2005)

³³⁰ Id.

³³¹ *Exportatorii moldoveni suferă din cauza interdicției rusești*, Moldova.org (2 dec. 2005).

³³² *Rusia sistează emiterea timbrelor de accize pentru vinurile moldovenești*, Basa-Press (26 sept. 2005).

³³³ *O fabrică de coniac se închide din lipsă de timbre de accize*, Kommersant.com (20 oct. 2005).

³³⁴ Id.

³³⁵ ICG, *supra* nota 178, la 3.

³³⁶ În plus, băncile transnistrene au deschis conturi în Odesa, Ucraina pentru a începe construirea unei economii transnistrene separate. Id, la 3.

În afară de asistența economică directă a Rusiei, capitalul elitelor economice rusești a devenit interconex cu succesul secesiunii RMN. Economia RMN este foarte dependentă de Rusia. „Peste 50% din exporturile oficial înregistrate ale RMN sunt orientate spre două piețe cheie – Rusia și companiile rusești înregistrate în Ciprul de Nord”.³³⁷ Doar un exemplu, CEDO a găsit probe credibile că „din 1993 înapoi firmele de arme din Transnistria au început să se specializeze în producerea armelor tehnologice avansate, utilizând mijloace și comenzi din partea diferitor companii rusești”.³³⁸

În plan mai general, însă, riscul ca privatizările RMN – care au fost cumpărate în mare majoritate de companii rusești și ucrainene – să fie reversate sau puse în pericol în alt mod are ca rezultat un interes substanțial din partea unor elite ale businessului rusesc. Acesta este dublat de interesul substanțial pe care îl are acum Gazprom în transferul propice al acțiunilor Moldova-Gaz de la RMN la Gazprom în calitate de mijloc valabil de achitare a datoriei.

În calitate de încă un exemplu putem lua istoria Uzinei Metalurgice Moldovenești (MMZ) din Rîbnița. Uzina din Rîbnița a fost construită în 1984 cu utilizarea tehnologiei germane și pînă acum este considerată cel mai avansat combinat siderurgic din fosta Uniune Sovietică.³³⁹ Uzina din Rîbnița de asemenea generează de la 40% pînă la 66% din veniturile fiscale ale RMN.³⁴⁰

RMN a vîndut uzina din Rîbnița, în pofida protestelor guvernului Moldovei, companiei rusești Itera.³⁴¹ Apoi, în aprilie 2004 Itera a vîndut 75% din uzină Hares Group, o companie austriacă, care a achiziționat alte 15% de la alți co-proprietari.³⁴² Unii au argumentat că Hares Group este un „buffer politic”, care achiziționează active în foste republici sovietice, apoi le vinde proprietarilor intenționați.³⁴³ În vara a. 2004 se presupune că Hares a vîndut 30% din acțiunile MMZ lui Alișer Usmanov, unul dintre „oligarhii metalurgici” din Rusia, care apoi a anunțat planuri de a consolida MMZ cu cinci alte întreprinderi din Rusia, Ucraina și Kazahstan, noua întreprindere ieșind pe locul patru în lume printre companiile de minerit și prelucrare a minereului. E posibil că astfel de mize economice înalte determină în parte agenda politică a Rusiei, indiferent de cerințele dreptului internațional.

c. Relațiile între conduceri

Există ample probe circumstanțiale că guvernul Rusiei întreține relații strînse cu Igor Smirnov și asociații săi. „Ministrul Justiției” curent al RMN, Victor Balala a activat de fapt în aparatul Dumei pînă în 1996 sau 1997. El este considerat ca unul dintre arhitecții „privatizării” activelor Transnistriei. Șeful securității interne a regimului Smirnov este Vladimir Antiufeev, un fost general rus, care a condus unitățile OMON din Letonia în 1991 și este căutat de Interpol pentru omorul unor jurnaliști letoni.³⁴⁴ „Se consideră că el este sub

³³⁷ Herd, *supra* note 10, at 5. Cipru, merită să menționăm, este o locație „offshore” preferată de companiile fațadă.

³³⁸ Cazul Ilașcu, *supra* nota 12, la par. 150.

³³⁹ King, *supra* nota 145, la 538.

³⁴⁰ LYNCH, *supra* nota 34, la 66 (spune că combinatul siderurgic generează de la 40% la 50% din veniturile fiscale ale RMN); Herd, *supra* nota 10, la 5 (citează un nivel de două treimi din veniturile fiscale ale RMN).

³⁴¹ Cazul Ilașcu, *supra* nota 12, la par. 160.

³⁴² *MMZ poate deveni parte dintr-o mare companie de minerit și metalurgie euroasiatică*, Infotag (15 iunie 2005)

³⁴³ Id.

³⁴⁴ Herd, *supra* nota 10, la 4. Un reporter de la New York Times a avut următorul dialog cu Marakuța:

Unii mai spun că regiunea este un centru al contrabandei și un potențial refugiu pentru teroriști. „Pot să vă asigur”, a spus Dl. Marakuța emfatic, „că nici teroriștii, nici contrabandiștii nu vor găsi loc pe

controlul Serviciului Federal de Securitate (FSB) al Rusiei și consultă permanent personalul acestuia, și este perceput ca mîna dreaptă a clanului Smirnov”.³⁴⁵

Majoritatea conducerii RMN sunt probabil cetățeni ruși. La întrebarea dacă este cetățean rus Lițkai a spus că are două cetățenii – transnistreană și rusă. Cu toate că majoritatea conducerii RMN a venit în Moldova din alte părți ale URSS înainte ca Rusia să existe ca stat independent, lor li s-a acordat recent cetățenie rusă. Smirnov a primit cetățenie rusă în 1997 iar Vice-președintele RMN Alexandr Caraman a primit cetățenie rusă în 1999. Marakuța a primit cetățenie rusă în 1997.³⁴⁶ În discuțiile cu conducerea RMN după întrevederile oficiale, nu am reușit să identificăm nici un reprezentant superior care nu a emigrat în Moldova din Ucraina sau Rusia.³⁴⁷

d. Poziția diplomatică și puterea inegală de negociere

Diferitele activități descrise mai sus – presiunea economică, asistența militară RMN, jocurile politice în energetică – trebuie să fie înțelese în lumina retoricii constante a Rusiei în favoarea RMN și critice față de Moldova.

Cu toate că suportul pentru RMN a parvenit cel mai consistent de la Dumă, aceasta nu este unica sursă de suport. La începutul anilor 1990 Vice-președintele Rusiei de atunci Aleksandr Ruțkoi era un supporter aprig al unei politici externe rusești active în susținerea transnistrenilor.³⁴⁸ În aprilie 1992 Ruțkoi a vizitat Chișinăul și Tiraspolul și a declarat că republica Nistreană „a existat, există și va continua să existe”.³⁴⁹ Poziția radicală a lui Ruțkoi era compensată de Ministrul de Externe Andrei Kozîrev, care promova o politică mai conciliatoare și încerca să minimizeze efectele retoricii lui Ruțkoi. În pofida îndemnurilor lui Ruțkoi de a recunoaște RMN, Moldova a fost recunoscută de guvernul rus la acea etapă. Însă după Bătălia de la Bender din iunie 1992, Ieļîn și-a schimbat suportul spre Ruțkoi.³⁵⁰ Cu toate acestea, CEDO a constatat că într-o apariție televizată Președintele Ieļîn a declarat că „Rusia a acordat, acordă și va continua să acorde suportul său economic și politic regiunii transnistrene”.³⁵¹

În septembrie 2004 o delegație rusă condusă de Serghei Baburin, Vicepreședinte al Dumei, a spus că „o realitate adevărată trebuie să fie acceptată: Moldova este azi compusă din două state – Republica Moldovenească Nistreană și Republica Moldova, în timp ce transnistrenii și-au demonstrat pe deplin dreptul de a-și alege singuri soarta”.³⁵²

Observatorii au constatat că Rusia a majorat presiunea înainte de alegerile moldovenești din 2005, posibil parțial din motiv că alegerile recente din Abhazia și Ucraina i-ai făcut să se teamă de pierderea influenței. De o importanță deosebită era întrebarea dacă

teritoriul nostru”. Se mai zice că temutul director al securității interne Gen. Mai. Vadim Șevțov este de fapt Vladimir Antiufeev, un fost membru al forțelor speciale sovietice, căutat de Interpol pentru rolul său într-un atac asupra Ministerului de Interne al Letoniei în 1991, în care și-au pierdut viața cinci oameni.

Dl. Marakuța s-a încrețit. „Probabil aici este o parte de adevăr”, a spus el. Wines, *supra* nota 39.

³⁴⁵ Herd, *supra* nota 10, la 4-5.

³⁴⁶ Cazul Ilașcu, *supra* nota 12, la par. 147-49.

³⁴⁷ În linii mai generale Lițkai a explicat că RMN permite cetățenia dublă din 1995. El a explicat că pentru a putea călători peste hotare, circa 90 procente din populația Transnistriei au altă cetățenie în afară de cea Transnistreană. Conform statisticilor oficiale ale Tiraspolului, 80.000 persoane în RMN au pașapoarte rusești; 20.000 sunt cetățeni ucraineni; 100.000 sunt cetățeni moldoveni, și câteva mii de persoane dețin pașapoarte ale altor state din CSI. Maksymiuk, *supra* nota 42.

³⁴⁸ Kolsto, et al. *supra* nota 9, la 993.

³⁴⁹ Id.

³⁵⁰ Id. la 994.

³⁵¹ Cazul Ilașcu, *supra* nota 12, la par. 138..

³⁵² Herd, *supra* nota 10, la 5 (citata omisă).

Voronin va suporta Planul Kozak pe care Rusia l-a propus ca metodă de soluționare a conflictului transnistrean. În această perioadă se observă cele mai agresive jocuri politice în energetică, precum și interzicerea diferitor exporturi din Moldova.

Graeme Herd scrie:

Deoarece nici un partid nu vine la putere în Moldova fără suportul financiar și de campanie al Rusiei, faptul că Serafim Urechean, primarul Chișinăului a vizitat Moscova la începutul lui 2004 – cu toate că pentru „tratament la spital” – a făcut știri. Voronin se confrunta cu o alegere implicită: Moscova va susține sau va amenința să susțină un candidat al opoziției în alegerile parlamentare din 2005, dacă Voronin nu își va retrage refuzul de a susține logica Memorandumului Kozak.³⁵³

Aceasta avea loc simultan cu o încălzire a relațiilor cu separatiștii. În octombrie 2005 – în mijlocul tensiunilor vizavi de majorarea costurilor la energie, presa rusească a raportat o vizită a unei delegații ruse la Tiraspol și Chișinău:

A doua zi după recepția rece de la Chișinău, Iurii Zubakov (Secretar Adjunct al Consiliului de Securitate al Rusiei) a condus delegația rusă în capitala Transnistriei – Tiraspol... cele două părți imediat au semnat un acord „Cu privire la perspectivele cooperării între comunitățile de afaceri din Rusia și Transnistria”.

Tiraspolul era plin de bucurie. Șeful Ministerului de Externe al Transnistriei Valerii Lițkai a declarat ziarului Kommersant că Rusia trebuia să treacă demult de la piruetele diplomatice la politica pragmatică. „Aceasta trebuia să se înceapă cinci ani în urmă. De ce există o comisie Ruso-Moldovenească însă nu una Ruso-Transnistreană? Acum totul va fi altfel”, a spus el. Conform ministrului, au avut loc discuții cu experții ruși despre livrările de gaz în Transnistria, cooperarea în domeniul resurselor energetice, transportului, industriei și sectorul bancar.³⁵⁴

Se înțelege că Rusia dorește ca statele din vecinătatea sa să nu constituie amenințări. Însă utilizarea embargourilor comerciale, unităților militare dislocate și a prețurilor la resursele energetice pentru a presa rezoluția unei crize separatiste într-un alt stat este în contravenție cu normele ne-intervenției incluse în Carta ONU, Actul Final de la Helsinki și Declarația relațiilor de prietenie, ca să numim doar trei texte.

Pe lângă obstrucția soluționării interne a conflictului, Rusia de asemenea a încercat să preseze state terțe care au încercat să rezolve criza. Ambasadorul Rusiei la UE Vladimir Cijov a salutat implicarea UE și SUA în soluționarea conflictului transnistrean, el „a accentuat limitele discuțiilor teritoriale extinse, în special cu statele Baltice: „Acordurile de frontieră nu sunt o problemă Rusia-UE. Ele sunt probleme bilaterale între Rusia și vecinii săi””³⁵⁵. El de asemenea a declarat că „Se poate pretinde că Moldova este vecină imediată cu UE, însă la fel este și Irakul, într-un fel, după deschiderea negocierilor cu Turcia”³⁵⁶. Merită de menționat că Moldova nu este vecină imediată cu Rusia, însă Ambasadorul rus Riabov a spus că Rusia nu va permite ca interesele Transnistriei să fie încălcate prin acordurile Moldo-Ucrainene din decembrie 2005.³⁵⁷

³⁵³ Id. la 8.

³⁵⁴ Soloviev, *supra* nota 324.

³⁵⁵ Ferguson, *supra* nota 302.

³⁵⁶ Id. În mod similar Gleb Pavlovski, Consilier al Președintelui Putin, a explicat că „Rusia este în proces de revizie a politicii sale în spațiul post-sovietic și a mecanismelor de implementare a acesteia”. El a declarat că „orice țară care va promova doctrina retragerii Rusiei la sigur va crea un conflict în relațiile cu această țară”. Herd, *supra* nota 10, la 14.

³⁵⁷ *Ambasadorul rus este contra dictatului și extremelor în reglementarea frontierelor*, Infotag (Chișinău, 6 feb. 2006)

În timp ce pentru Rusia o preocupare crucială este menținerea influenței primare în spațiul post-sovietic, ea trebuie să țină cont că există limite la genurile de influență permise. După cum a conchis CEDO în decizia din cazul *Ilașcu*:

În lumina tuturor acestor circumstanțe Curtea consideră că responsabilitatea Federației Ruse este evidentă vizavi de actele ilegale comise de separatiștii transnistreni, ținând cont de suportul militar și politic pe care ea l-a acordat lor în stabilirea regimului separatist, și de participarea personalului său militar în lupte. Procedând astfel, autoritățile Federației Ruse au contribuit atât militar cât și politic la crearea unui regim separatist în regiunea Transnistria, care face parte din teritoriul Republicii Moldova.

Curtea constată în continuare că chiar și după acordul de încetare a focului din 21 iulie 1992 Federația Rusă a continuat să ofere suport militar, politic și economic regimului separatist (vezi paragrafele 111 și 161 mai sus), astfel permițându-i să supraviețuiască prin propria consolidare și prin obținerea unui grad de autonomie de la Moldova.³⁵⁸

Influența *de facto* poate duce la responsabilitatea *de jure*, în special atunci când se constată că statul a depășit limitele sale acceptabile și a utilizat o influență ne-permisă. Indiferent dacă suntem convingși că acțiunile și declarațiile Rusiei dau naștere unei astfel de acuzații de responsabilitate statală conform dreptului internațional, aceste acțiuni pot fi înțelese pe deplin în contextul unui model mai general de comportament care perpetuează conflictul transnistrean. Comparați acest aspect cu implicarea Turciei în rezolvarea situației din Gagauzia.

Așadar, de ce se comportă Rusia în acest fel? Noi nu avem un răspuns definit. Unii au sugerat că există motive psihologice – că Rusia dorește să se opună fluxului de influență occidentală și revoluții. Poate costul politic intern ar fi prea mare pentru cei ce vor „ceda” RMN occidentului. Poate, după cum au sugerat unii, RMN trebuie privită ca un „Offshore Gigantic” folosit de businessul din regiune pentru că este ne-reglementată și ne-impozitată. Într-un spirit similar, revista *The Economist* a numit Transnistria „o bandă mare și urâtă de contrabandiști cu o bucată de pământ atașată”.³⁵⁹

Aceste și / sau alte motive enumerate mai sus pot explica poziția Rusiei vizavi de criza transnistreană. Însă nici una dintre aceste explicații politice nu conferă dreptul legal de a interveni în afacerile interne ale altui stat.

2. Ucraina

Datorită hotarului său comun cu Moldova – și în particular Transnistria – precum și populației semnificative de etnie ucraineană din Transnistria și în restul Moldovei, Ucraina are un interes special în soluționarea acestui conflict înghețat. În parte datorită propriilor dispute interne, poziția oficială a Ucrainei a fost de la bun început critică față de separatismul transnistrean.³⁶⁰ În plus, începând cu 1991 Ucraina a susținut retragerea completă a trupelor rusești din Transnistria.³⁶¹

Cu toate acestea, în pofida faptului că Ucraina a acționat în multe feluri ca contra-balanță a influenței rusești în Transnistria, atenția manifestată de ea a fost deseori privită de moldoveni cu un amestec de speranță și suspiciune. În pofida apelurilor timpurii ale

³⁵⁸ Cazul *Ilașcu*, *supra* nota 12, la par. 382

³⁵⁹ THE ECONOMIST, 29 ian. 2005.

³⁶⁰ ICG 2004, *supra* nota 178, la 10.

³⁶¹ Id.

conducerii ucrainene de retragere a trupelor rusești, au fost și încercări ale Ucrainei de a stabili relații cu conducerea RMN. Pe parcursul anilor 1990, de exemplu, Smirnov a întreprins mai multe vizite în Ucraina, în timpul cărora s-a întrevăzut cu Președintele și Ministrul de Externe.³⁶² Unele rapoarte pretind că ginerele lui Kucima, fostul președinte al Ucrainei, este proprietarul uneia dintre companiile de oțel bazate în Transnistria. Iar actualmente sunt rapoarte precum că unele persoane din anturajul lui Iușcenko au interese de business în Transnistria.³⁶³

Dat fiind faptul că economia transnistreană pare să fie dependentă de traficarea ilegală a bunurilor,³⁶⁴ iar această traficare necesită o frontieră deschisă cu Ucraina pentru a transporta bunurile spre Odessa sau alte porturi la Marea Neagră, politicile Ucraine vizavi de situația separatistă au un impact major. Unii au sugerat, posibil prea optimist, că dacă Ucraina și-ar închide hotarul transnistrean, regimul Smirnov ar fi forțat să negocieze o soluție.

Un astfel de rezultat nu este chiar definit. Lițkai a insistat în cursul întrevederii cu Misiunea că chiar dacă Moldova și Ucraina ar bloca economic Transnistria, Rusia i-ar salva cu livrări aeriene de produse alimentare și bunuri, și că o astfel de opțiune poate fi viabilă pe o perioadă foarte îndelungată. Conducerea RMN și Rusia utilizează din nou retorica de blocadă odată cu stabilirea noului regim frontalier Moldo-Ucrainean – care nu poate fi considerat rezonabil ca blocadă – din 3 martie 2006. Făcînd abstracție de la imaginile Podului Aerian din Berlin, este puțin probabil că doar patrularea mai bună a frontierei va rezolva situația, în special dacă întreg sistemul vamal este corupt, după cum au sugerat unii. Ministrul Ucrainean de Externe Boris Tarasiuk a spus că „autoritățile anterioare din Ucraina de fapt au stabilit un lanț de contrabandă”.³⁶⁵ Însă, a mai spus el, există ceva speranțe deoarece, în privința proiectelor planificate de combatere a contrabandei în Ucraina, „era imposibil să-ți imaginezi așa ceva înainte de alegerea lui Viktor Iușcenko la postul de Președinte. Fosta conducere a Ucrainei servea drept acoperire pentru contrabandiști. Azi, businessul legal poate sărbători, iar contrabandiștii pot să cadă în disperare”.³⁶⁶ Cu toate că o

³⁶² Bowers, *et al.*, *supra* nota 85.

³⁶³ Vezi d.e. Lynch, *Yuschenko Undercutting?*, *supra* nota 84 (se menționează acuzații că asociatul lui Iușcenko, Poroșenko are interese de business în Transnistria).

³⁶⁴ Analizați faptul că în 1998, pe parcursul unei perioade succinte de control vamal comun încurajat de OSCE Transnistria a importat de 6.000 de ori mai multe țigări decît Moldova. King, *supra* nota 145, la 547. Oazu Nantoi, care era consilierul prezidențial principal pe problema Transnistriei, și-a dat demisia și a încercat să mediatizeze problema prin intermediul emisiunilor televizate. Șeful Televiziunii Naționale a Moldovei, după spuse executînd ordinele oficialilor guvernamentali, a ordonat sistarea emisiunilor în cauză.

³⁶⁵ Stephen Castle, *Over Tea and Biscuits, EU Plots to Bring Order to Moldova's Frontier*, THE INDEPENDENT, 15 oct. 2005.

³⁶⁶ Vladimir Socor, *Ukraine Must Limit Smuggling for EU-Moldova Mission to Work*, Eurasia Daily Monitor, Jamestown Foundation (18 oct. 2005); citează UNIAN (7 oct. 2005). Însăși Socor tinde spre o viziune critică a politicii ucrainene:

Autorul real al planului de pacificare, fostul secretar al Consiliului Național de Securitate și Apărare Petro Poroșenko efectiv a dat în concesiune serviciul vamal al Ucrainei unui grup de asociați de-ai săi mai vechi din lumea businessului tenebru din Vinnița, o regiune vecină cu Transnistria și cunoscută ca centru de contrabandă. Asociatul apropiat al lui Poroșenko din Vinnița, Volodimir Skomarovski, șeful vămii ucrainene pînă în septembrie 2005, susținea public și implementa în practică o politică prin care exporturile Transnistriei prin Ucraina erau legale, dacă partidele nu conțineau droguri, arme ilicite sau ființe umane traficate. Prin această definiție Ucraina a legalizat exporturile lucrative ale conducerii de la Tiraspol, în pofida faptului că ele nu aveau sigiliile, ștampilele sau certificatele vamale ale vreo unei autorități recunoscute. Această problemă a fost discutată detaliat în presa ucraineană anul acesta, au fost expuse interese corupte, iar președintele nu putea să nu fie la curent cu implicațiile adverse pentru imaginea internațională a Ucrainei.

La rîndul său, Moldova (în primul rînd) și UE (mai puțin consistent) au ocupat poziția că toate mărfurile din Transnistria care nu au sigiliile, ștampilele sau certificatele legale vamale și nu sunt

parte din retorica lui Tarasiuk reprezintă doar eforturile noului regim de a se contrasta cu guvernatorii precedenți, dispoziția frontierei este fără îndoială o componentă centrală a oricărei soluții, deoarece controlul la frontieră face separatismul mai dificil din punct de vedere economic.

Uniunea Europeană actualmente și-a îndreptat eforturile spre soluționarea situației la frontieră. „În cadrul unei inițiative numite Politica de Vecinătate UE va expedia 65 de colaboratori pentru a asista la monitorizarea grănicerilor moldoveni și ucraineni la 38 puncte de trecere”³⁶⁷ Misiunea UE de Asistență la Frontieră a demarat la 1 decembrie 2005.³⁶⁸ În afară de personal „back office” și consultanți, există cinci echipe a câte nouă pînă la cincisprezece ofițeri vamali delegați din țările membre ale UE.³⁶⁹ Misiunea de Asistență la Frontieră monitorizează întreaga lungime a hotarului Moldova-Ucraina, inclusiv secțiunea de 400 km între Transnistria și Ucraina. Conform „mandatului Martini” – o parafrază a unei reclame mai vechi a băuturii date – grănicerii din UE pot merge „oricînd, oriunde” pentru a monitoriza situația.³⁷⁰

Cu toate că rezultatele preliminare par a fi promițătoare, rămîne de văzut dacă Misiunea de Asistență la Frontieră va face o diferență pe termen lung și în ce măsură. Dincolo de întrebarea frontierei deschise, Ucraina sub conducerea lui Viktor Iușcenko a înaintat o soluție comprehensivă în cadrul unei propuneri numite „Planul Iușcenko”. În esență el încearcă să satisfacă revendicările transnistrenilor de auto-guvernare, cerințele moldovenilor ca statul lor să nu fie dezmembrat și doleanțele Rusiei de a menține „străinătatea apropiată” ca un fel de zonă buffer asupra căreia are control.³⁷¹ Moldovenii sunt preocupați de faptul că Planul Iușcenko va face eventuala secesiune prea simplă, iar relațiile înainte de secesiune prea dificile. După cum consideră unii, planul ucrainean „va permite oficialilor transnistreni să contribuie și să aibă putere de veto asupra acordurilor internaționale semnate de Moldova”³⁷² Rămîne de văzut dacă planul va evolua și cum o va face, în cadrul discuțiilor continue între Ucraina, Moldova, RMN, Rusia și alte părți cointeresate.

În timp ce Planul Iușcenko a fost întîmpinat cu optimism, evenimentele de atunci nu au îndeplinit promisiunile Planului la momentul scrierii prezentului Raport. Rusia și Ucraina s-au pomenit implicate într-un conflict vizavi de vânzările de resurse energetice de către Gazprom spre Ucraina. Ucraina a insistat că Gazprom acționa conform ordinelor guvernului rus. În problema Transnistriei Ucraina a ocupat uneori poziții vizibil mai apropiate de Rusia.

înregistrate în Moldova, constituie contrabandă prin definiție. Moldova a dorit ca firmele producătoare și exportatoare din Transnistria să se înregistreze la autoritățile moldovenești și să treacă prin vama moldovenească – sau vama comună Moldo-Ucraineană – pentru a fi considerate exporturi legale.

Ca răspuns la cererile Moldovei și UE, guvernul Iuliei Timoșenko a emis trei decizii și ordonanțe în mai 2005 în conformitate cu definiția corectă legală a contrabandei. Prin aceasta, Timoșenko a luat partea guvernului Moldovei contra rivalului său Poroșenko și intereselor de grup din Vinnița. Însă implementarea acestor decrete a fost amînată pînă în iulie, cînd Iușcenko oficial a suspendat validitatea lor indefinit. Iușcenko a luat această decizie în Kiev în timpul întîlnirii cu liderul transnistrean Smirnov, ca parte din niște înțelegeri reciproce, care rămîn neclare. Însăși întîlnirea a fost amplu reflectată în mass-media din Kiev și Tiraspol, însă deciziile luate nu au fost raportate și oficial Kievul a lăsat Chișinăul în ignoranță. Decretele Timoșenko rămîn înghețate.

Id

³⁶⁷ Castle, *supra* nota 365.

³⁶⁸ Vladimir Socor, *EU Launches Unprecedented Mission on Ukraine-Moldova Border*, Eurasia Daily Monitor, Jamestown Foundation (13 oct. 2005)

³⁶⁹ Vezi „Structura” pe web site-ul Misiunii de Asistență la Frontieră a UE, <http://www.eubam.org>.

³⁷⁰ Castle, *supra* nota 365.

³⁷¹ De exemplu, Graeme Herd raportează că Konstantin Zatulin, membru al Dumei, a declarat „Cel puțin suntem o superputere pe teritoriul fostei Uniuni Sovietice. Am în vedere CSI și statele Baltice. Noi suntem o superputere vizavi de Moldova, Ucraina și Georgia”. Herd, *supra* nota 10, la 14.

³⁷² Lynch, *Yuschenko Undercutting?*, *supra* nota 84

Mai întâi, după critici din partea RMN și Rusiei, Ucraina s-a retras din acordul frontierelor încheiat cu Moldova. (Cu toate că ulterior a aplicat un regim frontierelor revăzut, în pofida criticilor Rusiei și RMN). Ucraina și Rusia de asemenea au efectuat o misiune de elucidare a faptelor în Transnistria pe marginea acuzațiilor de producere a armelor. Ei au conchis că nu există probe care susțin că se produc arme în Transnistria. Cu toate că Misiunea a avut o atitudine sceptică față de acuzațiile mai fantastice privind producția militară în RMN, pare să existe o acuzație rezonabilă că cel puțin un oarecare nivel de producere a armelor ușoare, precum și producerea componentelor pentru sisteme de arme mai mari încă mai au loc în Transnistria. În lumina acestui fapt, urmează să revedem credibilitatea, sau cel puțin rigoarea misiunii Ruso-Ucrainene de elucidare a faptelor.

Rolul curent și viitor al Ucrainei poate fi rezumat după cum urmează: (a) controlul mai strict al frontierei este un pas necesar, însă nu suficient, în soluționarea crizei transnistrene, însă Ucraina acum pare mai rezervată în aplicarea controlului la frontieră; (b) Ucraina a depus ceea ce pare a fi un efort în bună credință de a desemna o soluție a crizei, însă propunerea încă este fluidă și versiunea finală a Planului Iușenko trebuie să fie văzută înainte ca implicațiile legale ale acestuia – dacă vor exista – să poată fi evaluate; și (c) acum că Ucraina a devenit un participant mai activ în criza din Transnistria, acțiunile sale vor trebui să fie monitorizate, la fel ca și cele ale Rusiei și Moldovei, de către diferitele părți cointeresate.

Concluzii: pericole și promisiuni

Secesiunile sunt mai curînd o problemă de politică decît de drept. Dacă o entitate se separă și statul părinte acceptă secesiunea, nu rămîne loc pentru argumente legale. Dacă o entitate se separă și această secesiune este în fond acceptată de comunitatea internațională atunci, chiar dacă statul părinte are obiecții, entitatea dată probabil va intra în comunitatea statelor ca membru nou.

Dacă, însă, o entitate încearcă să se separe și rezultatul este o victorie militară pentru secesioniști (prin negarea abilității statului părinte de a recuceri teritoriul, cel puțin pentru moment), însă o victorie politică pentru statul părinte (nici o altă țară nu recunoaște secesiunea), atunci apare un caz dificil atît pentru politică, cît și pentru drept. Aici, unde politica este cea mai prevalentă iar puterea cea mai dezgolită, rolul dreptului este (poate paradoxal) cel mai important. Anume atunci cînd retorica politică devine supra-încălzită, merită ca părțile cointeresate să revină la normele sistemului internațional și la principiile de bază.

Pe baza principiilor dreptului internațional analizate în prezentul raport, noi concludem următoarele:

Cu privire la statutul RMN. Atentatele de secesiune sunt considerate în fond probleme interne, care urmează să fie rezolvate de statul în cauză. Nu există drept la secesiune la general vorbind. Cel mult, secesiunile pot fi acceptate în cazurile în care un popor este asuprit și nu există alte opțiuni pentru protecția drepturilor omului ale acestuia. În lumina acestor reguli RMN nu a conturat un caz suficient de persuasiv, precum că aceasta ar avea dreptul la autodeterminare externă sau secesiune.

În consecință, controlul efectiv de către RMN a părții transnistrene a Moldovei constituie un regim *de facto* și poate fi privit ca analog cu controlul de către o putere de ocupație. Astfel, RMN este limitată legal în acțiunile sale pe teritoriul pe care îl administrează.

Cu privire la conversia proprietății de către RMN. Dreptul ocupației recunoaște că puterea de ocupație poate, *de facto*, controla resursele economice dintr-un teritoriu, însă, *de jure*, proprietarii legitimi sunt proprietarii precedenți. Dispunerea finală a proprietății nu se decide prin controlul efectiv curent al ocupantului și, ca atare, ocupantul este obligat legal să nu distrugă valoarea economică a proprietății. Orice activități economice întreprinse în comun cu separatiștii sau insurgenții de către o altă parte se fac pe contul părții respective. Nu există garanția că astfel de activități vor fi sancționate după rezolvarea finală a conflictului separatist și că acestea vor putea fi „desfăcute”.

În lumina regulilor care reglementează regimurile *de facto* și a dreptului ocupației, programul de privatizare al RMN nu poate oferi investitorilor încrederea că aceste tranzacții vor fi recunoscute dacă RMN va fi reintegrată cu Moldova.

Cu privire la responsabilitățile statelor terțe. Intervențiile de către părțile terțe nu sunt favorizate și sunt evaluate vizavi de normele de ne-intervenție stabilite în numeroase tratate globale și regionale și documente legale. Suveranitatea cere ca doleanțele unui stat vizavi de afacerile din teritoriul său să fie respectate atîta timp cît nu sunt implicate alte interese fundamentale ale sistemului internațional. Astfel, de exemplu, staționarea trupelor pe teritoriul altei țări nu este permisă dacă țara gazdă solicită ca trupele să fie retrase. Activitățile Rusiei în contextul situației din Transnistria, în particular intervențiile Armatei a 14-a în favoarea separatiștilor, asistența militară continuă pentru RMN, suportul economic pentru RMN și negocierea efectivă din numele RMN cu utilizarea prețurilor la resurse energetice și a altor pîrghii contra Moldovei conduce la acuzații credibile de responsabilitate statală de partea Rusiei pentru continuarea crizei separatiste și rezultatele acesteia.

În mod similar, în lumina experienței cu Rusia, participarea sporită a Ucrainei în conflict trebuie să fie monitorizată.

Acum este un timp plin de pericole și promisiuni în criza Transnistreană. Pericolul situației este că, date fiind evenimentele recente, atitudinile se vor înăspri și nu vor exista aterizări moi sau „opțiuni de răscumpărare”, conform cărora lui Smirnov pur și simplu i se vor oferi suficienți bani ca el să plece.³⁷³ Promisiunea mereu prezentă a situației este că „un proces negociat de reintegrare (pentru Transnistria) va putea apoi servi ca șablon pentru reintegrarea Osetiei de Sud și Abhaziei în Georgia suverană”.³⁷⁴ Ca și întotdeauna, rolul dreptului în politica internațională este de a asista în soluționarea pașnică a disputelor. Primul pas în oricare astfel de soluționare este o inventariere onestă a punctelor tari și slabe ale pozițiilor fiecărei părți. Anume aceasta a încercat să facă acest raport.

³⁷³ Herd, *supra* nota 10, la 10.

³⁷⁴ Id. la 3.

Echipa Misiunii în Moldova

Mark A. Meyer, *Conducătorul Misiunii*

Robert Abrams

Christopher J. Borgen *

Elizabeth Defeis

Barrington D. Parker, Jr.

Comitetul Special pentru Afaceri Europene

Mark A. Meyer, *Președinte*

Susanna C. Biletta, *Secretar*

Robert Abrams	Mark Ira Greene	Morlan Ty Rogers
Luis Acuña	Robert H. Hotz, Jr.	Rotem Rosen
Lauri Apple	James V. Kearney	Jeffrey B. Samuels
Jose M. Arrufat Gracia	Richard H. Langan, II	Leslie B. Samuels
Stuart David Baker	Pascale Longuet	Perry M. Sayles
Michael D. Blechman	Cyrus D. Mehta	Peter C. O. Schliesser
Christopher J. Borgen *	Terry A. Myers	Michael L. Sher
Anna Dalla Val	Debra Monaghan Nazar	Christopher Smeall+
Eleanor M. Fox	Ellen J. Odoner	Bernard Spoor +
David F. Freedman	Ernest T. Patrikis	Helena Sprenger
Donald George Glascoff, Jr	Peter J. Pettibone+	Edward Toptani
Allison S. Gray	Lennaert J. Posch	Daniel F. Walsh

* Autorul principal al raportului

+ Membrii care nu au participat în procesul de raportare